

„B I S E R" izlazi dva puta mjesečno i to svakog 1. i 15. Pretplata iznosi na godinu K 24'--, za učitelje (mualime i siromašne učenike (talebu) i vojnike bez sarže K 16"---. Mualimi i đaci koji skupe najmanje 3 pretplatnika, dobivaju list badava. List se šalje samo onima, koji unaprijed pošalju pretplatu.

BISER

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 50, za pola 30, za četvrtinu 16, za osminu 10, a za šesnaestinu 5 kruna. Slijedeća uvrštenja uz popust.

Za prijevode oglasa iz jednoga jezika u drugi računa se 20 kruna po stranici. Račun kod b.-h post. štedionice u Sarajevu br. 4065.

LIST ZA ŠIRENJE ISLAMSKE PROSVJETE.

In nemel-muminune ihvetun!

El-Islamu jalu ve la jula alejhi!

Pojedini brojevi 1 krunu. Rukopisi se ne vraćaju.
Neplaćena se pisma ne primaju.

PLATIVO I UTUŽIVO
U Mostaru.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista
treba slati na adresu: „BISER" Mostar (Hercegovina).

Vlasnik i izdavač: Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru.

21. šabana i 6. ramazana 1336.

M O S T A R

1. i 15. juna
1918.

SADRŽAJ

S a k i b Korkut: (Mevaizi-dinijje.) Smijemo li klonuti duhom.

M. O. Narcis: Na mjesečini.

Dželal Nuri: (Panislamizam.) Islamsko carstvo.

J u s u f Tanović: Bolesnik pod brojem 11.

Muhamed-Emin Dizdar: Nastavni zavodi kod starih Arapa.

Nedžib Čardžić: Ali Baba i Četrdeset hajduka.

Dr. Sa li h Kazazović: Savremena filozofija i njeni glavni sustavi (studia).

MUSLIMANSKI NARODI ZA SVOJA
PRAVA-Pritužbe Muslimana Algerije i Tunisa.

ODGOJ I NASTAVA.

Hamdija Mulić: Povijest naše početne vjerske nastave.

NARODNOZDRAVSTVO.

Zrak, svjetlo i veda.

NARODNE UMOTVORINE.

Ebul-Muhsin: Majka kara gondže Mehameda.

LISTAK.

Književnost:

Dva merhuma. — Merhum M. S. Serdarević.

Studi di Storia Orientale.

Islamski svijet:

Ukidanje kapitulacija u Persiji.

Kulturne bilješke:

Školstvo u Turskoj.

Narodno gospodarstvo:

Muslimanska centralna banka.

Organizacija muallima.

Poruke uredništva.

Kod Prve muslimanske nakladne knjižare

(M B. KALAJDŽIĆ)

MOSTAR, FRANJE JOSIPA ULICA

mogu se dobiti novoizašle knjige:

"Minka"

roman u tri dijela od h. Hivzi Bjelavca u kojem nam je pisac iznio lijepu i zanimljivu sliku iz našeg života, koja nas ujedno vodi i u život turske žene u Carigradu za doba prve i druge revolucije Mladoturaka. Cijena je knjizi K 4.50 a poštom K 5-.

Vjetar

ratna slika iz današnjeg doba od Šemsudina Sarajlića. Mala knjižica čiji je čist prihod namijenjen b.-h. zakladi za potpomaganje udova i siročadi u ovome ratu palih vojnika. Cijena je 40 -h, a poštom 60 h.

Muslimani

Širite našu knjigu, pretplaćujte se na „Biser" i "Muslimansku biblio teku", jer je to štivo, koje smije jedino u vaše domove bez bojazni

Sarajevska tiskara i litografija,

Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru izdaje

Muslimansku biblioteku, od koje su dosad izašle slijedeće:

Knjige redovnog izdanja:

1. „Borba polumjeseca i krsta“, od Halil Halida, s turskog preveo Musa Ćazim Ćatić . . K 4.50
2. „Nova vremena“, pripovijest od Edhema Mulabdića K 3.-
3. „Pjesme“ M. Ć. Ć 1. dio K3;—
4. „Temelji islamskog morala“, od Ahmeda Naima, s turskog preveo Musa Ć. Ć. . . . K 2.30
5. „Iz mladih dana“, od M. Šemsudin Sarajlića (u tisku).
6. „Sudbinu jedne porodice“, roman i carigrad-skog života. S turskog Selim K 3.—
7. „Panislamizam i Panturoizam“, s francuskog preveo Salih Bakamovic K 1.10
8. „Pod drugim suncem“, pripovijest od A. H' Bjelevca K 3-
9. „Tajne“, roman iz carigradskog života. Napisao Ahmed Midhat, s turskog preveo A. Dž. Serić K 3.—
10. „Muslimanska žena“, od Muhamed Ferid Vedždije, s arapskog preveo M. Ć. Ć. . . K 2.30
11. „Teiste i ateiste (vjernici i bezvjernici)“, od dra Osmana Namika, preveo M. Ć. Ć K 2.30
12. „Tarik“ (Osvojenje Španjolske), drama u VI. činova, od Abdul Hak Hamida, s turskog preveo Salih Bakamović K. 2.30
13. „Osnovna načela Islama, njegova prošlost i sadašnjost“, od Ahmed Naima, s turskog preveo Musa Ćazim Ćatić K 1.50
14. „Panislamizam i Evropa“, od AzmizadRefikbega, s arapskog preveo A. Rašidkadić K 1.50
15. „Glavni dogagjaji iz islamske prošlosti“, od prof. A. Kadića K 1.50
16. „Primjena Islama na osnovne kulture“, od Muhameg F. Vedždije, s arapskog; preveo prof. A. Kadić K 3.-
17. „Razgovor“, rom. iz turskog života, od Fatimé Alije hanume, preveo.M. E. Dizdar . . K 6.— .:

Brojevi izvanrednog izdanja:

1. „Iz života za život“, poučne priče za islamsku mladež, od H. Mulića (Ata Nerces) . . K 1.
2. „Nekoliko islamskih ustanova“ od Muse Ćazim Ćatića K —30
3. „Islamske dužnosti“, Sa gledišta higijenskog, od dr. Ahmedbega Džejhuna, s francuskog preveo Salih Bakamović -K —60
4. „Ramazanski post“, napisao dr. H. Hulki, preveo M. Ć. Ćatić K —30
5. Kratak pregled perzijske Književnosti“, od H. Gjoge K —90
6. „Ulema i narod“, prevedeno iz „Sirati Mustekima“ K —80
7. „Dedini menakibi“, doživljaji K 1.—
8. „Stambolski Softa i Sadri-Azamova kći“, od H. Muftića (drugo izdanje) K —60
9. „Jedan Vaz“, od Mehmed Akifa, s turskog preveo M. Ć. Ćatić K —30
10. „Jedan hadisi šerif“, napisao M. S. Serdare-ić K —80
11. „Dvije opasne socijalne bolesti“, „(Prostitucijai alkoholizam“ nap. M. S. Serdarević K —60
12. „Istinitost božijeg bivstva i Muhamedova poslanstva“, od Muhamed S. Serdarevića K —50
13. „Kakav je narod arapski“, napisao prof. A. Kadić K -80
14. „Teme“, od M. Sarajlića (u tisku).
15. „Munevvera“, ljubavna pripovijest iz Carigradskog života. Napisala Guizida, s turskog preveo O. A. Sokolović K —60
16. „Žena i obiteljski život u Islama“, Napisala M. Saima binti Mustafa, s turskog preveo A. Rošidkadić K —50
17. „Nekoliko crtica iz života imami Azamova“, s arapskog preveo Ebu Zejdi Suradži . K —60
18. „Domovina“, (Boj na Silistri)', drama u IV- čina, od N. Kemaia K -93

„B J S E R“ izlazi dva puta :
mjesечно ? to svakog 1. i 15.
Pretpлата iznosi na godinu
K 24-- , za učitelje (mualime i
siromašne učenike Galebu) i
vojnike bezsarže K 16"—.
Mualimi i đaci koji skupe
najmanje 3 pretplatnika, do-
bivaju list badava.

List se šalje samo onima, koji
unaprijed pošalju pretplatu

BISER

Za oglase plaća se prvi put
za cijelu stranu 50, za pola
30, za četvrtinu 16, za os-
minu 10, a za šesnaestinu
5 kruna. Slijedeća uvrštenja
uz popust.

Za prijevode oglasa iz jed-
noga jezika u drugi računa
se 20 kruna po stranici.

Račun kod b.-h post. šte-
dionice u Sarajevu br. 4065.

LIST ZA ŠIRENJE ISLAMSKE PROSVJETE.

I n n e m e l m u m i n u n e i c h v e t u n ! El-Islamu j a l u v e l a j u l a a l e h b i !

Pojedini brojevi 1 krunu. Rukopisi se ne vraćaju.
Neplaćena se pisma ne primaju. ==-==

PLATIVO I UTUŽIVO
Mostaru.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista
treba slati na adresu: „BISER“ Mostar (Hercegovina),

Vlasnik i izdavač: Prva muslimanska nakladna knjižara u Mostaru.

21. šabana i 6. ramazana 1336.

MOSTAR

1. i 15. juna 1918.

Mevaizi-dinije.

Sakib Korkut:

Smijemo ti klonuti duhom?

(Talutova priča, kao »stvaran predlog« za naše
pridignuće.) - Rraci

Šemsuddinu. —

Mottb: Kad vam na čelu budu
ljudi, koji su izmegju Vas najhajir-
niji, kad Vam bogataši budu naj-darežljiviji i
kad svoje poslove uzrješavate u
zdogovoru — površina vam je
zemlje bolja od njene utrobe. Nu ako vam
us-kormilare najpokvareniji, ako vam
bogataši budu najškrtiji i ako pod-legnete
hirovima svojih žena —bolje vam je pod
zemlju, nego li ostati na njenoj površini.

Hadisi-šerif.

Danas ćemo se, mubesmiline, zabaviti jednom
kur'anskom pričom iz davnih vremena. Nije to kakva
bajka ili fantazija usijana pjesnika, pa da ju je dovoljno
samo čuti ili pročitati. Kur'anske su priče („kasas")
sasvim druge vrsti: nema tu duljenja i nepotrebnih sit-
nica, nema pirlitanja i dosadnog razvlačenja. Kratko,
ali jezgrovito. Svrha je „kasasa" dozvati u pamet uzroke
napredovanja ili propasti kojeg naroda i time pokazati
put spasa i selameta živućim pokoljenjima. Izvagjene iz
života prijašnjih kavmova imaju služiti primjerom sa-
danjim naraštajima. S toga ih treba dobro promozgati.
Pomno čitati..

Naša je današnja „kissa" ispričana u pet-šest
ajeta, nu sadrži više od Tolstojeva „Vaskresenija". Ne
mrgodi mi se, inteligentni čitaocē, već me srce m i
umom slijedi od početka do kraja, pa tek onda
izreci svoj sud o mojoj, na prvi mah, smjeloj
tvrdnji. I ja kriv, ako na koncu ne priznadneš
opravdanost moje tvrdnje.

Čuj, dakle moju prvu kur'ansku pričul..

I.

„Ko osviće ne brinući se za
stanje muslimana nije od
njih"... Ha d i s i -š e r i f.

„Zar ti ne vidje (stanja) Ben Israilskih prvaka
(i odličnika) nakon (smrti) Musata, kad rekoše svom
nebiju (božijem poslaniku) -„Postavi nam vladara, da
(pod njegovim votstvom) vojujemo na Božijem putu!"
(Njihov ih nebija kušaše i) Reče: „Da se ne ćete
ugnuti boju, ako vam bude (od Božije strane) naregjen?
(Oni se zdurnuše i uvrijegjeno) Rekoše: „Kako da ne
vojujemo u Božije ime, kad smo izagnani iz svoje po-
stojbine i (rastavljeni od) svog poroda?" — Nu kad
im bi naregjeno da vojuju — (vrdnuše i) ustegoše se
(svi) osim nekolicine. Ali Bog zna zalime (i one, koji
ne izvršiše svoje obećanje). Njihov im nebija još reče:
„Bog vam je poslao Taluta za vladaoca (i vogju. Nu
oni se razgnjeviše radi svog zapostavljanja i) Rekoše:
Odakle da on s nama upravlja, kad smo mi zaslužniji
(i prikladniji) od njega? On nema kakva bogatstva",
(Nebija ih opomenu i) Reče: Bog ga je učinio dostojnijim
od vas i dao mu veći obrok u znanju i tijelu (snazi. Vi
se u tom ne pitate, jer samo) Bog daje moć kome on
hoće. Bog (je onaj, što) uzdiže i on je sveznajući".
(Da ih još bolje uvjeri) Njihov im nebija reče: Znak
je njegova (Talutova) vladalaštva, da će vam doći ta-
but (sanduk), u kojem je znamenje vašeg Gospodara i
ostavština Musatove i Harunove porodice. Donijeće ga
meleci. U tom vam je znak (i dokaz), ako budete vjernici",

Osvrnimo se malo na sadržaj gornjih ajeta i po-
gledajmo kakvi bijahu prvaci Beni Israila! Na je-
z i u k u im bijaše Božija ljubav i njegovo zadovoljstvo,
a na s r c u sasvim nešto drugo: domoći se zemalj-
skog dobra i povratiti izgublenu udobnost. Vrdnuše
kad dogje nalog za borbu i vojevanje. B i j a h u dakle
neiskrene lisice. „Daj nam vladara" bijaše im na
jeziku. Uistinu su bili slavohlepnici i očekivali da se
to odličje njima povjeri. I kad im nije ispunjena ta
tajna željica, eto prigovora: „Talut je siromah, mi

smo prikladniji". Tek je pojava tabuta mogla ušutkat njihovo častohleplje.

Jesmo li mi drukčiji? Jok, braćo, isti smo kao Beni Israil. Trabunjamo o hamijetu, požrtvovnosti, vjerskoj gorljivosti i tako dalje. Puna usta Islama. Uistinu to nam je samo perda, za kojom se skriva sasvim nešto drugo i treće. Priznajemo li mi prednost znanja i duševne čilosti? Jok, brate moj! Klanjamo se ili „zveči žutaca" ili „soju i koljenu". Mi ne vodimo računa o tom, ima li nam fajde od tih bogataša i jesu li ta „koljena" izgubila Šartove prvenstva. Gotovo su nam u svemu naprijed prazne mješine. Od općine do zemaljskog sabora. Ni do dana današnjega ne shvatismo da bez znanja nema selameta. A je li dosta i samo znanje? jok. Kur'an uz znanje traži još snagu, energiju i odlučnost. Kao što zabacuje prvenstvo degenerisane aristokracije i nepatriotične plutokracije, isto tako propisuje da vogje moraju imati snagu i odlučnost. U očima Islama vrijedi samo takovo znanje, koje je spojeno sa duševnom snagom, izdržljivošću i žilavom ustrajnošću. Znanje i smjelo st to su uvjeti, da neko može preuzeti votstvo islamske zajednice. Valja li prema tomu naša Ulema i inteligencija? Ta plaše se šušnja, a kamo li da biše ima' petlje za kakvu borbu i odlučniju akciju...

Eto tu vam je uzrok naše sadanje obamrlosti; s toga nam je došla duša u kotlac. Za to nam ide sve naopako. Za to nam harači šačica „šerrova" po miloj volji: niko joj ni dur, ni bre !...

Smije ti to dalje trajati?

Smije i ne smije. Smije, ako smo kail da posve propanemo. Ne smije, ako želimo živjeti i ako i mislimo kud na onaj svijet. Mrtvila je previše. Vrijeme se je micati i — boriti. Fi sebilillah se boriti. Da, u Božije ime valja rušiti zapreke i osiguravati budućnost Islama u ovim zemljama. Ko, kako? U gornjim ajetima imate odgovor na prvo pitanje. Beni Israil je zatražio i dobio — Taluta. Mi smo u malo boljem položaju i ne treba nam tražiti Taluta: mi već imamo svog vjerskog starješinu. Fali još samo — akcija. Ne treba nam ni nebija, jer naš vogja ima u raci Kur'an. Fali samo akcija i energija. Samo malo energije i — bismillah na posao.

„Ti, Sakibe, samo idališeš. Ti si mlad, zelen i neiskuslan. Ne znaš šta je život i naš halk i s toga vjeruješ u nekakav uspjeh. Nu kad dogeš do sebe i stečeš iskustva doći ćeš do osvjedočenja, da se ne može glavom kroza zid. Mi smo bili i prošli. Spremaj se da nam klanjaš dženazu. Baška care jok. Lahko je govoriti i pisati, ali je teško djelovati i uspjati. Ko će ovaj zabataljeni halk krenuti sa mrtve tačke? Ta sve je zamrlo, sve je izgubljeno. Sve bez osjećaja dužnosti i odgovornosti. Kjim kjima !...

Pusti, kad se ne može zastaviti".

Ove i ovake sifilistične riječi na dnevnom su redu i pregjoše u modu. Mnogi im nasjedoše i sažeše šiju pred njihovom tobožnjom logičnošću i opravdanošću. A u stvari je sasvim drukčije i odgovor, što ga metnuh megju gornje crtice nije ništa drugo, nego pljeva malodušja, koju će, inšalialh, raznijeti prvi povjetarac islamske odlučnosti i halisa kije.

Čujmo Boga, ako se ne pouzdajemo u idealiste...

II.

„Ne zdvajajte i ne gubite pouzdanja u Božiju milost; očajavati ne će nego samo kjafir-kavm*.

Kur'an (a. š.)

Beni Israil bijaše tako pao i moralno tako iskvaren, da ga ni tabut sa Božijim znamenjem ne mogaše privesti osvještenju i pravom putu. U svojoj ogromnoj, većini ostade malodušan i nedisciplinovan: bijaše onaki, kakvim naši malodušnici predstavljaju islamski dio našeg naroda. Pa je li mu Talut klanjao dženazu? Jok, braćo: on ga je poveo proti jednom vrlo snažnom protivniku. Pouzdavaše se i što bismo mi rekli — bijaše idealista...

„Pa kad Talut krenu sa svojom vojskom reče: Bog će vas kusati rijekom: Ko je se napije ne spada meni, a ko je ne okuša — izuzam da jednom zagradi — taj je moj. I napiše je se (svi) osim neznatne manjine. A kad je pregjoše on i oni, koji vjerovali (poslušali njegov nasihat) govorahu (jedni drugima): (Većina se vrati i) „Mi sad nemamo snage (stati) ,prema Džalutu i njegovoj vojski*. (Nu) Oni, što bijahu čvrsta vjerovanja odgovoriše: Šta je i šta malih četica, koje bi iznillah (i s Božjom pomoći) svladaše velike skupine. Bog je uz izdržljive" (i one, koji se uzdaju u Njega i Njegovu pomoć.). I kad se upustiše u borbu sa Džalutom i njegovom vojskom govorahu: „Bože nam udijeli istrajnosti, učvrsti noge (i podaj pouzdanja) i pomoz nam proti kjafirskom kavmu!"

Daljnji ajet veli da pobijediše..

I u tom je odgonetka i odgovor na pitanje „Smijemo li klonuti duhom?" Ni najveća sila zalim Džaluta ne mogaše se oprijeti vjeri u pobjedu pravile i istine... Šačica Božjim ugodnika razbi tu moru i ništa. joj nije smetalo, što se ogromna većina Beni Isaila ugnu boju i kukavno ostade s onu stranu rijeke. I kad biše po čem došli megju nas ne biše nas pitali koliko vas je, nego biše rekli: Ima li vas bar neko licina, koji imate — pouzdanja i izdržljivosti? Ne biše nam rekli da je bez izgleda opirati, se džehaletu, nesložnosti i drugim opačinama, što haraju u našoj zajednici, već biše nam kazali: „Oprite se, borite se proti tim zloćama i opačinama! Bog je uz izdržljive...

Naš Talut i njegov generalštab nijesu nas još ni zovnuli na kakvu akciju. Odakle im onda pravo za tvrdnju, da će se cijeli islamski dio našeg naroda „napiti vode“ i ustegnuti se od borbe i suzbijanja naših nedoskotica? Lahko je ustvrditi da je idealizam prazan i „šušnjovit“, n u g d j e je realan d o k a z za tu sudbonosnu t v r d n j u? Povedite kakvu akciju makar jedan put, pa nam njenim rezultatom zečepite usta. „Fantast“, što ove retke piše uz krvarenje srca može vam navesti dosta primjera, iz kojih se može zaključiti da naš millet nije još spao na zadnji stepen. Eno vam borbe za vjersko-prosvjetnu autonomiju, evo vam sarajevskog „Merhameta“, eno vakufskog povjerenstva u Travniku, koje vam daje inicijativu za suzbijanje nemorala, pa mnogih povjerenstava i — tuzlanskog muftijskog ureda, koji lijepo uspijevaju u ovom korisnom radu.

Dajte nam list, u kojem ćete narodu kazati gdje je zabranjena rijeka; u dodir sa narodom, pa mu sa ć u r s a objasnite strašno stanje u kojem se nalazi.

Zbacite prašinu, što ju je vakufska uprava n e t a k o ni to postavila na § 57., 58. i 74. aut. Štatuta oživite džematske skupštine i provedite ih po cijeloj zemlji i zaslavši n a n j i h č l a n o v e ulema — medžlisa, m u f t i j e i druge sposobne i v j e š t e pouzdanike!

Za kalem, na ć u r s, u narod!..

Ne uspijete li od prve, kušajte sreću po drugi, po treći i po stoti put. Intenzivnu akciju, živu i žilavu propagandu! Okliznu li vam se noge, otimajte se i borite se rukama. Klonu li one, upotrijebite zube i upnite zadnje napore! Sa mejdana s m i j e t e samo mrtvi: taki vam je položaj, tako je zvanje vjerskog predstavništva...

A vas nema još ni na mejdanu...

Eto to je što vam se opravdano zamijera ne s jednu, nego sa svih strana. Vaša klonulost ubija pouzdanje i u drugima; vaša bi agilnost i druge osokolila. „Nema se s kim“ nije islamska isprika: ima Kadir i Muin. A on je dostatan. Biće malo više truda, ali zarar jok. „Zar baš rad?“ — Haj, haj!... Ni Talut nije sjedio, nego — vodio i prednjačio dobrim primjerom. R a d i o j e...

Nastavimo Talutovu priču!

III.

„Ulema medžlis može zaključiti da u slučaju potrebe opširnijeg dogovarati ovakve islamske vjerske ili prosvjetne stvari pozove u sjednicu jednu ili više osoba hodžinskog - i svjetovnog staleža iz Bosne i Hercegovine, koji će imati savjetujući glas“. § 141. aut. „Statuta“.

Iskrena i odana molitva šačice Talutovih privrženika bi uslišana i ta brojem mala, ali pouzdanja i odlučnosti puna četica dogje do svog svetog cilja.

Ona razbi tminu, koju sijaše Džalut sa svojom silom i razmetljivom okolinom.

„I raspršiše ih bi iznilah. (Neznatni) Davud ubi Džaluta i Bog mu dade vlast i mudrost, pa ga nauči šta on htjede, A da Bog ne suzbija ljude jedne s drugima (zavladala bi anarhija i) propala bi zemlja. Ali je Bog (milostiv i) obazriv prema ljudima“...

„To su ti (o Muhamede) Božije upute, što ti ih. kazasmo po istini i ti si zaista (jedan) od Bolijih poslanika“.

Talutova je „kissa“ završena, a na nama je da iz nje povučemo pouku. Govoreći o načinu „defa“ izvodi Fahrudin Raži, da se ajet može odnositi na suzbijanje činova, koji nose zlu ahiretsku posljedicu, ili zlu dunjalučku posljedicu ili obje zajedno. Prema tomu može ajet značiti: 1. „Da Bog ne suzbija kjufra šaljući svoje poslanike i ugodnike“, 2. „Da Bog ne suzbija griješenja i opačine naredivši emr bil maruf i nehj anil m u n k j e r“, 3. „Da Bog ne suzbija rovarenja i fesada poslavši upute i davši vlast, koja će sprječavati taj fesad“, 4. „Da Bog ne odgagja svoje kazne radi obzira prema ljudima, koji se drže njegovih zapovijedi“ i 5. Da Bog ne suzbija zla.“*)

Dakle smo i ovdje kod pitanja „emra bil maruf i nehja anil munkjer“, o kojem napisan prvi „Biserov“ vaz. Da. Bez toga nema rada, nema uspjeha. Citatima iz „Bejdavije“ i „Kješšafa“ utvrdih u tom vaz, daje to u prvom redu dužnost uleme, i da je to k o n a č n a s v r h a samoga ilma. Naša je ulema napustila „inzari nas“ i u tom je sva tragika našeg položaja. Jer da se je suzbijalo i da se suzbija zlo, koje svakim danom zauzima sve više maha u našoj zajednici — ne bi došlo do ovog žalosnog stanja i ne bi zavladao ovaliki „fesad“ megju nama. To nije tek moje naga-gjanje; naprotiv: to su fakta, utvrgjena Kur'anom i zdravim razumom.

Smije li se pasti u je's? Jok! Kur'an o odlučno zabranjuje i veli da je očaj kjafirsko svojstvo.

Smije li se napustiti vaz i nehj anij munkjer? Jok! I opet jok! Kur'an ih je stavio u dužnost zajednice, a naročito uleme u toj zajednici. Farz su...

Šta onda? Onda se mora ispraviti pogriješka i u tom pravcu poći naprijed. Ništa drugo nego — naprijed i opet naprijed. „Pa vazi se i izdaju upute u posebnim okražnicama“. Vazi se, to je istina. Nu kako se vazi? I ko vazi? Vaze polualimi i bez ikakva saveza sa našim sadanjim potrebama. I okružnice se izdaju, ali kako i kome? Piše se povjerenstvima, od kojih se mnoga ne sastaju ni u dva tri mjeseca. Ima li to smisla?

Hoćemo li na taj način polučiti svrhu i izvesti narodni preporod?

*) Tefsiri-kjebin; sv. II. str. 448. i. 449.

Nikada i nikada ! Za preporod je potrebno j a k o i ž i v o s r e d i š t e , a o n d a j a k a i d j e l o t v o r n a p o t p o r a n a s v i m l i n i j a m a . V a l j a n a j p r i j e o k u p i t i s v e r a s p o l o ž i v e s i l e , u l i t i p o u z d a n j e i o č e l i č i t i v o l j u z a i s t r a j a n i i n t e n z i v a n r a d u n a r o d u . S a m o s e n a t a j n a č i n m o ž e n e š t o p o s t i ć i , s a m o j e t a k o m o g u ć e s u z b i t i z l o i f e s a d " . K a d j e T a l u t k r e n u o p r e k o r i j e k e , D a v u d b i j a š e n e z n a t a n m l a d i ć , u k o j e m n i k o n i j e m o g a o n i n a s l u t i t i s n a g u , k o j a ć e o b o r i t i s i l n o g a D ž a l u t a . D a v u d o v a s n a g a b i j a š e d a k l e z a p r e t a n a i n e o t k r i v e n a : p r v a z g o d n a p r i l i k a — i o n a s i n u u s v o j s v o j o j v e l i č i n i . K o ć e d o k a z a t i d a i u n a š o j z a j e d n i c i n e m a z a p r e t a n i h s i l a ? K o j e i s l u t i o d a ć e j e d a n m e d i c i n a r o n a k o s t v a r n o r a z g o l i t i t i š k o l s k u p o l i t i k u n a š e p r i j a š n j e v l a d e ? A i p a k j e t o p o š l o z a r u k o m j e d n o m D r u K a r a m e h m e d o v i ć u . . .

Eto tu je tipičan primjer i živ dokaz, da bi se iz naše inteligencije mogao izvaditi materijal za jednu jaču akciju a narodu. Samo je potrebno zapregnuti rukave i potražiti zapretane dragulje. A ko će reći da i pod našim* sancima nema ljudi, sličnih Dru Karamehmedoviću? Ta zar nam Islam uzalud preporučuje husni zann prema muslimanima?...

Oko nas se svak miče i micuka, samo smo mi u gafletu i drijemežu, koji biše mogli uništiti sve uvjete za naše osvještjenje i preporod. Dvanaesti je sat i skrajnje vrijeme za rad i življu akciju. Z l a t n i § 141. aut. „Statuta“, što ga stavih kao motto ovom otsjeku nije se upotrijebio od zadnjeg zasijedanja prosvjetne ankete. Zar to nije žalosno i strašno? Za što će nam onda ovaki lijepi i korisni propisi našega „Statuta“? Izmjena misli korisna je i naregjena u svim prilikama, kamo li u stanju, kao što je ovo, što se u njem nalazimo mi muslimani Bosne i Hercegovine. Vrhovni vjerski organ najprikladniji je da saziva i rukovodi ovake sastanke, pa kad nam već do sad nije dao programa za zajednički rad i djelovanje (a obećan je i svak mu se je nadao), n e k a b a r s a d s a z o v e š i r i s a s t a n a k , n a k o j e m b i s e p r e t r e s l o n a š e j a d n o s t a n j e i d o n i j e l e b a r s m j e r n i c e z a a k c i j u u n a r o d u , k o j a s e v i š e n e m o ž e i n e s m i j e o d g a g j a t i .

Sazvati širi sastanak prva je i najpreča dužnost ulema-medžlisa. Bez tog on ne će izvršiti svog teškog emaneta i dužnosti prema Bogu i ovom zapuštenom i napuštenom narodu.

Šta vi mislite, mufti efendije?..,

„Opominji, jer-opomena koristi muminima“

Kur'an (a. š.)

Da još jednom ponovimo Talutovu priču i njene konsekvencije. l

Vršeci božansku zapovijed o suzbijanju zla krenu Talut sa šaćicom sabira proti ogromnoj premoći nasilnog Džaluta. Nije ga smetalo, što je većina Beni

Israila bila neiskrena, lakoma i nestalna. Ne pomete ga ni njihova izdaja na rijeci kušnje. I — iznese pobjedu, jer je praiskona odredba Svevišnjega, koji nije razi od zla i opačine, da pobjeguje hak i pravica. Vječni i Pravedni suzbija ljude jedne s drugima i na taj način podržava red na zemlji.

Slijedeći ovaj Božanski hikmet naš Poslanik i njegovi odani sljedbenici ne klonuše duhom ni u najtežim časovima, nošahu uvijek visoko stijeg Istine i Pravice i — izvojnište potpunu pobjedu.

I sljedbenici im semoraju držati istog principa: nikad klonuti duhom i uvijek biti puni pouzdanja u pobjedu dobra. I kadim se najviše stijesni, kad im se nad glavama nadviju najcrnji oblaci, baš tada moraju podvostručiti svoje napore i više nego ikada biti puni pouzdanja u spasi pobjedu-dobra. „Očaj je samo kja firs ko svojstvo“...

Vjersko je predstavništvo u prvom redu pozvano, da se drži ovog principa i da ga propaguje u najširim slojevima naroda. To mu je emanet, pa mu ne smije hijanet učiniti...

*

Nama se je malo stijesnilo i mnogi misle da je početak našeg konca. Glave brdu, slapčine! Očaj ne smije prilijepiti za islamska srca. Obratite se Islamu i Alejhisseiamu, koji reče: „Muslimani su kao zupci od češlja: veže i drži jedan drugoga“. — „Morate u zajednicu!“ takogjer su njegove uzvišene riječi. Kad je jednom prilikom došao megju ashabe i zatekao ih u halkama, dobacio im je ove riječi ukora i zlatne pouke: „Što vas to vidim u hrpicama“? Držimo se gornjih uputa i progjimo se šupljeg izgovora naše inteligencije: „Šta ćemo: pozvani se ne miču ! Izbacimo i nesretnu tužaljku naše ehalije: „Šta ćemo mi, kad ulema šuti i ne miče se?“ Sve je je to šupalj laf i prazan izgovor.

Da vam pričam jedan sjajan dogagjaj iz još sjajnije islamske prošlosti. Kad je Hazreti Omer preuzeo tešku dužnost hilafeta, držaše govor, u kojem je sa minbera pozvao svijet, da ga upozori ako bi se u čemu odaljio od šeriata. Pokazavši mu posjeklicu reče jedan ashab: „Ako ne mogne drukčije, ovim ćemo popravljati tvoje pogriješke“. Je li buktisao inače upaljivi Omer? Jest, ja! Mjesto sreditog naloga, da se progoni onaj ko se halifi prjeti posjeklicom, Omer je izgovorio ove historijske riječi: „Hvala Bogu, koji je dao sablje, što će ispravljati Omerove pogriješke“!...

Eto to je pravo islamsko shvatanje. Time su pobjegjivali prvi muslimani. Svijestan vogja pred — svijesnim sljedbenicima. Tu vam je odgonetka njihova napredovanja, ali i — našeg nazadovanja. Jer nema dvojbe, da se hadisi šerif o hrpicama može izgovoriti i riječima: „Pozvani, što nas to gle-

date u hrpicama?", kao što se može i mora reći: „Ulema, velika i mala, što nas to gledate u hrpicama?“...

Zbacimo već jednom lance mrtvila i zagrmimo muški i jednim glasom: „Ulema-medžlise, što nas gledaš u hrpicama? Što nas ne sazivaš i s nama se ne zdogovaraš? Pozvani, što se ne mičete?“... Bog nas ujedinio u ovom poviku! Ve minhut — tevfik, dremovni narode, malodušna inteligencijo!...

Čujte kako lijepo tepa jedan pjesnik! Dolje sa mrtvilom nezvanih i pozvanih i slijedimo svi krasni doziv:

„Oj, budi svoj! Ta stvoren jesi čitav,
U grudim' nosiš, brate, srce cijelo;
Ne kloni dušom, i da nijesi mlitav,
Put vedra neba diži svoje čelo!...

M. O. Narcis:

Iz „Prolaznih utjeha“

I.

Na mjesečini.

Izbl'jedeše noći svjetlom zalivene,
Pa u perivoju šutljivo se gase;
Ko svileni nagon zaljubljene žene
Muzika se sfera razli na terase.

Nad prisjenkom strepnje u rimu se splinu
Kroz polusan kiše magična finesa;
Modri peysaž njezin, što ko priča sinu
U zjenice ptica nostalgiju stresa.

Grančice se cakle svjetle draži pune
I s kapljama kiše mjesečinu trune,
Sklapaju se srca večernjih cvatova;

Svud prskaju boje koketno i fino,
Mlaz je neki sjajni sokove im pino,
I planuo žarom diskretnih cjelova . . .

Višegrad, 30./V. 1918.

Dželal Nuri:

Panislamizam.

Islam u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

S turskog prevodi: Salih Bakamović.

(Nastavak)

Islamsko carstvo.

Islam nije samo jedna religija, koja se tiče savjesti. Islam je istovremeno jedna vjera i jedan državni sistem. Temeljna pravila i metode, koje su nužne za vladanje

jednom zajednicom utoilježene su na prvom mjestu u Kuranu, sunnetu, igjmau i »kijasau« (pravnička analogija). U kratko, kad se rekne Islam, treba pomisliti ne samo na neke dogme, nego na jednu zbirku pravila koja uređuju socijalno-pravni položaj, kako pojedinaca tako i zajednica. Svi civilni i kazneni zatoni islamske države postoje u islamskom pravu.

Prema tome se islamska vjera i razlikuje od drugih vjera- Kršćanstvo i Judaizam su razmjerno ograničeni. I sada, kad je Islamsko Carstvo gotov propalo i kada su Muslimani podređeni tugjinskoj upravi, sljedbenici Islama su u privatnim poslovima podvrženi svojim zakonima.

Svjetovna pravila Islama, osnivaju se na vrlo važnim i čvrstim principima. Da su ovi principi do danas očuvani i da se je po njima islamski svijet ravnao, islamske države ne bi propale. Neka se nimalo ne sumnja, da je jedan od važnih uzroka opadanja Islama, napuštanje, i zaboravljanje ovih svjetovnih pravila. Dakle da Islam: mogne u budućnosti ponovno napredovati, treba se vratiti starim principima, i starom islamskom državnom sistemu.

To ne bi bila nikakova reakcija, nego naprotiv na predak,

Odlučno ponavljamo: Uzrok je padu Islama napuštanje njegovih općih političkih pravila.

Pošto je Islam primio političke metode, njemu strane, oprečne i protivne apsolutističke zajednice, morao je propasti kao država. A neislamski su narodi, u ovim zadnjim vremenima, primili Islamu slične političke ustanove i napredovali,

Islamsko se Carstvo ni malo ne razlikuje od današnjih ustavnih i liberalnih država. U ovoj republici, ne smije biti apsolutizma samovlade i samovolje. Islamske države, koje su se pojavile nakon rasula velikog Islamskog Carstva, da očuvaju prevlast napustile su liberalne metode Islama a to je dovelo, da je Islam kao svjetovna vlast morao propasti. Samovoljni vladari, okrutni državnici i uplivni vojskovođe, da mognu tiranski vladati, nijesu dozvoiljavali narodu, da se umiješa u državne poslove i nijesu ga mogli slobodnim gledati. Ukratiko, oni nijesu htjeli vršiti propise Islama, koji se tiču vladanja. Ovoga je posljedica bila ta, da su se zabooramvli politički propisi Islama, koji su osigurali bogatstvo i buduće blagostanje jednoj državi, radi čega su se i islamske države morale raspasti. Narod je bio u ropstvu i u islamskom se svijetu pokazivali znaci opadanja. Nestalo je i intelektualnog života. Zlonamjerno se zabrani igjtihad i nastade današnje stanje.

Glavna načela Islamstog Carstva zabilježena su u jednom zvanično izdanom dokumentu, sa potpisom Piri-zade Salih-beya, koji je zasjeo na mešihatsku stolicu nakon zasijedanja Sultan Mehmed-hana.

U ovoj je važnoj poslanici, opće pravo sa islamskog gledišta posve jasno rastumačeno. Kako se razumije iz

zvaničnoig razlaganja Piri-zade, Islam nije zadnje utočište apsolutističke, teokratske li duhovnjačke vlade. I ne sačinjava, kako to neprijatelji vele jedinu državu fanatičara. Ova vjera ne miješa duhovne i materijalne stvari kao što to čini »Lamaizam« u Tibetu!

Neki Evropejci, koji su Islam malo ili površno proučili na žalost smatraju islamska prava i osnovna načela Islama, kao oprečnim, materijalnom i intelektualnom usavršavanju ljudske zajednice. Oslanjajući se na ovu ozbiljnu i zvaničnu poslanicu, koja je strogo u skladu sa islamskim pravoslavljem, tvrdimo da napredak spriječava zabacivanje Islama a ne Islam. Napredak nije spriječio Islam, nego nasilje samovoljnih vladara i državnika, koji su smetali, da se Islam razvije.

Ako se povijest Islama dobro prouči, uvidjeće se, da i uzroci njegove bijede leže u tome, što se nije primjenjivalo njegove političke principe. Krivnja dakle nije kod Islama, nego kod islamskih državnika i velikaša.

Prikažimo u nekoliko rečenica ove političke principe: Kao i kod novh ustavnih država — govorimo oslanjajući se na istu poslanicu — i u Islamskom Carstvu su tri glavne vlasti: Halifa ovlašćuje (tenfiz) ministre i državnike da izvršuju; to je eksekutivna vlast (kuvvei adlijje). On opunomoćuje šerijatske sudije (kadi ve naib), da izvršuju pravdu, čemu se kaže sudbena (pravna) osuda (hukm ve kada); to je pravosudna vlast (kuvvei odlije). Pravnici i učenjaci (fukaha vie ulema) ovlašteni su, da izdaju pravničke odgovore (fetva) i njihovom se poslu kaže zakonodavstvo i nadzor (tšri ve muraikabe); to je legislativna ili zakonodavna vlast (kuvvei tešriiijje ve ja kanunijje). Legislativne odluke (fetavai tešriijjei) mogu stupiti u zakonodavnu krjepost, jedino sa potvrdom vladarovom (ulu-l-emr). Ova se metoda danas provodi kod svih ustavnih država.

Francuska i Engleska moradoše premetnuti mnoge krvave ustanke i revolucije dok se odlučiše, da prime odaberu ove metode, a Islam je odmah istodobne sa njegovom objavom ove metode postavio.

Nekada, kako priznaje Bluntscli, javne su skupštine, bile sastavljene isključivo od velikaša jedne prijestolnice. A Islam je u političkim stvarima svakom Muslimanu dao jednako pravo.

Islam sačinjava jednu veličanstvenu republiku. Na Čelu i vodstvu (imamet) ove republike, koja opstoji su tri sile, nalazi se jedan Halifa.

Halifa je osoba, koja nasljeđuje sveca i) zastupa ga u svjetskim poslovima. I svaka riječ, koja je u skladu sa pravničkim odgovorom, kojeg izda halifina zakonodavna vlast mora se poštivati isto tako kao tekst Kurana i hadisa (nass). Ovaj Halifa ili Imam nije neodgovoran kao predsjednik Francuske Republike. On je odgovoran isto tako kao i predsjednik Sjedinjenih Država Amerike. Nema svojstva svetačkoga; Kada je Midhat-paša izdavao ustavni zakon, ovo je svojstvo svetosti nepažnjom preveo s franceskoga i pogriješio da ga je ostavio bez promjene.

Halifa nije apsolutista; nemože samovoljno vladati. On inema prava na osobno veličanstvo. Bluntscli u svome djelu »Univerzalno opće pravo« veli: »Budući vladar personifikuje veličinu i moć države ima pravo na veličanstvo i posjeduje ga i kad odstupi sa vlade« Islam, joj je uzvišeniji od svakog materijalnog sjaja i raskoša, ne priznaje ovog prava. Prijašnje se Halife nijesu razalikovaili od ostalih Muslimana. U šerijatskim knjigama imadi pravilo, po kojem su Halife odgovorne i u pravnim i u kaznenim predmetima. Hilafet se povjerava jednoj osobi nakon narodnog glasovanja te prisege i poklonstva izbornika.

Razjašnjenja o Halifovu izboru, poklonstvu i pri-segi, te o načinu, kako su se prve Halife imenovala, iznesena ste u našem: francuski pisanom dijelu »Droit public et l'Islam« i u »Maverdi«-noj knjizi »El-Alkjamus-Sultanijetu«. Zato nalazimo suvišnim to ovdje ponavljati.

Muslimani su dužni Halifu birati. Ovo, u pravom smislu, nije drugo, nego evropski tako zvani »obligaln: izbor«. Kako stoji u poslanici Sahib Munle, pošto je Ku'ran upravljen na sve Muslimane bez iznimke, svak je zadužen (mukellief) političkim poslovima. Kao što je u Staroj Grčkoj i u Rimu svaki građanin, ma kakvo posebno zanimanje imao, bio dužan da gleda državne poslove, tako je i u Islamu svaki pojedinac dužan, da radi što je lijepo i dozvoljeno, a da izbjegava što je ružno i zabranjeno (emr bil-maruf, ve nehy an-il-mun'kjer). Biće da isto ovo znači i sistem općeg; prava glasovanja koji u Evropi sve više napreduje. Islam ne priznaje slojeva u narodu. Jednakost za svakoga postoji. Svak je zadužen čuvanjem i održavanjem šeriata. Dakle jedna osoba nemože postati Halifa, dok je cijeli svijet ne potvrdi. Narod je dužan izabrati Halifu i potpuno slobodno i daleko od svakog utjecaja. A izabrana ličnost primorana je da poslove udešava prema šeriatu i zakonima, i da sam po svojoj volji ne vigja poslova. Kako je rekao isti šejh-ul-Islam vjernici su dužni državne poslove nadzirati i nadgledati.

Po svečevim je riječima svaki Musliman sudionik u narodnoj vladi i dužan se je protiviti ako vidi da su državni poslovi nezakoniti, protiv šeriata ili štetni po opće narodne interese.

Merhum Sahib-bey, nakon što je u svojoj poslanici opširno i potanko govorio o izboru i zakonitosti pravednih Halifa (Hulefai rašidin), pripisuje bijedu Islama napuštanju ovih metoda i povećavanju saobraćaja Muslimana na drugim narodima. Merhum prelazi s ovih objektivih razlaganja na subjektivna razlaganja i izbor na Hilafet Sultana Mehmed Hana V. dovodi u sklad sa šeriatom.

Dakle Islamsko carstvo je po svojoj suštini demokratska, to jest, narodna vlada. Pravila slobode, jednakosti i bratstva temelj su Islamskom Carstvu. U Islamu su nepoznatiaristokratski staleži. Svi narodi, čim su primili Islam prošli su se ovih razmirica. Osobito bratstvo je najtemeljnije pravilo Islama.

Šta više mi nalazimo suvišnim u ovoj knjizi dokazivali koliko je Islam demokratičan. Jer nije nužno ponavljati ono, što sami zajedno. Sve smo ovo razjasnili i dokazali i u gore spomenutom našem djelu »Droits public et l'Islam«, koji smo napisali za strance u svrhu razjašnjenja ovoga predmeta i obrane Islama.

Nakon ovih razlaganja proučimo malo zašto je Islam kao moćna država morao propasti.

Da je Islamsko Carstvo slijedilo ove principe, bez sumnje bi sav islamski narod sudjelovao u upravi i kao posljedica toga osposobilo bi se mnogo osoba za upravljanje i obranu Islama. Islam je zadužio sve svoje sljedbenike bez razlike, da sudjeluju u državi. Ali tirani i prvaci absolutizma, da bi mogli svojom voljom prodirati nijesu dozvoljavali narodu, da sudjeluje u državnim poslovima, zato su države koje su oni osnivali bile kao njihovo ili njihovih dinastija vlasništvo. Zato su sa njihovim nestankom i države propale.

Islamsko Carstvo ne trpi pocjepanosti, jer ne smije postojati nego jedno Islamsko Carstvo. Pojavom ličnih težnja došlo je do razdora, a razdor je kao svagda prouzročivao odvojenje. Zbog nasilja i absolutizma islamsko se bratstvo nemože ostvariti. Povećavanje zapovjednika pomnožilo je stranke, a ovih pak slobodno razvijanje i napredovanje prouzrokovalo je ustanke i pojavu raznih raskolnih sekta. Posljedica je toga bila, da je nestalo ljubavi, među Muslimanima. Kako ova manjkavost ljubavi uništava svako društvo i svaku državu, tako je ubrzala i pad Islamskog Carstva. Nije nužno ovo obrazlagati i primjerima potkrepljivati. Ako se počevši od velikog razdora, povijest Islama prouči, nažalost naići će se samo na prakticiranje ove od nas postavljene formule.

Ako se od doba Muavije pa do Abdul Hamidova vladnja promotre dogagjaji i poslovi, naći ćemo se pred jednom te istom nesuglasicom. A jednake razmirice su svagdje prouzrokovala i jednake nesreće.

Razdor, nesloga, rasijanost sila, sebične težnje državnika, megjusobne svagje vladara i i pojava raznih sekta uništiše u Andaluziji i tehnologiju to jest tehničku i materijalnu civilizaciju, koja bijaše toliko napredovala. Ove se svagdje koristite samo neprijateljima, a Islam je bio uvijek primoran, da se drži pripravan na obranu i otpor. Na veliku anarhiju osugjeni Muslimani odasvud su protjerani, svagdje poniženi i ostali su bez snage i pomoći, a to je dovelo, da je neznanje i fanatizam svom snagom počelo nastavljati svoje uništavajuće djelo.

Ova materijalna rasijanost pokvarila je i moralno i duševna stanje Islama. Naprosto moć se volje u Islamu poremetila. A prezir i mržnja vladara prema podanicima te njihov način uprave, kojeg su slijedili podržava muslimanske narode u jednom stanju bez ideala, nazadnim, rasijanim i nesposobnim. Ali jedino što nas može utješiti jest to da Islam, bez obzira na ove nedaće, nije napustio svoju vezu sa vjerovanjem, nije asimiliran i prema tome nije počeo opadati. Radi toga, kako se to misli, nije

teško probuditi jedan ovako veličanstveni elemenat; osobito ovo nije nikako absurdum. Jedna električna struja, ponovno nadahnuće osnovnih načela Islama u duše Muslimana sačinjava jednu takovu snagu, da se nemože prama njome stati.

U kratko, glavni uzroci propadanju Muslimana jerenje igjihada i zabacivanje temeljnih pravila Islamskog su enerazlikovanje tehničke i istinske civilizacije, zatvo-Carstva. Da Islam nakon njegova opadanja opet zasjaja i procvate ne postoji drugog lijeka osim odvojenja tehničke i istinite civilizacije, ponovnog otvaranja igjihada i povratka na osnovna načela islamske politike

(Nastaviće se).

Jusuf Tanović

Bolesnik pod brojem 11.

Liječnici su svakako imali pravo, kad su tvrdili, da je kaplar X zanimljiv pacijent. Njegovi odgovori na pitanja o stanju bolesti bili su liječnicima zanimljivi. Njegova vijest i pri nastupima najžešće vrućice preneražavala je tim više, što je on bio neotporan čovjek, kad bi se i najmanje što tjelesno naprezao, pa je poslije svakog napora malaksao i bio nesposoban, da išta misli i osjeća. I bolest mu je bila osobita. Dobio ju je služeći ii austro-ugarskoj vojsci tamo negdje ispod drevne Kroje, arnautske Meke po uspomeni na Skenderbega. Po liječničkom — a i po njegovu — mnijenju bila je to neka osobita tropska bolest, koju su liječnici strpali u dijagnozu: »Katarh Gelbsucht« samo radi toga, što nijesu znali pravog imena te »osobite tropske bolesti«. Radi pacijentovih prituživanja na bolove u truhu promijenili su dijagnozu u — Darmkatarh.

X je prvi puta u životu zadobio jednu bolest, pa se je uplašio radi toga. Nekoliko se dana otimao groznici i nije se nipošto htio još na prolazu kroz Mostar javiti bolesnim. Putovao je naime na dopust kući nakon jedanaestmjesecnoga boravka u zaposjednutim krajevima Srbije i Albanije, pa ga je želja, da vidi roditelje, vukla kući a i odlučio je, da će se tamo javiti u bolnicu ako mu ne bude bolje..... - Dva se je dana zadržao u Mostaru, ne bi li se oporavio, pa je istom trećega dana nastavio put. Cijelim je dugačkim putem osjećao neku slabost i umornost, nemir i zaplahirenost.

Na upite suputnika, da ili putuje na bolesnički dopust i na savjete njihove, da se sto bolje umota, uvijek bi se zabunio i oštrim i povrijegjenim tonom odgovorio: Ne, ne, ne! — što zar sam ja zbilja tako lošeg izgleda? pitao je sam sebe poslije takovih upita i nije se mogao oteti misli o teškoj albanskoj groznici i malariji, često mu je jasno uskravala pred očma slika krupnim slovima ispisane table _ malarija, koju je vidio za svoje vožnje skadarskim jezerom pred jednim selom uzdignutu

na dva visoka stupa upravo na obali toga jezera. Ni dvije hiljade bolesnika na groznici i malariji, za koje su mu pričali, da su smješteni u tome selu, nije mu sada nikako išlo iz glave. Govorili su mu i o čestim slučajevima smrti megju tim bijednicima. — O, ne, o, ne, meni nije teko zlo! završavao bi on tu misao i stasao se kao čovjek, koji je teško breme skinuo s vrata, a oči bi mu se zalile suzama.

Neraspoložen za razgovore povlačio se je u svoj kut i nehotice se podavao mislima, koje su ga poput roja pčela salijetale. Sad je mislio o svojim vojničkim doživljajima i osvježavao dojmove i utiske o krajevima, kroz koje je prolazio, o ljudima, koje je sretao, i o bitkama koje je promatrao. Čas bi se opet sjećao davno minulih zgoda djetinjstva, pa opet onih svoga gjakovanja. I nekim čudnim utjecajem raspoloženja sve bi te zgone zaključivao bolešću na i — smrću. — Sjećao se do potankosti bolesti i smrti, svoje starije sestre, pa opet nezdode, kad mu je stric spao s konja, što mu je zadalo smrt. Sjetio se i onog malog parka, u ikome se ustrijelio neki gjak radi neuzvrćene ljubavi. — Zbilja sam lud, kad mi sve te ludosti dolaze na pamet — promumljao bi i još se jače šćućurio u svom kutu, ali se ne bi mogao oteti mislima koje su ga protiv njegovoj volji zaokupljale.

Ponavljao je u pameti i sve neznatne bolesti svoje: glavobolje, bolove u stomaku itd. Živo kao u kinematografu prikazivala mu je uobrazilja i one dvije nezdode, kad je bio pokvario desnu pa i lijevu ruku. Vidio je tačno, kao da je sad na bilo kako se je otiskao sa stoga slame uz smijeh i veselje djece, koja su s njime igrala Cara-igre, te kako si je ozlijedio ruku i otišao kući plaćući gdje je po savjetu dobro mu poznate babe-komšinice dobio kaveni mlin, da ga valja, što mu je zadavalo veliku bol, ali mu i pomoglo, te mu je ubrzo ruka ozdravila. — Nemanje živo uskrsla mu je u sjećanju i druga nezdoda, kad je kao malo gjače drugog razreda gimnazije bježao kući na ručak nakon odležanog dvosatnog zatvora gladan kao psetance. U žurenju se srušio na mokrom pločniku i ozlijedio si ruku. Plaćući došao je kući i preko suza pojeo je supu, pa tek onda otišao da potraži liječnika. Iza tih misli opet se je prenuo i opet skutrio u svom kutu i nikako se nije mogao oteti pretresanja ovih i sličnih uspomena, kojima je uvijek završna slika bila — bolest u raznim prilikama. Čudnovato, kako mi sve to dolazi u pamet pomislio bi i uzdahnuo.

Sutradan, pošto je prispio kući, otišao je u bolnicu, gdje je bio pregledan. Liječnik je izrazio sumnju, da bi

Sutradan, pošto je prispio kući, otišao je u bolnicu, udaljenu nekoliko kilometara od njegove varošice. — U bolnici je bio smješten u odjelu za sumnjive bolesti, odakle je iza nekoliko dana bio poslan u sobu 25. gdje ga je bolničar smjestio na krevet broj 11.

Ispostavilo se, da je liječnikova sumnja, da bi mogao biti tifus, bila neispravna, ali je za to bila jedna veoma jaka groznica, tako da je X više puta i u razmacima do

osamnaest dana imao preko 40° C. Smo je tada siro-, mašni kaplar počeo gubiti svijest. Bio je Jednu cijelu noć u posebnom i čudnom stanju ni sna, ml jave. Niti je spavao, niti je bio budan; i, da ga sada pitate, ne bi vam umio reći, da li je ono bila stvarna i živa istina ili je samo i sanjao o tome, kako je sam prisuistovao vlastitome pogrebu. Redovito bi uzdrhtao, kad bi mislio na to i gonio je tu misao od sebe kao nečistu i nedostojnu ali je kinematograf njegove uobrazilje gotovo izazovno prikazivao pred njim taj strašni fiilm o njegovu prisustvu pri vlastitome pogrebu. Mimo i odmjereno pomicala se naprijed povorka sa tabutom, na kome je počivalo njegovo vlastito tijelo prekrto komadom crne čohe. On je sa hladnim i ukočenim raspoloženjem iz razdoznanosti pristupio povorci na skretu jedne ulice znajući, da ova masa svijeta iskazuje njemu samome posijednju počast. On vidi tačno, kako je i bilo, da ga poduzimlju srsi, ali se trsio, da održi mir i dostojanstvo u njegovom položaju osobito potrebno; ta on prati sebe samoga do hladne grobnice. Pa i to mu se prikazuje, kako mu je bio veoma čudnovat taj njegov slučaj. — Kako je to moguće, da je moje »ja« dvostruko, da ja imam sasvim ista dva tijela (ono u tab'utu i ovo u pratnji) i, valjda da sam imao i dvije jedinake duše prije, nego li je umro onaj »ja« što ga evo pratim, da ga sahranim u crnoj zemlji? — stavlja je sebi to zamršeno pitanje i slijedio istu misao: Ja dobro znadem, da nijedan čoviek ne bivstvuje dvostrukim materijalnim i radi dviju tijela i dvama duševnim životima. Ne poznam nijedan slučaj dvostrukog čoviekova »ja«, a isto tako ni kod ostalih vrsta životinja nije do sada — koliko ja znam — "poznat" nijedan takav slučaj. Pa, kako je onda moguće, da sam ja bivstvovao dvostruko do ovoga časa a da ni sam nijesam prije ne samo znao, nego ni slutio? — završavao je to svoje mudrovanje ovim upitom, koji iz njega proizlazi.

Nije moguće, nije moguće! užurbano je govorio-, kao da hoće nekoga zastrašiti i opet bi odmah s užasom nastavio: Pa, ipak je moguće. Eto, ti pratiš sebe na groblje i iskazuješ si posljednju počast — dodavao ie s ijetkom i zaprepaštenom ironijom; i malo je trebalo, da prasne u ledeni i suhi smijeh, smijeh jednoga mrtvacu, kad li nenadano progleda i dbgje do sebe; a ono, što je bilo na snu ili na javi, stalo mu se je sada prikazivati tačno i jasno, kako mu se je dogodilo (kako je usnio). Jeza ga podigje, pa uplašen stade se jače umotavati u pokrivač i poče se pitati, da li je ta strahota živa istina ili je to on samo snijevao. — „Da se je tada netko prikućio njemu, čuo bi ispod pokrivača tiho, nemoćno i plačno: O, Bože, Bože, kako sam; ja nesretan!

Valjda je vrućina bila uzrok, te je njegova fantaziia živo djelovala za čitavo vrijeme njegove bolesti. I, kad bi mu toplomjer opadao, pomalo se smirivala i inače snažna njegova fantazija. Ali je ipak uvijek ostajala toliko jaka, da mu se misao nije nikako slabila — premda joj se uklanjao i htio je se otresti- nego ga je neprestano salijetala preskaćući sa teme na temu, sa predmeta

na predmet kao pčela sa cvijeta na cvijet. To, da se nije mogao oteti misli, silno ga je umaralo i mučilo, pa bi često pod pokrivačem tiho, da nitko ne čuje, proplakao shrvan teškim umorom. — Da, da, to je sudbina moja izgarati ovdje u groznici, a imam toliku volju za životom. O, pusti me, spasi me! Ja hoću da živim, ja moram da živim! Lijep je život, koga sam ja istom počeo okušati. Pusti me, bježi od mene prokleta bolesti, ja sam zdrav, zdrav kao jelen. Zdrav i jak. Jak, da smrvim i uništim sve. Ne vidiš li, kako teče snaga žilama mojim? Pogledaj, i kako ona struji žilama i hoće, da se polomi, kao što struje i lome se plahi potoci! O, kako sam snažan i silan! i — najedanput bi iza ovakovog ushićenja, klonuo i osjetio svu svoju nemoć malaksalost. Došla bi depresija na čas, pa bi postao nesposoban da misli i osjeća. I misao bi mu časomičnoprestala kljuvati, kao da je zastala cijela mašinerija organizma njegova. Tada su ovakovi momenti bili za njega najlakši, najpodnosljiviji.

Bilo je vremena, kada ga je vrućica i slabost puštala po cijelu nedjelju, a i dvije, dana, kao da su mu namice davali jedan rok, da prikupi novih i svježih sila, kako bi ga poslije mogli jače mrcvariti. Ni za ovakovih dana nijesu ga ostavljale glupe misli, premda su redovito bile smirenije, blaže i — prirodnije. — Za jedne ovakove bezgroznične nedjelje, kad je prikupljao svježije sile, počeo je upadno osjećati — zaboravnost. Stvari, koje su se čas prije dogajale, činio mu se, da se još nijesu do godile. Tako bi, n. pr. više puta pomislio, da vizita nije obdržavana, premda se pred par minuta dogodila. I obratno mu se pričinjalo za stvari, koje se nijesnu dogodile, da su netom prošle. Ova ga je zaboravnost plašila a otrešao se je, kao pogane gamadi. Na silu je htio, da bude uvjeren, kako on ne zaboravlja ovakove stvari, i kako mu se ne muti ono, što tek ima da bude i ono, što je čas prije bio. Za ovakovih je dana osjećao i neko prije njegovome duhu strano raspoloženje strećanja, prezanja i čekanja, kao što bi uveli list, kad bi imao sposobnost osjećanja slična njegovome, osjećao za vrijeme zatišja, da je ono samo za to, da kašnje s njime vjetar jače poigrava. — I on bi se opet uzbunio, što bi izazvalo laku groznicu sličnu onoj ljubavnika, koje rastavljaju, a misao bi jače prokljuvala: Zašto me muči ova bolest — —? Da, da, sad mi je jasno! Ja sam u 24. godini, a ona Prokleta ciganka. — -gataru rekla je Sjećam se, rekla je, da, ako preživi 24. godinu života, doživjet će i 40. i neznam koju — — — Da, da, rekla je — sjećao se je i nasmijao se je oporo kao čovjek, koji je doznao nemilu tajnu. — Eto ti, približio se je svršetak — — — Da, ona je rekla, ako preživi 24. u — — — — ta, to je glupost — — — — pa ipak ona je rekla — — — — i počelo ga je nešto stješnjavati i daviti, a on je nokte svoje zario u vrat i hitio, da zadavi ono, što je njega davilo. — Što, zar da ja svršim sada, kad tako volim, da još poživim i kad sam istom uvidio, da mnogo toga

imadem reći braći, svijetu ljudima — — — — ? Ne, ne može biti, ona je lagala. Lagala, lagala, lagala je gadno — — — — usopljivao se je kričući u misli, koliko ga je grlo nosilo. — Ja, ja, tako pametan, tako potreban narodu, svijetu — — — — — jasno je vidio, kako je i u misli pocrvenio, ali ga to nije smetalo, da uigrizavši se za jezik prosljedi misao: Ja, ja, koji sam upoznao toliko svjetla, što je do sada bilo ljudima pokriveno i koji imam toliku volju, da sve to otkrijem ljudima što su tako vruće željni svjetla i — O, o, nije muiguće da ću ja svršiti, a da nijesam otkrio svijetu (opet u misli pocrveni) ono svjetlo, što je u meni — — — — i ništa se ne žacajući (zašto, da se, žacam? pomislio je) nastavljao je dalje: Pa i zašto bi meni bilo sugjeno, da upoznam ovoliko svjetlo, te da završim ne rekavši nikome ništa i da sve ovo silno svjetlo ponese sa sobom u grob? — A da nije (tu bi se žacnuo ali i odvažno nastavio) sugjeno svima onima ili barem većini onih, što rano svršuju, da upoznadu golemo-svjetlo, baš samo zato, što moraju svršiti, a da nikome ništa ne reknu? — O, kako je strašno masliti o tome svemu! I, zašto moram o tome svemu razmišljati baš sada u mojoj bolesti, kad se spremam (tu je zastao) — — — — da svršim? — — — — ? Hodite, gledajte! Doktori, gdje ste? — — — — ja sam zdrav, zidrav i smrt je od mene daleko, daleko — — — — -Nosite se, tornjajte se, ne gledajte takova šta kod mene. Ja sam pun svjetla — i moj je um najsvjetliji iza božijega. Sit sam gluposti i ne dolaziite, da tražite u mojoj blizini — čega kod mene nema; ne tražile kod mene — — — — Smrt. Zar ne vidite, kako joj se rugam? Od toga se prepao i obuzeo ga je neki ledeni znoj, od koga je i misao zastala.

Sirota čovjek, neprestano je patio od slabosti živaca, koji su radi česte groznice bili u strašnoj napetosti; u napetosti, koju njegovi živci nijesu nikad prije osjetili, I kolko god se on mučio, da ublaži i popusti tu napetost, nikako mu nije uspijevalo. Neprestano ga je podgrizavala sumnja, misao, bojazan — i nijesu mu nikako davali mnogo posve mirnog vremena, da bi mu moglo služiti za oporavljanje i sabiranje duševnih sila barem onako, kao što je groznica dozvoljavala njegovome tijelu prikupljanje sila dozvolivši mu neki ukus u jelu, koje je potrebno radi toga prikupljanja sila.

Misliti! Čudnovato, kako mu se mišljenje i o samoj misli promijenilo. Misao, koja ga je prije gojila i kojoj se je svom dušom podavao, sad mu je postala odvratna, gadna, glupa. Zar baš glupa? Da, glupa. Prije je slijedio svoju misao do u tančine sa velikim zadovoljstvom, a sada, od kad mu je misao postala nestalna i prevrtljiva, otrešao se je, kao gragjanin opanka, — Kolika razlika izmegju njegove sadašnje i ondašnje misli! Sada mu misao pada iz skrajnost u skrajnost. Njezine su teme različite i šarolike, i ona skakuće sa jedne na drugu, kao što leptir skakuće sa cvijeta na cvijet. Osobito joj je pak svojstvo to, da bira štofove, koji su neprirodni po sebi i koji zastrašuju baš svojom neprirodnošću,

Misao ubija! Nagdje je rečeno i, ako je to bukvalno uzeto tačno, onda ja mogu očekivati, da će mene ubiti moje misli, koje su postale bezgranično lude i bedaste u ovoj bolesti — umovao je naš sirota kaplar X, koji je u svojoj bolesti postao čitav mudrac lugjak. — Pa čemu ovo sive? I, zašto se ja mučim, bolujem, mislim i lagano se ubijam? Zašto, da ne načinim kratki proces sa sobom? — — Da, to je misao, jedina pametna misao, od kad sam bolestan. Svršiti, ubiti se, to je nešto! Čemu da živim i patim se, da izgaram u mahnitoj albanskoj groznici, dok potpuno ne izgorim, ----- A, kuda s onim svjetlom, što je u tebi čuo je neki drugi glas, koji se plaho javio. Do vraga i ja i svjetlo, što je u meni ----- Dokrajčite samo ove muke, što nemilo kose i haraju po mojoj nutрини — — Glupost, beskrajna glupost - — Život je sladak. — — I ja ću živjeti ----- Je li, da ću živjeti, moja draga albanska bolesti? — Da, ti ćeš živjeti - čuo je tiho mumljanje i klokokotanje u jednome kraju njegove lubanje, koje mu je odgovaralo. — O, kako sam veseo i lud! Lud, bezgranično lud! Zar vi ne znate, da sam ja lud? Lud sam! Ha! ha! ha! Čujete li smijeh jednoga lugjaka? Albanija me ubla. Prokleta Albanija i sve, što je u njoj! Prokleta na sve vijekove! Amin! ----- Ha, ha, ha! Što je Albanija kriva? — --sirota zemlja, kći božja. Oni su krivi, što su mene poslali onamo. Zar oni? Ne, ne, tvoja je misao pogrešna, luda ----- Ha, ha! Oni su krivi, što su skrivili ovaj rat, ovo kolosalno hrvanje s početkom, ali bez kraja i konca. Da, ona, oni — — — Neka su prokleti! Amin! i blaženi smijeh lugjaka, koji je riješio zagonetku pojavi se na izmučenom licu siromašnog kaplара, bolesnika pod brojem 11.

M. E. Dizdar:

Nastavni zavodi kod starih Arapa.

(Nastavak.)

Bolnice kao učilišta medicine.

Bolnice, koje se po perzijskom zovu maristan ili bimaristan, nijesu služile samo za liječenje bolesnika, nego su to bile visoke škole, gdje se učila medicina i farmaceutika i one grane prirodnih znanosti, koje su s ovim u tijesnoj vezi, kao kemija, botanika i dr.

Arap i su pravili svoje velike bolnice po uzoru znamenite stare bolnice u Gjundešapurу, koja je cvala u doba njihova osvajanja i gdje su se ovi najprije upoznali sa liječničkom znanosti starih Grka, Indijanaca i ostalih. Prvu bolnicu osnovao je Velid I. u Damasku god. 88., u koju je dao smjestiti sve one, koji su болоvali od džuzama (jedna vrsta opasne i prelažne kožne bolesti),

Mansur je prvi od Abasovića, koji se pobrinuo za

subijanje i liječenje bolesti i dobio u Bagdad liječnike iz Gjundešapura. Ne spominje se, da je podigao kakva opću bolnicu, nego samo »Kuću slijepaca, siročadi i iznemoglih žena«, a misli se, da je on prvi osnovao liječilište za umobolne.

Haruni Rešid je prvi Abasović, koji je osnovao veliku bolnicu po uzoru Gjundešapurake bolnice. Glavni je liječnik te bolnice bio je Masoje (Masavejh), a iza njega sin mu Johanna, Barmakidi su takogjer podigli jednu bolnicu pod svojim imenom, u kojoj bijaše liječnik indijanac Ibni Dohn.

Za Bagdadom su se povodili i ostali gradovi u svačemu pa i u bolnicama, Feth ibni Hakan, vezir halife Mutevejkjila, podiže u Kairi bolnicu »Maristan-ul-megafir«, a za njim Ibni Tulun 259. g. jednu bolnicu pod svojim imenom, koja je stajala 60.000 dinara (oko 1 milijun kruna) i u kojoj se liječio samo prosti narod,

Koncem III stoljeća eto već bolnica u Meki, Medini i drugim gradovima, a u IV. stoljeću nasto pravo natjecanje između halifa i vezira. Vezir Ali ibni Isa podiže jednu bolnicu u Harbijji (mahala Bagdada) 302. i povjeri je svom liječniku Ebu Osman Dimaškiji Liječnik Sinan Ibni Sabit otvori jednu bolnicu u Suki Jahjatu u Bagdadu, a halifa Muktedir i vezir Ibnul furat podigoše druge pod svojim imenom. Sada nikoše bolnice i u drugim gradovima kao Reju, Nišapurу, Misiru (M. Kjafuri) i drugim mjestima.

God. 308. podigne sultan Adudud-devle Buji veliku bolnicu „Elmaristan-ul-Adudi« u Bagdadu, u kojoj bijaše namješteno 24 liječnika stručnjaka za razne bolesti, operacije i liječenja, među kojima se najstariji zvaše Saur. Ova je bolnica bila na veliku glasu i brojila se kao prva.

U VI. stoljeću podiže Nuruddin Zengi veliku bolnicu u Damasku, za tim Salahuddin u Kairu (Elmaristan-ul-atik) i drugim mjestima. Kalaun, mamelučki sultan, osnuje u Kairu 683. veliku bolnicu Ekmaristanul-Mansuri, koje se ostaci i danas vide. Znamenita je Muejjedova bolnica u Kairu, podignuta 821.

Velikih bolnica bilo je i u Perziji, Horasanu, Španiji i Africi.

Sve su ove bolnice bile lijepo urejene i razdijeljene u odjelenja za razne bolesti, gdje su smješteni bolesnici: i sastavljeni po narodnosti i vjeri. Liječnici odjelenja u pratnji svojih učenika, sluga i čuvara obilazili su bolesnike, pregledali ih i propisivali im lijekove. U posebnim se prostorijama držala predavanja o bolestima i liječenju, o lijekovima i njihovu priregjivanju i pravili pokusi.

U vojsci sultana Mahmud Seldžukije bila je i bolnica, koju je nosilo 40 deva.

Koliko su imale važnosti ove bolnice kao učilišta, vidi se najbolje po broju i vrsnoći liječnika u to doba i po zdravstvenim mjerama.

Koliko se vidi po raštrkanim vijestima, bio je broj liječnika dosta velik. Početkom IV. stoljeća za halife Muktedira imao je Bagdad 860 ovlaštenih liječnika, dakle

osim onih, kojima radi njihove učenosti i općeg priznanja nije trebalo izdavati ovlaštenica. Prema tomu bilo je tada u Bagdadu oko 1000 liječnika. U službi halife Mutevezkila (sredinom III. stoljeća) bilo je 56 liječnika kršćana.

Liječnici su imali svoj red (zakon), imali su svoga starješinu, pred kojim su morali polagati ispit i dobivati ovlaštenje za liječenje. Najznamenitiji starješina (reis-ul-etibba) bio je u Bagdadu Sinan ibni Sabit, a u Kairi Muhezzibuddin Dahvar.

Tako su isto ljekarnici imali svoj red, propisane ispite i stajali pod strogim nadzorom.

Liječnici su bili obično vještaci u pojedinim strukama liječništva, a bilo je i općih, a među njima i žena, koje su uživale veliki glas. Uhtul-hafid ibni Zuhr i njezina kći bijahu poznate liječnice, osobito za ženske bolesti, te su pozivane u dvor Mansura u Andaluziji.

Sposobnost i vještinu arapsko-islamskih liječnika pokazuju najbolje djela njihovih najvećih liječnika-pisaca, kao što je »Mulukji« od Ebu Bekr Razije (Rhazes), zvanog »arapski Galen«, za tim veliki »Kanun« slavnog filozofa-liječnika Ibni Sina-a (Avicena), »Tasrif« od Ebul Kasam Zehravije, »Tejsir« od Ibni Zuhra (Avenzor) i druga velika djela, koja su se čitala i smatrana najvećim autoritetima i na zapadu sve do preporoda.

Opservatoriji kao učilišta astronomije i matematike.

Kad su se Arapi za Memuna upoznali sa djelima starih Grka i Indijanaca o astronomiji i matematici, laiče se i oni ove grane znanosti kao i ostalih i svojim pronicavim duhom i neumornim radom znatno krenuše naprijed u obje ove discipline,

Još za vlade Mansura prevede Muhammed Elfezzari čuveno indijsko djelo o astronomiji, zvano Sidhanta, (Sind-hind), zaslugom ibni Halida Barmekije prevede se i slavni Almagest¹⁾ (Almedžisti), a Muhammed Elharizmi zavede brojke i decimalni sustav indijski²⁾. Na tim temeljima počеше sada Arapi raditi na svoj način. Astronomske tablice starih Orica i Indijanaca popraviše oni pomoću novih instrumenata, a u velikim gradovima nikose velike zvjezdarnice, gdje se pomno pratili svi nebeski pojavi i kretanje tjelesa.

Još za Memuna posmatrahu Arapi pomoću novih instrumenata nebo i sve kretanje u njemu. Iza njegove smrti niče djelo »Erresadul-Memuni«, zbirka opažanja, koja su na njegovu pobudu činjena u Šemasiji u Bagdadu i na brdu Kajson u Damasku, a nadzirao ih Jahja ibni Man-

¹⁾ Almagest od riječi magest i arap. izv. člana al (el), prijevod djela »Syntaxis mathematica« od Kl. Ptolomeja.

*) Arapi zovu ove znakove indijski, jer su ih od indijanaca preuzeli, a mi ih danas zovemo arapski, jer ih mi od njih primismo. Elharizmija, koji je izdao i jedno djelo o aritmetici i algebri, ovjekovječen je u riječi „algorizam“ (algorismus ili algorithmus).

sur, veliki astronom (Kjebirul-munedžimin), Halid Mer-vizi i Abbas Dževheri³⁾

Prvu zvjezdarnicu u Bagdadu (Elmersaduil-felekji) podigoše braća Benu Šakjir, slavni astronomi i izumitelji mnogih astronomskih sprava, a Šerefuddevle zasnjuje sredinom IV. stoljeća zvjezdarnicu, kojom upravljaše Ebu Sehl Kjuhi, za tim porodica astronoma Benul-Alem g. 425. U Egiptu je osnovana prva zvjezdarnica na Ime Hakjimovo (umro 411.) na brdu Mukattam, koja je bila najslavnija, dok nije Hulago podigao u Maragi (Turkestan) zvjezdarnicu svjetskog glasa, gdje je učio proslavio se astronom i matematičar neumrli Nasiriuddin Tusi, izumitelj savršenog astrolabiuma (usturlab). Uz ovaj opservatorij podignuta je i velika knjižnica, koja je brojila 400.000 svezaka.

Timurlenk je osnovalo jednu zvjezdarnicu u Samarkandu, a bilo ih je još manjih i viših u Isfahanu, Egiptu i Andaluziji.

U ovim zvjezdarnicama gojila se je sa astronomijom i matematika, jer je to bilo u uskoj vezi. Tu su učili i radili znameniti matematičari i astronomi osim gore navedenih još mnogi kao: Ebu Mašer Belhi⁴⁾, Ahmed Elfer-gani⁵⁾, Ibni Džabir Harrani zvan Battani⁶⁾, slavni Ebul vefa Buzdžani⁷⁾, Biruni⁸⁾, Kazvini, Dinaveri, Ibnul-Haj-sem⁹⁾. Bedii Usturlabi i drugi slavni učenjaci, koji ostaviše neizbrisiv trag na kopnu, moru i na nebeskom svodu.

»Alhazen je učio ovu dovu svome učitelju: Bože, smiluj se duši Ebu Rejkama, jer je on prvi napravio tablicu specifične težine svih tjelesa! Ja pak, dodaje Draper, molim istog Boga, da dušu Alhazena pridruži dudi Ebu Rejkama, jer je Alhazen prvi pronašao, da svijetle zrake iz svemira dopiru do našeg oka u formi krivulje, a ne pravca i tako korigirao pojam, o položaju nebeskih tjelesa¹⁰⁾),

Da koliko bilo nadopunimo sliku starog islamskog učilišta i njegova nutarnjeg uređenja, prikazaćemo sada ukratko uređenje jednog takvog velikog islamskog učilišta, koje je do danas ostalo poštegnjeno od velikih oluja i sačuvalo se kao tip starih učilišta. To je veliko islamsko učilište Azhar ili bolje Džami-ul-azhar u Kairu.

U ramazanu godine 361. (juni—juli 972.) otvorena je ova velika džamija, što je podiže slavni general Fatimovića Dževher Elkjatib Essikilli, osniovatelj današnje

⁶⁾ Oni su još tada ustanovili, da je put zemlje oko sunca u obliku elipse i proračunali, da je nagnutost zemaljske osi 23°, 35' 53" — J. W. »Draper: Histoire du Developperhent intellectuell de l'Europe, II. 315.

⁴⁾ Poznat sa svojim astronomskim tablicama (zigi).

²⁾ Čija su astronomska djela prevedena na evropske jezike.

*) koji izračuna, da se zemlja okrene oko sunca za 365 dana i 6 sati. (Draper: Histoire du Developpement intell. de l'Europe, II. str. 315.)

⁷⁾ Poznat sa svojim djelima u trigonometriji.

⁸⁾ Prozvan „prenosilac grčkih znanosti u Indiju i indijske mudrosti među Muslimane“.

⁹⁾ (Alhazen), koji je prvi korigirao grčke ideje o vidu i dokazao, da zrake svjetlosti idu od predmeta oku, a ne obratno.

¹⁰⁾ Draper: Histoire, II. str. 324.

Kahire. Vladari dinastije Fatimovića poklanjali su ovoj džamiji višu pažnju darovima i zakladama; Aziz-Nizar (365.-386.) podiže ti njoj sirotište i učini je učilištem, a Hakjim (386.) nanovo je nadogradi i pokloni joj veliki imetak.

Ejjubovići, koji zaivladaše Egiptom iza Fatimovića, nastojahu kao dobre Sunije izbrisati svaki trag Šiija. Tako Salahuddin zabrani, da se tu klanja džuma, jer se po šafijskom mezhebu ne može klanjati džuma na dva mjesta u jednom gradu. Tek za vlade Zahir Bajbersa (665.), koji džamiju nadogradi i pobrine se za obuku, dobije opet pravo, da se u njoj klanja džuma. Otada datira procvat ovog učilišta; osim pažnje, koju su joj posvećivali domaći, podizala ju je provala i pustošenje Mongola na istoku i opadanje islama na zapadu, kojom prilikom je veliki broj medresa propao. Muhamed ibnul-Husejin Elisirdi, kairski muhtesib, nadogradi (725.) džamiju, a emiri toga doba podigoše medrese (709. Bajbars, 740. Akbuga Abdul-Wahidi), koje su kasnije sastavljene sa Azhar džamijom u jedan kompleks. Bešir Džamdar Nasiri (761.) podignu još gragjevina, pokloni veliki imetak za sirotinjsku kuhinju, postavi jednog kariu za učenje Kur'ana i jednog profesora za hanefitsko pravo. Tada je napravljen i jedan šadrvan za slatku vodu, a Dževher Elkankabai podiže jedan mekteb uz džamiju. Velike novogradnje i zaklade za siromahe i učitelje, podigao je Kait bey oko 900., zatim posljednji mamelučki vladar Kanšuh Elguri.

Znamenite sui novogradnje za vlade Osmanlija »kuća za slijepce« (Zavijetulumjan), koju je podigao 1148. Osman Kethuda Kasid-oglu. Među velite dobrotvore broji se Abdur-Rahman Kethuda, koji 1190. podiže jednu veliku i bogato iskićenu maksuru, mihrab, miraber i jednu početnu školu za siročad i odredi, da se u naravi izdavaju sve potrebe siromašnim učenicima Azhara.

Francuska ekspedicija nije ostala bez tragova ni u Azharu, ali su kasniji hidivi nastojali podići sjaj ovog časnog mjesta.

Godine 818. (1415.) boravilo je u džamiji oko 750 siromašnih učenika, među kojima je bilo Perzijanaca, Magribija i drugih. Podijeljeni po narodnosti imala je svaka skupina svoje zasebne nare i rivake. Hare (pl. harat) je prostor za stanovanje, gdje su učenici ostavljali svoj mobilijar i gdje su spavali, a rivak (pl. ervika) su opet prostori između dva i više stupova, gdje se držalo predavanje, raspravljalo, zikr činilo i inače po danu sjedilo i razgovaralo.

Danas imade rivaka 38, a hara 15. Iz imena pojedinih rivaka, u kojima su grupirani učenici po jeziku i pokrajinama, po mezhebu (ritusu) ili po zavjetima, vidi se najbolje, koji su islamski narodi tu zastupani, pa ćemo ih stoga ovdje, nekoliko nabrojiti. Rivak-(uil) :

1. Essaida za Gornji Egipat, veliko i ugledno glavno sjedište malikija;
2. Haremejn za Meku i Medin«;

3. Dakarim za stanovnike Senuora, Darfura, Vada-ja i dr.;

4. Šavam za Sirce;

5. Djava za Javance i druge iz zadnje Indije;

6. Sulejmanija za Afganistan i Horosan;

7. Magaribe za sjevernu Afriku, veliko i uplivao;

8. Etrak za Turke;

9. Birnijje za Borno i okolicu;

10. Džebertijje za Somali i okolicu;

11. Jemenijje za južnu Arabiju;

12. Ekrad za Kurde;

13. Hunud za Inidijance;

14. Bagdadijja za Irak i Mezopotamiju;

15. Hanefijja za hanefije uopće;

16. Hanabila za hanibelije, vrlo malena;

17. Ibni-Muammer, priv. zaklada za svaku narodnost otvorena i mnoge druge kao Barabira (Berberi), Dakarnat za stanovnike Čadskog jezera i sl.

Učnici se zovu mudžavir (= un u pl.) zbog obitavanja i veze sa džamijom i talib (pl. talebat)-ul-ilm, »koji traži nauku«. Profesori se nazivaju službeno nmderris (pl. = un). Život i jednih i drugih je vrlo jednostavan, Profesori su upućeni na dobrotvorne darove i dohotke zaklada; rijetko koji bude boljeg materijalnog stanja. Takogjer rijetko koji studenti žive od vlastitog prihoda ili roditeljske potpore; velika većina žive skromno i oskudno. Koliko im u naravi dobivena živežna sredstva ne dostižu, upućeni su na privatnu zaradu, kao obuku djece u privatnim kućama, učenje Kur'ana, imamet u manjim džamijama, kakav zanat i slično. Mnogi zaragjuju kao pisari ili prepisivači u dvorskoj (hidivovoj) biblioteci.

Kronika Azhara je puna nereda i pobuna studenata; dolazilo je često do nesuglasica pa čak i tučnjave, koje su izazivale razlikosti u narodnosti i mezhebu, uskrata dotacije i slični povodi.

Gojenje znanosti i nastava razlikuje se znatno od današnjeg modernog načina u Evropi, ali je zadržala veliki dio starog načina, koji je ipak dao veliki broj znamenitih učenjaka srednjeg vijeka, koji su znatno pridonijeli umnom razvitku ljudskog roda.

Teologija je središte, oko kojega se kreću sve nauke u ovom velikom učilištu. Na prvom su mjestu »tradicionalne znanosti« (El-ulumiun-naklije), teologija i šerijatsko pravo, a onda »znanosti razuma« (El-ulumul-naklije), teologija, metrika, retorika, logika i astronomija (samo za praktične svrhe kao kronologija i doba vjerskih dnevnih obreda). U ovu posljednju skupinu spadaju i druge discipline, kao lijepa književnost, povijest, zemljopis, prirodne znanosti, matematika i druge, ali od srednjeg vijeka sve se više napuštaju i ukoliko se i sada uče, ograničene su na stare nedovoljne zbirke i djela¹).

«) Šeih Tantavi, koji je predavao 1827. u Azharu, prije nego je otišao u Petrograd, spominje svoja predavanja Makamata od Haririje i Muallakata po komentaru od Zevzenije i dodaje, da prije njega — koliko on zna — nije to niko predavao. — Enciklopedie des Islam, sub v. Azhar.

Ova podjela disciplina vidi se i u vremenu obuke. Običaj je naime, da se uluml naklija, na kojoj se temelji vjera i vjerski državni red, uči jutrom, a onda ulumii aiklija. Večer je za odmor, razgovor i zabavu te za ponavljanje (meditaciju).

Po polasku (frekventaciji) dolazi na prvo mjesto pravo, jer ono imade najivriše vrijednosti u javnom. Životu, a ono su dobro posjećene i filološke i retoričke štake, naročito ako se ovamo pribroje mnogobrojne obuke mlagijeg arapskog naraštaja i stranaca Nearapa. Od teoloških struka najposjećenija je opet dogmatička (kjelam, tevhid), tumačenje Kur'ana (tefsir) i nauka o svetoj tradiciji (hadisi šerif).

Odnosa izmegju profesora i studenata je patriarhalan. Studenti odaju svojim učiteljima najviše poštovanje, rado im čine svaku uslugu, a zovu ih ustad (mi bismo rekli majstor) ili mevlana (naš gospodin).

Kod predavanja sjedi docent na maloj stolici od palme (gjerid) ili drveta ili prosto na hasuiri, naslonjen na koji stup džamije. Studenti sjede oko njega u polukrugu (halka) kao i kolegium. Predavanje se obično drži kojeg teksta (metn pl. mutan), ali većinom danas drži se predavanje kojeg komentara (šerha), koji se opet nadopunju je sa, tumačem (hašiše) i noticama (talikat, minhovat), a učenici bilježe zgodne primjedbe u knjizi ili svojim priručnicima. Za ponavljanje služe se najviše kratkim, srokovanim vodičima.

O ispitima nije prije bilo govora. Odlazna svjedodžba bila je davno uobičajeni idžazet (ovlasnica), kojem je učitelj priznao učeniku, da je stanoviti tekst od njega slušao i ovlašćuje ga, da može drugoga poučavati.

Vrijeme poduke (ders pl. durus) prekida se sa dužjim kraćim ferijama (batala). Velike ferije traju tri mjeseca redžep, šabani ramazan do iza bajrama, a manje opet do dva mjeseca! iza toga, o kurban bajramu. Također su svečanosti uz mevlid, rogiendan Muhamed alej-hisselamov i sejjdina Bedevi et- Tantavije.

(Svršiče se.)

Nedžib Čardžić

Ali Baba i četrdeset hajduka.

Drama u pet činova.

Po priči iz Hiljadu i jedne noći.

(Svršetak.)

Prizor dvanaesti.

Prijašnjji, Morgijana i Abdullah.
(Morgijana dolazi, a za njom Abdullah s defom u ruci.)

Ali Baba (veselo): Ha, evo nam ih!

(Morgijana počima da igra, poskakivajući i obilažeći okolo, a Abdullah stoji i udara u def.)

Hodža Husejn: Zaista vrlo vješto igra.

Ali Baba: Jesam li vam pravo kazao, kad sam rekao, da je vješta igračica?

(Morgijana vadi iza pasa go nož, pa njime mašući po zraku, kao da će koga ubosti, izvodi razne vještine.)

Hodža Husejn (začugjeno): Moram vam priznati, da ovake igračice još nijesam vidio.

Ali Baba: Ne marim baš ni ja za besposlice, ali me ovako nešto (pokazuje rukom) veoma zanima (Sjeti se.) Hej pusta mladosti, što mi brzo progje! (Uzdahnu.)

Morgijana (svršila igru i hoće da od prisutnih nakupi što god na dar): Sad mislim, da je dosta, te molim za dar! (Uzima def. te ga podkućuje prvom gostu.)

Ali Baba: Imaš potpuno pravo Morgijana! Kada si nas tako lijepo igrom zabavila, treba da dobiješ što god i na dar.

(Hodža Husejn vadi novčarku, da je daruje, ali mu ona hitro i odvažno sjuri svoj go nož u srce.)

Hodža Husejn (izdušući): Ah . . . i mene posljednjeg smakoste . . .

Ali Baba (preplašeno): Za Boga Morgijana, što to uradi? (Potrči ranjenom gostu, koji se već mrtav izvali na sećiju.

Faik (trči): Oh, što to uradi? Oh! Za Boga!

Morgijana (raskopčava haljine mrtvacu i vadi sakri-veni mač): Vidite gospodara, da to nije nitko drugi, nego tvoj i naš krvni neprijatelj harambaša. Kada sam mu poljevala na ruke, opazila sam pod ogrtačem mač, te mi odmah bi jasno, da je to taj stari, krvožedni pas. A i danas, kada ste mi rekli, da gost ne voli slanih jela, dosejtila sam se, da nam je krvni neprijatelj, pa ne će da jede u našoj kući soli, koja je znak dobrog prijateljstva.

Ali Baba (vas preneražen gleda čas u Morgijanu, a čas opet u mrtva harambašu): Oh Morgijana, ti si mi spasila po treći put život. Kako da te za ovo sve nagradim?

(Faik stoji i ovo sve začugjeno promatra.)

Morgijana: Dragi gospodaru, ja sam dužna, da svaku opasnost koju opazim, da prijeti našoj kući, odstranim.

Ali Baba: Za ovo sve čestita djevojko, što si me više puta od očite smrti spasila, prije sam te još kao robinju oprostio, a sada ti evo poklanjam svoga sina.

Morgijana: Hvala gospodaru! Živio nam puno go dina! (Ljubi ga u ruku.)

Faik (takogjer pritrči ocu, pa ga poljubi u ruku): Hvala dragi oče! Ja nikad bolje i čestitije djevojke i ne tražim.

Ali Baba (radosno): E kad je tako, onda neka vam bude sretno! Od mene vam blagoslov, a od Boga sreća i beričet!

Zastor pada.

Dr. Salih Kazazović,

Savremena filozofija i njeni sustavi.

(Studia.)

(Nastavak.)

Samo po sebi opravdano i nužno istraživanje odnošaja logičnog mišljenja, po postojećoj stvarnosti, vodi po Duhringu uopće do rezultata, da se sve antinomije, protuslovlja i poteškoće, na koje razum audlaira, a koje se nalaze sa ONU stranu granice mogućega iskustva, mogu na jednostavan način odstraniti. Tome u prvom redu služi Duhringov »zakon o izvjesnoj množini«, kao i statuiranje novih početnika, prvih uzroka itd. Nu, ipak se može lahko uvidjeti, da taj potonji »zakon« ima istom onda svoju vrijednost, ako se u prvom redu radi o nečemu, što je izbroj^{ivo} dakle o stvarima i eksistencijama, koje se dadu dijeliti, — a u drugom redu ako se množina istih čestica zamišlja kao nešto, što je gotovo, ili u najmanju ruku, što se, momentalno svršava i samo u sebi zavarava.

Da li se ove pretpostavke o djeljivosti mafije tečajem dogagjaja u vrmenu i prostoru poklapaju, — o tome otvoreno taj zatoni ne kaže ništa.

Usljed toga gubi to značenje svoju vrijednost za konstruiranje stvarnosti u svijetu, a i nazor o zajednici sigurnih principa.

Šta više, mora se ustvrdit, da taj zakon, što ga toliko Duhring ističe u svojoj svjetskoj šematici »o izvjesnoj množini«, — jest u svojoj suštini samo jedna tautologija, — u koliko u sebi sadržava izbrojivost i savršenost. Stoga je ovaj zakon u potpunoj nemogućnosti, da nam, ma koje saiznanje o dogagjaju u svijetu svojim posredovanjem pribavi. Ali nama je ovdje samo stalo do toga, da priznanja apsolutno novih početaka po toj teoriji, kao čisto dogmatična označimo, i to unutar svega zbivanja U svijeta, jer se za to svako znanstveno utemeljenje vrlo nedostatnim čini. I, ako je zaista jedanput bilo takovo stanje na zemlji, po kojemu se svi uvjeti nijesu sa postanak života mogli realizirati, onda ostaje i pitanje, o postanku života li živućega — iz bezživotne, besvjesne i bezizgledne stvari — ne riješeno.

Usuprot ovoga ograničavanja, kojemu se, po Duhringu naše umovanje prilagoditi mora, uzdiže se taj sustav i do smjelih konstrukcija, kada mu i gdje odnošaji pogoduju. To se naročito očituje na primjer kod njegovog uspostavljanja stupnjeva onima, koje on drži odrazom objektivnih stepenica prirodnog razvijanja, a to svagja na misao usporednica izmegju spoznaje i njenog objektivnog predmeta. Takvo pretjerano i šematizirano u-movanje može biti onom filozofijom, koja hoće i nastoji, da suštinu stvari ili čistu stvarnost onako shvati, kakova

est. Zbog toga se mora zbaciti i ono mudrovanje o problematičnom praštanju, iz kojega je priroda proizaći imala, kao i njegova razmatranja o budućem razvijanju svijeta.

Ako u opsolutoj filozofiji leži pokretna tačka za djelatnost čistog umovanja, tada tu pokretnu tačku pre-mjesta pozitivizam u onu stvarnost, koja za našu svijest postoji. Pri takovom ograničavanju i poniživanju našeg umovanja, izdaje pozitivizam sam svoju namjeru, kojom nastoji zauzeti neku osobitu i dominirajuću poziciju. Ovim pozitivizam upravo reagira na bezgranično povjerenje u djelatnu sposobnost -našega uma u apsolutnoj filozofiji, kao i protiv slabijih, sličnih tendencija Herbart-a, Schopenhauer-a i drugih Kantovih nasljednika.

Stoga je pozitivizam jedno reviziono stanovište, jedan izvještaj, računanja, koji novim poduzećima pred-hodi i sebe unaprijed jednim masivnim utegom kritične opreznosti i povučeni oboružava. A, da ovaj posao uzmogne temelzito obaviti, ne obraća se on samo na mnogobrojne odgovore već i protiv mnogih pitanja. Pozitivizam se nezadovoljava time da označi samo metafizična riješavanja u odgonetanju svijeta, kao nedostatna i neoptustiva, već on hoće i nastoji, da takogjer i sam nagon na takova spekulativna umovanja ospori i odstrani.

Nu, kod takovoga posla zapada on sam u dogmatizam, jer polazi od neke umišljene »sigurnosti«, umjesto da te sigurnost najprije traži i ustanovi, a oslanja se i na priznanje pregjašnjih iskustava, kao utvrgjenh izraza svega znanstvenog naziranja.

III. Materijalizam.

U prvoj polovini 19. stoljeća — počeo je onaj sjajni i epohalni napredak prirodnih znanosti. To je doprinijelo, te se 19. stoljeće nazvalo stoljećem: prirodnih znanosti, ili tehnike. Ovaj napredak prirodnih nauka naročito je dobro došao za biologiju tj. znanost za životne

pojave
Još u 17. stoljeću naučavao je francuski filozof Descartes da se život može samo kao mehanička funkcija shvatiti. — U tome međuvremenu se prirodna znanost uljepšala, sredila i mnogim pomoćnim sredstvima dotjerala, razvila i usavršila: — S tim uporedo razvila se i moderna filozofija, kojom se položio temelj, da detalirana iznalaženja sačuvaju da se djelatnost tjelesnih mišića, živčevlja, žlijezda i čutilnih organa na temelju fizike i kemije objasni i rastumači.— Usljed toga ukaza se obstojnost i život duše, kao vitalna funkcija, koja je usko vezana sa osobitim tjelesnim organom — Zbog toga se i mišljenje o duši prenese na područje materijalnog bivstva. Pri tome su doduše neki učenjaci priznali temelinu razliku izmegju duše i svijesti te općih životnih pojava- usvojivši za potonje principe mehaničke funkcije.

Na jednoj skupštini prirodnoznanstvenih učenjaka 1854. u Gottingenu nastade tzv. »materijalistička prepirka«, kod čega se naročito suprotni nazori fiziologa oštro sudariše, te kasnije dovedoše do vrlo burnih znanstvenoi-literalnih kontraversa. Na toj skupštini je držao predavanje Rudolf Wagner i to o čovjeku i kao prirodnom stvorenju, te s u b s t a n c i i njegove duše. — ON je u tome svome predavanju ustvrdio, da postoji jedna individualna i nepokolebiva supstanca duše, te da nije toga da bi se inače čudoredni temelji društvenog poretka potpuno porušili, — Kad bi se tako poprimilo, da je duša samo funkcija mozga, iz toga bi slijedila praktična kon-sekvenca, da bi čovjekovi najveći ideali bili u jelu i pilu — uopće u tjelesnom uživanju. — Daklen ne iz teoretskih-znanstvenih razloga — već zbog običnih i nezbuježivih praktičnih posljedica — zauze kod toga Wagner spiritualističkostanovište, te naknadno izjavi — da vjera i znanje mogu jedno pored drugog, kao sume u teferu dvostukog knjigovodstva obstojati. — Karl Vogt (u. 1895.) bijaše tada Waignerov najljući protivnik, koji nastojaše sa puno spretnosti njegove navode kao a d a b s u r d u m — prikazati. Po Vogtovim nazorima potpuno se pokriva granica umnog iskustva sa granicom samog umovanja, te jedno drugoog neprevazilazi. — Prije toga je J a k o b M o l e s c h o t (u. 1893.) pokušao, da Kantovu suprotnost izmegju pojave i stvari odstrani i to tim, što je on pojmovno bivstvo sa bivstvom uopće — identificirao. Po njemu postoji jedno bivstvo samo po svojim svojstvima, a svojstva mogu postojati u odnošajima jer studeni led osjeti topla ruka; zelenilo drveća osjeti zdravo oko, a zelenilo i nije ništa drugo, nego odnošaj svjetla naprama našem oku. — Time je i onaj tvrdi duvar probijen izmegju »stvar« za n i a s « i, »stvari k a o t a k o v e z a s e.« Jer čim je nama uspjelo sva svojstva jednog tijela pronaći — koja na naša čutila nekakav upiv proizvode — m s m o i bivstvo stvari shvatili i pojмили.

Materiailizam po tome zauzima neko vis-a-vis stanovište, kao jednostavna teorija, naprama dvoguboj nauici s p i r i t u a l i z m a. Ali to se može samo tako razumjeti, kao što Moleschot označuje, tj. da materijalista treba priznati jedinstvenu vezu izmegju sile i materije, — izmegju duha i tijela, — te izmegju Boga i svijeta — nu, da ipak predpostavi, da psihičnim pojavama predhodii djelatnost mozga — iz čega svijest i umna pojava proizlazi. — Po toj teoriji nije umovanje ništa drugo, već funkcija ili djelatnost moždane materije, te je mozak za proizvodjanje misli| isto tako neobhodno potreban, ikao što je recimo crna džigerica nužna za stvaranje, odnoisno pripravljanje žući — Razumije se da misli, kao proizvod mozga, nije su — ni kao tekućina, niti se osjećaju kao npr. toplina ili zvuk, nego je to vibriranje odnosno kretnje i premješavanje moždanog — štofa — moždanilh čestica. Kao populizator ove materiaistične teorije istakao se je najviše Ludwig Buc'hner (u. 1898.) i to u svome djelu »Kraft nad Stoff«, kolje je veoma rašireno i koje je do već XXI. izdanje doživio — Ona načelna-nejas-

nost, koju još kod Moleschota susrećemo, kod Buchnera se još više zamršava i to do tog stupnja, da ni on sam ne opaža protivriječja U koje tako često upada. — Buchner se i ne osvrće na one izjave u m o n i s t i č k o m smislu, — tj. da su sila i materija, kao i duh i materija samo oznake dviju različitih strana, ili pojave jednog te istog bivstva, koje je nama po svojoj sobstvenoj prirodi nepoznato, te je možda pratemelj ili praizlazište sviju stvari, koje postoje. On udara na spiritualistične slijepce, za koje veli — da su zaboravili jednu nepobitnu istinu, a ta je naime — da je materija davno prije duha postojala, te da duh, kao takav eksistira samo na temelju organizirane materije i, ^da ne mogu niti sjene kakovog dokaza doprinijeti o samostalnoj eksistenciji duha izvan materije.

Sa ovakim bitnim razlikama u shvaćanju, mogao je Buchner po volji i neobuzdano svoju površnost mijenjati. — On npr. ne kabuli primijeniti na se ni naziv materijaliste, jer on štof, silu i duh kao različite strane jednog temeljnog principa smatraše i stoga također naglašivaše, da u materiji postoje, ne samo fizikalne, nego i duševne sile, te da nema materije bez duha i obratno. — Buchner je o tome na dugo i široko diskutirao i pokušavao objasniti, kako materija počima svijest i osjećaje proizvodati. Kod toga raspravljanja dotjerao je do rezultati, koji su iztraživaoca prirode samo iznenađivali i teretili, jer nama može biti posve svejedno, dali poznamo ili ne zakone, po kojima materija počima osjećaje proizvodati; potpuno je dovoljno, ako mi znamo, da se to tako događa i, — drugo ništa. Upravo one godine kada je Buchner umro (1899.) izide na svijet jedno senzacionalno djelo, koje je može biti pozvano, da savremeni materijalizam bolje objasni i istakne, te da nadopuni ONO djelo „Kraft und Stoff“. Ta knjiga zove se „Die Wel t r o t s e l“ a sadržaje u sebi opće razumljive studie o monističkoj filozofiji. Pisac te knjige jest poznati zoolog iz Jene

Ernst Haeckel (rođ, 1834.)

Ta je knjiga u mnogo tisuća primjeraka, u svim evropskim jezicima prevedena — raširena u šire slojeve naroda. Ta je knjiga izazvala svojevremeno vrlo živahnu diskusiju, te se je E. A d i k e s u svome pažnje vrijednome spisu: „Kant c o n t r a Haeckel“ 1901. sa Haeckelom u filozofskim nazorima razišao. Haecke odmah u početku svoga djela naglašava, da njegovo istraživanje, koje je u suglasju sa zdravim shvaćanjem, ne svojata sebi pravo, da može i da hoće riješiti potpuno „zagonetku svijeta“, nego da to ima više svrhu kritičnog osvjetljenja, kako bi i širi obrazovani krugovi mogli pokušavati na to pitanje odgovoriti, u koliko smo se mi u sadašnjosti tome riješenju uopće približiti mogli. On smatra i svoje odgovore na ona pitanja — o bivstvu, postanku i razvitku svijeta, te na njemu života i obstanku duše, — samo subjektivnim i djelomično utemeljenim. Jedini zahtjev, što ga on za svoju nauku stavlja, jest priznanje, da je njegova „monistička filozofija“, od početka do kraja, č a s n a i

poštena. I, zaista ta knjiga ima i oblik i karakter jedne skicirane osnove, u kojoj su različite studie od još različitiije vrijednosti u jednu cjelinu sabrane. On je doduše htio da izgradi jedan cjeloviti sustav monističke filozofije, ali ova je osnova zanemarena — nije nikada dalje obrađivana. Haeckel sam kaže da je to njegovo djelo samo jedan značajan potez na 19. stoljeće, koje se svršava i u kom se on rodio i duševno radio. Sve zagonetke ovoga svijeta svodi Haeckel na jednu editu univerzalnu zagonetku, a ta je naime problem substance. On priznaje, da bivstvo substance postaje nama sve zagonetnije, što ga mi temeljitije upoznajemo u njegovim bezbrojnim oblicima pojava i njihovih razvijanja. To bivstvo substance nazivaju realistični istraživaoci prirode „univerzumom“; idealistični filozof smatra to „substancotn“, a pobožni vjernik naziva to Bogom. Što se tiče onog pitanja: šta se krije za samom stvari i šta je stvar kao takova sama za se, ne možemo, po Haeckelovoj teoriji, na to odgovoriti. On se kod toga pitanja tješi sa izgovorom, da se nas ne tiče uopće ta „mistična stvar“ kao takova za se, jer mi nemamo sredstava, da je iznalazimo; šta više, nama to još nije поближе ni poznato, da li uopće stvar kao takova za se postoji, ili su to samo pričinjenja, izazvana nekim odnošajima naših čutilnih organa i onoga, što nas okružuje.

Preпустimo to, — veli Haeckel, — metafizičarima, neka se oni s tom neplodnom i idealnom vješticom muče, a mi budimo zadovoljni, da kao fizičari sudjelujemo pri snažnom realnom napretku, koji je zaista naša prirodna monistička filozofija polučila. — Nama, — po Haeckelovoj nauci, stoje na raspolaganju dva puta za upoznavanje svijeta. Jedan je put: mudro iskustvo, a drugo je: pametno i zrelo mišljenje. Čutilno pojmanje vezano je na posredovanje čutilnih organa i njima u mozgu odgovarajućeg središta čutilne podloge, — dok mišljenje biva vezano na podlogu asociativnog središta velikoga mozga. Ove umne organe smatra Haeckel za izvanredno važno otkriće po Flechsigu, te je očevitno da mu nije ni to poznato, da su nazori Flechsigovi baš u krugovima strukovnih savremenika izazvali vrlo živahna i obrazložena protuslovlja. Sve razlike u smjerovima filozofije mogu se, po Haeckelu svesti na tzv. „dualizam“ i „monizmus“. „Dualizam“ dijeli „univerzum“ u dvije različite substance i to na materijalni svijet i nematerialnog Boga, koji kao tvorac, izdržavaoc i vladaoac stoji naprama prvoj substanci suprotno.

„Monizmu“ nasuprot priznaje u „univerzumu“ samo jednu substancu, koja je u isto vrijeme i Bog i priroda; duh i tijelo, ili materija i energija, što je sve narazdjeljivo vezano međusobom. Ovaj čisti „monizam“ nije identičan niti onome teoretskom materijalizmu, — koji poriče uopće obstojnost duha i ovaj svijet pretstavlja kao šumu mrtvih atoma; niti e sličan teoretskom spiritalizmu, koji opstojnost materije poriče i ovaj svijet smatra, uređenom grupom

energija ili nematerialnih prirodnih sila. Haeckel se u tom pogledu potpuno slaže sa dubokim osvjedočenjem Goetlic-a, koji nikada ne zamišlja materije bez duha, niti obratno priznaje eksistenciju jednog bez drugog. Haeckel se čvrsto drži bezdvojbene „monizma“ Spinosina, po kojemu je materija jedna, u bezkonačnost proširena substancia, a duh (energija), kao osječajuća i misleća, odnosno za mišljenje-sposobna substancia. Ta oba dva temeljna atributa ili osnovna svojstva obuhvaćaju Božije bivstvo ovoga svijeta, što bi se moglo i „univerzalnom substancom“ nazivati. Po ovoj teoriji je stvoritelj i tvorac, odnosno Bog i svijet jedno te isto, ušljed čega ipak propada ateizam, kao protivnost svakoga osobnog božanstva (Nastaviće se.)

Muslimanski narodi za svoja prava.

Šejh Saleh El-Šerif:

Pritužbe Muslimana Algerije i Tunisa.

(Nastavak.)

Geografski i historički pogled na Tunis i Algeriju.

Tunis i Algerija sačinjavaju jednu pokrajinu, koja ima za granice, na sjevero-istoku i istoku Sredozemno More, na zapadu Marok i na jugu pustinju Tripolis. Ova pokrajina ima 790.000 četvornih kilometara i stanovništva od 7.500.000 duša, od kojih je 7 milijuna Muslimana.

Stanovnici ovih zemalja prigrlili su Islam za vlade trećeg Halife Osmana (r. a.) 29. god. po Hidžretu (651. p. I.). Njihova je uprava uvijek pripadala domaćem stanovništvu, koje je na taj način uživalo potpunu nezavisnost pod suverenstvom muslimanskih Halifa; što više za neko se je vrijeme njihov upliv prostirao od Španije do Hidžaza. Kašnje je dinastija Beni-Hafs postala nemoćna da štiti Algeriju, koja je godine 916. po Hidžretu došla pod španjolsko gospodstvo. Ali do nekoliko je vremena brat Barbaros Hajreddina Arugi protjerao Španjolce, i uveo tursko gospodstvo. A sam Hajreddin je sa morske strane uljegao u Bizertu i povratio narod pod upravu otomanskog Halife. Hasan el-Hafsi, koji je tada vladao u Tunisu, pobjegao je iz ovoga grada i prepustio ga Hajreddinu, ikoji je u njega ušao godine 935. Ali Hasan dobivši kašnje pomoć od Španjolaca zauze opet Tunis i Hajredin se morade povratiti u Algir. Najzad god. 951. Sultan Selim II. na zahtjev same pokrajine, poslao je Sinan Pašu, koji je sa potporom

stanovništva ponovno osvojio Tunis. Od ovoga vremena Tunis i Algerija postadoše jedna osmanlijska provincija, uživajući potpunu nutarnju autonomiju.

1. Francusko osvojenje.

Godine 1229. po Hidžretu (1830.), Francuska navalila na Algeriju, za kojom je odavna čeznula. Izlika, koju je pronašla bijaše neznatna: Francuska je bila osugjena, da plati Algeriji 7,000.000 franaka, cijena za žito, koju nije bila isplatila od dvadeset godina. Uslijed ove osude, ona je isplatila neki dio dugujuće svote, ali se je sustegla, da namiri i ostatak od dva milijona pod izgovorom da su francuski trgovci iz Marseille-e imali da naplate dug iste svote od aljirskih trgovaca i stvar prijavila trgovačkom sudu u Parizu. Husein Paša nije pristao, uz ovo stanovište nego je zatražio isplaćenje svote na koje je Francuska bila osugjena, tvrdeći da su se franceski trgovci trebali obratiti aljirskom sudu, koji je jedini bio kompetentan prema trgovačkim konvencijama postojećim među Algerijom i stranim državama. Ovaj poziv na pravdu ne imade uspjeha: Francuska je želila rat i ratovanje započe.

Najzad osvojivši Algeriju uz cijenu ogromnih žrtava, koje je povijest zabilježila, Francuska je bacila oko na Tunis. Budući je lekcija, koju je primila u Algeriji bila vrlo teška, iskustvo ju je natjeralo da promijeni taktiku: ona se je obratila na korupciju. Ona je najprije započela, da odvoji guvernere Tunisa od otomanske vlasti. Sa zastrašivanjem ili prijetnjama, ona je predobila Husein-Bey-a da uskrati Tahir-Paši, koga je poslala turska vlada da organizira u Algeriji veliku borbu protiv Francuske, prolaz preko tuniškog zemljišta pod izlikom da će Turska, ako osvoji Algeriju prijetiti i Tunisu. Godine 1846. je francuska vlada pozvala tuniškog Bega Ahmeda da posjeti Paris; on je izvršio ovo putovanje bez odobrenja Visoke Porte i imao je jedan sastanak sa kraljem, iz kog je bio isključen turski poklisar. Ova je upadica prouzrokovala uzrujanost cijelog naroda u Tunisu i Baš-Muftija Tunisa Šejh Ibrahim-Erriahi nije se nimalo pobojavao da zbog ovoga do-gadjaja oštro ukori Bega. Iza toga je Francuska bacila pod noge prava tuniškog naroda, koji je bio do skraj-nosti uzrujan i nezadovoljan.

Turska je nakon rata sa Rusijom bila dosta oslabila i morala se je baviti nutarnjim reformama. Francuska se je požurila da ugrabi priliku i godine 1881., tvrdeći, da su urogjenici Khemira na aljir-skoj granici počinili velike štete njenim aljirskim podanicima, ona je izjavila da će ih sama kazniti. Ova je izlika bila lažna i skovana, jer su sami Algirci tuniškoj vladi upravili pismo u kojim su dali pravo — urogjenicima Khemira.

Francuska se je opet obratila na korupciju prisilivši Bega, da izda tursku državu. Da zapriječi narod, da ne bi sa oružjem u ruci ustao protiv napadača, Beg je mobilizirao svoju vojsku želeći time uvjeriti narod da se želi braniti protiv Francuza; dok je uistinu taj ma-

never učinio da osigura slobodan put neprijatelju i Francuska je vojska poplavila Tunis. Usprkos svojoj pri-tajenoj izdaji on se je našao pred hrabrim ratnicima Khemira, Kefa, Sfaksa itd., koji su se borili junački. Francuske su trupe doprle do Kasr-Saida i opasale Begovu palaču. Francuski je general famozni ugovor zvanit r a i t e du Bardo podnio Sadik-Begu i pozvao ga da ga potpiše. Unatoč volji skupštine, koju je Beg bio sazvao za tu stvar i čiji su svi članovi zaključili, da se prema zapovjedi Turske francuski ugovor ne smije potpisati, Beg je sa svoje slabosti i izdaje na nj stavio svoj pečat bez znanja naroda i odobrenja njegovih velikaša.

2. Držanje naroda prema napadaču.

Pod suverenstvom je Halife narod uvijek živio slobodno i nezavisno. On je pomoću svoje civilizacije i prosvjete uvijek znao, da upravlja svojim poslovima. Obuka je u Tunisu bila vrlo raširena i Univerzitetu Zejtuna, koji je odgojio toliko učenjaka, filozofa-i pravnika, sijao je svim svojim sjajem. Ni u kojem momentu ovaj se narod nije želio podvući tugjinskom jarmu. On nije bio upokoren nego zastočen nepravdom, intigramai nasiljem. I Algirci su se kroz mnogo godina borili protiv napadača i u tome su ustrajali sve dotle dokle ih nije : francusko podmićivanje razdvojilo. Francuska je istom nakon 60 god. mogla da pobijedi jedan maili narod od pet milijuna duša. Kakove sve zločine i nečuvena divljaštva nije počinila Francuska. Koliko je plemena ona iskorjenila, koliko li učenjaka i vojskovogja poubijala! Što je bilo preostalo od prognane buržoazije, moralo se je iseliti. Ali unatoč svemu, Algirci nijesu nikako izgubili nade da opet osvoje svoju nezavisnost. Oni bi taj svoj cilj postigli još godine 1870., da su imali male pomoći i da se Francuska nije požurila da sa njima sklopi mir. Ustanak kojeg su oni tada podigli bio je bez primjera. A u Tunisu je stanovništvo Khemira, Kefa, Sfaksa, Gabisa, Ifriki itd. unatoč izdajstva Bega sa oružjem u ruci ustalo protiv neprijatelja. Ali Francuska ih je napala sa ogromnom vojskom i bijedni branitelji tuniske nezavisnosti, uslijed pomanjkanja oružja, ne mogoše zaustaviti francuske invazije. Neprijatelju je dakle pošlo za rukom, da ih upokori i da im uzme ratnu otštetu, čega se oni i danas dobro sjećaju.

Franceski protektorat.

1. Ugovor od godine 1881.

Ugovor Kasr-Gaida od godine 1881. stavljaše protektorat Franceske nad Tunisom, Sa ovim ugovorom Franceska si je rezervirala osobito slijedeća prava:

a) Vojnički okupirati točke, koje ona uvidi da su nužne za održanje mira, sve dotle, dok dvije vojničke vlasti francuske i tuniske uvide, da je lokalna uprava dovoljna da održaje javni mir i poredak,

- b) Štititi Bega protiv svake opasnosti, koja bi prijela njegovoj osobi ili njegovom kraljevstvu.
- c) Poštivati konvencije, koje postoje među begom i stranim vlastima.
- d) Štititi interese tuniške u inozemstvu preko francuskih diplomatskih agenata.
- e) Nametnuti novčane globe narodu, koji je protiv nje digao oružje.
- f) Postaviti baze financijalnoj organizaciji, da se uredi državni dugovi.
- g) Beg se obvezuje, da će zapriječiti uvoz oružja i municije u tunišku zemlju.

Ovaj je ugovor, koji sa juridičkog gledišta -nema nikakove važnosti, spletku izdajstva i dokazuje, kako je sila bacila pod noge prava jednog malog naroda, koji nije drugo želio, nego da živi mirno u svojoj kući. Francuska je na najnepravedniji način prisvojila sebi pravo, da upravlja domaćom vojskom, da zabrani narodu, nositi oružje, da uzme u svoje ruke financije zemlje i najzad, da protežira Bega, ako sveislamski Halifa, suveren Tunisa, zapita za račun njegovog postupka. Ali vrhunac franceskog nasilja bijaše: 1. prisvajanje prava, da može nametnuti ratnu odštetu jednom narodu, koji je prihvatio za oružje da brani svoju domovinu od napadača; 2. članak, koji je glasio, da okupacija neće prestati sve dotle, dok franceska vojnička vlast ne prizna mjesnoj vlasti sposobnost, da može održati javni mir i poredak! A tuniški je narod znao održati taj mir kroz trinaest stoljeća njegove slobode i nezavisnosti. Taj se mir nije poremetio nego drskom nepravednom i nenadanom navalom. Francuske.

(Nastaviće se.)

Odgoj i nastava.

Povijest naše početne vjerske nastave.

Piše: Hamdija Mulić.

(Nastavak.)

Ne znam kojim slučajem neki su i nemuslimana prvi nastavnoj u Darul-mualiminu radili samo kratko vrijeme —, 2-3 godine — a uprava se zavoda poslije smrti Ribičeve predala merhum Salih Emiri ef. Aličehajiću.

Aličehić je moderan nastavnik. Nauke je crpio u sa rajevskoj učiteljskoj školi, a poslije je pohagjao i Pedagogium u Beču. Merhum Salih ef. bijaše u prvim svojim učiteljskim godinama agilan prosvjetni radnik. Lijepa je hizmeta učinio islamskoj prosvjeti.

I njega interesiraše početna vjerska nastava, pa je sufaru Hadži Ahmed ef. Ribića donekle, unaprijedio U

tom mu poslu dobro pomože muderis H. Hafiz ef. Sofić. I ioni urediše sufaru »Elif baji arebi«. U njihovoj su sufari poredani harfovi genetičkim redom t. j. onako su poredani kako se koji iz kojega razvija, a prema načelu od lakšega težemu. Djeca su se upoznala najprije pojedinim harfom, a onda »harekeli harfom«, te »tenvinom«. Harfovi su se spajali istim redom. Zatim su sastavljene vježbe sa primjerima. I po toj Aličehić—Sofićevoj sufari muallimi su obragjivali harfove metodom sricanja. Jedni naučavaju »dal na ustan-de«, drugi bajegi pravije »dal sa ustunom-de« itd. što je jednako bilo sricanju.

Dok su se eto po tim sufarama djeca učila elif arebiji da nauče čitati u Kur-anu, zanima nas, kako se inače nauka o islamskoj vjeri nastavljala.

Kako je bila glavna svrha islamskoj vjerskoj nastavi, da djeca nauče čitati u i Kur-anu, da učine hatmu, iako su se eto neki pozvani i brinuli samo za olakoćeno obrađivanje arap. hurufate. Na vjersku odgojnu nastavu kao da nitko nije ni mislio. U Dar-ul-mualliminu su se istina, kandidati pripremali za mualime i učili su u medresama fikh (nauku o vjeri), arapski i turski jezik, te u samom, su Dar-ul-mualliminu predavali svietski nastavnici i svjetske predmete. Učila se i pedagogija. Od te osobito po trebne znanosti predavani su osobito prvih godina: somatologijaa (nauka o čovječjem tijelu), psihologija (nauka o duši) i metodika čitanja i pisanja. Posljednjih godina naime od god. 1900. do g. 1913. nijesu se sve te pomoćne nauke pedagogije ni predavale. O metodici nastave u nauci o vjeri Islamu kao glavnom predmetu ovakvog za voda ne bijaše ni. spomena. Naravno onda nijesu kandidati ni imali potrebnih vježbi u praksi u mektebima, jer nije toga predmeta ni bilo. Po tome je lako zaključiti kakva je u glavnom bila nastava u vjeri po svim mektebima. Formalna strana mektebske nastave ipak je odavala lice neke reforme. Djeca sjede u modernim klupama, a muallim za katedrom. Ima tu i discipline na svom mjestu. Neki su mualimi počeli već voditi djecu u džamiju, da obavljaju islamske vjerske dužnosi pod njihovim im nadzorom, što je to osobito odgojno itd.

Glavne jezgre u nastavi nije još bilo. Prave naime racionalne vjerske nastave kojom da se oplemenjuju duševne dječije sposobnosti još nema. Kitabi su bili napisani gotovo bez izuzetka na turskom jeziku. Učenici su čitali tursku »ibaru« (tekst), pa bi onda uz hožinu pomoć davali »maniju« t. j. mršavi prijevod miješan turskim riječima na srpsko-hrvatskom jeziku. Htjelo se naime dvoje postići: turski jezik i nauka o vjeri, pa je općeniti uspjeh naravno bio vrlo slab.

Ima već nekih još 50—60 godina kako je izbila srećna -misao, da djeca uče nauku o vjeri na svom materinskom jeziku. Uz tu naprednu misao izigje i potreba pisma: kojim će se pismom pisati kitabi na našem jeziku. Nijesu ni prvi propagatora te napredne ideje bili za koje drugo pismo nego za arapsko pismo. Zato se tim pismom već odavna pokušavalo napisivati i naše liječi. A-

rsp. je pismo bilo »harklajisano«. Izgleda da su još davno prvi počeli upotrebljavati arap. pismo u našem jeziku neki bosanski šajhovi (derviši) sa svojim kasidama i ilahijama (pjesmama poučnog nabožnog sadržaja). Ti časni šejhovi i narodi prosvjetitelji jesu: Muhamed He-vaji Uskjufi (živio je oko polovice XVII. vijeka), Hasan Kaimija (živio oko g. 1690.), Mula Mustafa Baš Eski (živio u XIX. vijeku), Šejh Ilhamija, Šejh Abdurahman Sirri baba itd. Pa onda arap. slovima napisa Jusufbeg Čengić svoga »Avdiju«, pa Hafiz Salih Gašević, kajmekam u Nikšiću, preveđe »Mevlidi šerif« na mršav srpsko-hrvatski jezik a napisa ga arap. pismom itd.

Istom poslije i »ex katedra« (na dersu) počelo se propovijedati načelo, da treba učiti na našem »bosanskom« jeziku, a pisati arapskim harfovima.

Prvi je u nastavi tu misao propagirao narodni hodža u Hercegovini Omer ef. Humo koji oko g. 1878. napisa u tom smislu i svoj kitab Sehletul vusuil. Isti je taj napredni narodni prosvjetitelj u to doba kao; muderis u Konjicu javno propovijedao, da treba učiti na našem i: materinskom' jeziku, a pisati kitabe arapskim harfovima. Govorio je, da je iskusio kao muderis, da mu taleba (gjaci) slabo napreduju u nauci, jer ne razumiju turskog' jezika, pa su većinom učili napamet gole turske 'riječi. Pošto je Omer ef. bilo i vaiz u džamiji, to je i tu govorio samo materinskim jezikom svome narodu. Njegov ta-lib i danas još vjeroučitelj narod, osnov. škole u Bugojnu Hafiz ef. Kuloglič pričaše mi kako je merhum Humo bio i inače napredan nastavnik. Ništa — veli — nije tražio od taliba, da mu kazuju što ne razumiju. Tumačio je pojedine dersove na vrlo zgodan način, da bi ga svaki mogao shvatiti. Humo Omer ef. rodio se u; Mostaru i tu je umro.

Savremeniik Omer ef. Hume u Krajini življaše takogjer napredan" narodni hoidža M u s t a f a R a i k i m e i. I on propovijedaše, da treba učiti na svom materinskom jeziku i napisa u to ime vrlo lijep kitab za djecu »Mumin-

luci« na »bosanski« arapskim harfovima. Obojici ovim slavnim ljudima raftmet Božiji i vječna slava!

Poslije okupatije naše domovine ova su napredna nastavna načela polagano prodirala i u nše početke mektebe

Življi se pokret opažaše u Carjigradu megju našim zemljacima, koji onda pohagjahu tamošnje medrese. Sinovi naše zemlje, (Bosne i Hercegovine, već tamo daleko od svoje domovine smišljaše o reformi dotadašnje naše vjerske nastave. Uporedo sa naprednim Osmanlijama pogjoše i oni baviti se mišlju, kako da se udesi -arapsko pismo i za naš jezik. U to doba izbija u Carigradu Ibrahim Edhem Berbić, rodod iz Posavine sa svojim »Bosansko - turskim učiteljem«, gdje se prvi put megju njima iznosi arapsko pismo sa hareketima i potpunim slovima udešenim za naš jezik. Isto tako neki naši koji su svršili carigradsku medresu i uzeli »idžazet« t. j. Osposobljenje za muderisa, dolaze iz Carigrada u domovinu i već počinjū širiti gornja načela.

Prvi je taki slučaj koji nam je poznat prije nekih 25 godina u Konjicu. Tu dođe iz Carigrada u svoje rodno mjesto S e j f u d d i n e f. P r o h o, današnji muderis šeriatske sudačke škole u Sarajevu i počē dobrovoljno nastavljati maloj djeci u mektebi ibtidaijji. Počeo je učiti našem jeziku. Djeca pišu arapskim harfovima. Osim toga uvagja u mekteb: moderne klupe, djecu reda u klupama,, po veličini (a nije kao u drugim mektebima po napretku u nauci, bolji naime sprijeda redom a slabiji učenici otraga). Unosi on i modernu 'disciplinu u mekteb kao: dolaženje djece na vrijeme u mekteb, pregledava čistoću tijela učenika itd. Od naprednih načela u nastavi prvi je Sejfu-din uveo tada još u mekteb načelo očiglednosti (zornosti) naime, djeci je sve pokazivao kako se koji vjerski čin obavlja a ona su sama opet isto izvagjala. Svojim sam o-čim vidio, gdje ih na legenu uči abdest uzimati, a sa šta- pom ih vježba kako se klanja dženaze namaz velikome, mušku ili žensku itd. On je prvi uveo u mekteb što je za ono doba vrlo Interesantno i pjevanje. On bi sam sastavio pokoju kraću pjesmicu didaktičkog sadržaja kojoj bi kombinovao iz melodija naše narodne pjesme tihu, mono- . tonu kajdu, da se, veli, djeca malo odmire i provedese-(Danas se po našim mnogim mektebima čuje i pokoja lijepa, vesela naša domaća kajda).

Godine 1897. piše u listu „Bošnjaka“ odulji članak tadašnji muallim Murad ef. Hajrović i propovijeda takogjer reformu naše vjerske nastave.

Poslije 10 godine sastavio je on i početnicu arapskim pismom na našem jeziku. To je -pismo bez hareketa. On veli u uvodu Početnice, dase prvo obradi elif baji arebija pa onda arapsko pismo za naš jezik. U istom smislu tada piše i Salih ef. Abdić, muallim bihačke ruždije.

U to doba dolazi iz Carigrada u Bosnu današnji reis-ul-ulema H a d ž i Mehmed D ž e m a l u d d i n e f. Čaušević, koji odmah otpoče zborom i knjigom vatreno propovijedati reformu naše vjerske nastave uopće. Da se što više okupi naprednih ljudi i saradnika za tu ideju on izdaje u svojoj nakladi i redakciji list »Tan-rik

Po primjeru Turaka i saradnici oko »Tarika« gotovo potpuno dotjeraše i usavršiše arebicu za naš jezik . Arebica je stekla osobitu simpā^{tu}, kod neke ilmije i konservativnijeg dijela našega naroda. Neki joj tražiše čak pravo, uporegjujući je sa latinicom i ćirilicom, da postane javnim pismom i priznatim. Nu do toga nije došlo, jer arebica imagjaše i svojih protivnika, osobito me-gju mlagjim ljudima. U arebici gledaše ljudi prema svome različitom shvaćanju i različitu svrhu. Najstarijim pokretačima toga pisma bijaše svrha, da arebicom kao sredstvom ožive materinski jezik u nauci, da se nauka lakše širi u neprosvijećeni narod. Poslije neke pristaše toga pisma uvidješe u njoj čitavu svrhu u kojoj su zamišljali, da je u nioj znak našega kulturnog preporoda. Napredniji elementi pak vidješe u arebici samo sredstvo.

kojim će se lakše dan danas naša vjeronauka svesti na naprednu nastavu u srpsko-hrvatskom jeziku, a poslije dok se preskoči taj naravni prelaz, može je vele mirne duže zamijeniti i latinica. Pozivaj se na jednostavnost kada bi se učila sama »elif baji arebija« radi učenja Kurana a. š. a latinica radi ostalog svega znanja, da se ne bi djeca opterećivala kao što se danas terete pismima: arebicom, »elif baji arebijom«, latinicom i ćirilicom.

U nekim našim prosvjetnim anketama čulo se i glasova, da nije nužno čekati ni na taj »naravni korak«, nego da se odmah ukine arebica, jer da njome diramo u karakter našega nacionalnoga prosvjećivanja itd.

Najnovije pristaše arebice, u ostalom mahom su to najumjereniji elementi, priznavaju pravo arebici čak potrebu da je ona i naravno sredstvo na kome treba da se podaje islamskoj mladeži vjerska nastava. Pošto je, postala od elif baji arebije, njoj je sa lakim razlikama i slična te ju je djeci lako i naučiti Imajući tako arebica samo svoj vjerski karakter upotrebom u samoj vjeronauci, da ne dira ni najmanje u opći kulturni razvitak nas bosansko hercegovačkih muslimana.

„Tarik“ je u drugom pogledu za unapregjenje naše vjerske nastave uopće malo unosi potpore, nego se više pisalo za općeniti napredak u prosvjećivanju. On brzo prestade izlaziti a poslije njega »Mualimsko udruženje«, osnova sebi list »Muallim« u redakciji tada najnaprednijega muallima Muhamed Seid ef. Serdarevića.

»Muallim« je prvi napisao riječ za unapregjenje naše vjerske nastave uopće. Urednik mu čitaše razna pedagoška djela iz hrvatske i srpske literature, pa jezgru toga ploda primjenjivaše na našu vjersku nastavu. U tom smislu je izašlo nekoliko lijepih članaka u „Mualimu“, iz pera samog mu urednika. Bilo je tu katkad i nepotrebnih stvari za našu vjersku nastavu, ali to bijaše posljedica tada drukčijega shvaćanja njegovoga urednika o satnoj zadaći mektebske nastave. Od mekteba on nime tražaše radi da nauči djecu osim vjeronauke i latinici, računu, zornoj nastavi itd. Naravno da je ostao gotovo osamljen s tom osnovom.

Merhum Muhamed Seid Serdarević rođen je u Zenici god 1882. Početke je nauke učio kod kuće u Zenici te je dalje naistavio u Sarajevu u Gazi Husrevbegovoj Hanisah medresi i u Dar-ul-mualliminu. Bijaše, merhum vrlo marljiv i kao gjak te poslije kao muallim i muderis. On je svojom ustrajnom marljivošću i naobrazbom samoga sebe zadivio svakoga koji ga iole poznaše a književnim radom za Islam u naš naikrilo je svu savremenu ilmiju.

Da se osvrnemo na njegov književni rad, koji zasijeca osobito u područje nastave o vjeri. U tom pogledu najbolja su' mu 3 godišta već spomentutoga lista „Mualima“. Svi su ljepši i korisniji članci iz pera Seidova. On u svom »Muallimu« udaraše temelj budućoj racionalnoj vjerskoj nastavi, koju će djeca-razumjeti a koja će im

ialamakim dubom, čistom naukom i odgojem zaodjeti mladu dušu. Da u tom smislu dade djeci i priručnu vjeronaučnu knjigu on piše na moderan čisto nov način u nas i kitab »Usunuli dinijje.« (Ja sam o toj knjizi naročito pisao u »Misbahu«). Da djeci olakša učenje Kurana sastavlja on praktičan »Tedžvid«, kojem se i danas mnogi učenici mekteba pomažu.

Merhum je Serdarević uvidio, da naša- srednjoškolska mladež nema dobrih kitaba iz nauke o vjeri, da dobro djeca ne poznavaju Islama, pa da se radi toga poslije na omladini opaža strašan nazadak u vjerskom odgoju pa odmah piše u tom smislu vrijedne knjige: »Istinitost božijeg bivstva i Muhamed a. s. poslanstva«, »Jedan Hadisi šerif«, »Fikh u ibadatu«, »Kratka povijest Islama«, »Pitanja i odgovori« (vjerska rasprava) itd.

Muhamed Seid Serdarević umrije 26. maja 1918. u radu za svetu stvar — rad za zapušteni svoj millet. Bože dragi, hoćeli itko taj rad nastaviti onako živo, napredno, korisno?!

Rahmetullahi alejhi! čast mu i slava!

»Muallimu« kao pravom učitelju svojih čitalaca bijaše dakle vruća želja, da se u našu nastavu unose misli i načela modeme evropske pedagogije, čitaoci, mahom mualim sami, ovu ideju ne razumješe, pa su mnoge lijepe misli učenog Serdarevića ostale na samome papiru. Tomu su razni uzroci, a ponajvažniji je, što muallimski pripravnici u Darul-muallimim tada ne dobivahu i potrebnu pedagošku naobrazbu, nego gotovo samo količinu gradiva koliko se učilo u narodnim osnovnim školama i moguće iz nekih predmeta nešto malo i više. Taka im je naobrazba bila nedostatna, da shvate naprednije misli i da se usavršavaju u svome zvanju.

To je dalo povoda, pa su neki napredniji naši i pisali o tome upozoravajući našu najveću vjersku vlast u zemlji — ulema medžlis — da pokrene reformu samog Dar-ul-mualimiina. Ovaj je to u sporazumu sa vakuf.-mearifskim saborskim odborom zajednički i učinio. Anketa je izradila nastavnu osnovu za reformirani Dar-ul-muallim i začudo opet preporučio mjesto metodike islamske vjerske nastave koju bi trebalo istom izgraditi, da se uči metodika Basaričekova, biva metodika piso-čitanja, računa, zemljopisa, itd. što je s time svrha promašena bila. U ostalom to se u praksi popravilo.

(Svršice se.)

Narodno zdravstvo.

Zrak, svjetlo i voda.

Često čujemo govoriti o ljekovitosti zraka i vode. Želimo, da pokažemo njihovo djelovanje na zdravi i bolesni čovječiji organizam, kako djeluju za uščuvanje zdravlja i kako ih rabimo za liječenje raznih bolesti.

S u n č a n e z r a k e sastoje se od svih boja, koje

poznamo. To opažamo najbolje kod nebeske duge, koja se pokazuje u kiši, rasvijetljenoj sunčanim zrakama. Sunčane se zrake prolazeći kroz malene kapljice kiše lome i rastavljaju na svoje sastavine, te nam tako pokazuju skup svih boja poredanih u pravilnom redu. Tu pojavu zovemo dugom, a one boje, bojama duge. Najskrajnija boja u toj duzi (spektrumu), koju okom ne vidimo, a zove se ultravioletna, osobito djeluje na Životne ustroje, pa nam biva i osobito ljekovita. Sunčane zrake uništavaju mnoge bakterije već kroz nekoliko sati., Ti su bakteriji najmanja i najjednostavnija živa bića, koja prouzrokuju sve kužne bolesti.)

Sunčane zrake dakako djeluju i na čovječji organizam. Čovječje je tijelo isprepletено bezbrojem neizmerno malenih dijelova, isto je tako i vanjska koža puna krvnih cijevi, žilica i živaca itd., koji se uslijed sunčanog svjetla i topline šire, stiskaju, produže i stežu, pa tako u njima nastane živo kolanje krvi.

Zrak je u glavnome smjesa plinova dušika kisika, ali osim tih plinova imade u njemu i drugih plinova kao i prašine i vodenih para. Od svih plinova, koji se nalaze u zraku najvažniji je kisik jer bez njega ne bi čovjek mogao opstajati. Kisik dolazi udisanjem u pluća i u njima čisti krv. Najbolji uzduh za pluća jeste onaj, u kome ne ima drugih štetnih plinova, u kome imade najviše čistoga kisika, pa nešto malo ozona. Ozon je uzduh i to bilo u prirodi (munja, bljesak, sijevanje), bilo umjetnim putem (pomoću raznih električnih aparata), te oksidacijom smola, koje se nalaze u nekim štetinjačama (crnogorica). Čovjek udiše kisik, a izdiše ugljičnu kiselinu, pa na taj način čisti svoju krv. Ugljična bo kiselina je štetna za čovječje tijelo. Soba, u kojoj mnogo ljudi dulje vrijeme boravi, ili u kojoj više ljudi spava, napuni se izdisanjem nabrzo ugljičnom kiselinom i na taj način pokvari zrak. Osim toga kvare zrak još i prašina i mnoštvo bakterija, uzročnika kužnih bolesti.

Voda je spoj dvaju plinova: kisika i vodika. To su bitne sastavine čiste vode. Ali takovu vodu ne bi čovjek uvijek mogao piti, jer nema u njoj onoga, što joj podaje tek, a te su razne u njoj rastopljene rude. No imade i ruda, koje samo kvare vodu, ako se u njoj nalaze. Kao i u zraku, tako se i u vodi, a osobito u vodi ustajanoj i pokvarenoj nalazi mnoštvo bakterija. Takova je voda vrlo opasna po čovječje zdravlje. Tim putem nastaju najpogibelnije pošasti kao što su pošajina, kratelj, srdobolja itd. (tifus, kolera, disenterija itd.) Korist svjetla, zraka i vode općenito je ljudstvo već odavna upoznalo. Zato se ljudi već u najstarije doba naseljuju osobito rado blizu rijeka ili mora, gde su imali dosta vode ili se naseljuju u šumovitim krajevima, gde je osobito svjež i dobar uzduh ili na obroncima brijegova prema jugu, gde su imali dosta sunca. Grci i Rimljani poznavajući veliku vrijednost - unca, zraka i vode, udešavali su prema tome i svoje

životne prilike. Moguće ne ima moderne kuće tako zračne, kao što je bilo na pr, predvorje u jednoj rimskoj kući. To im je glavna prostorija. Na stropu joj imali su dosta velik otvor, a ispod njega u podu udubinu, u kojoj se sakupljala kišnica. U zgradama, gde se sabiralo mnogo svijeta, nisu uopće trpjeli nika-kovih krovova. Tako na pr. kod amfiteatra i cirkusa. Pobrinuli su se također i za svjež vodu, pa su gradili vodovode, kojima se još i danas svijet divi. To je bih golema tvorevina ljudskih ruku. Znamo, da je Rim bio kanaliziran, pa se je pokvarena voda s drugim nečistoćama mogla lahko odstranjivati. Kako su Rimljani i Grci cijenili gibanje po svježem uzduhu, vidi se iz toga, što su bili ljubitelji raznih igri, koje su obdržavali većim dijelom pod vedrim nebom, a služile su za ojačanje, a tim i poljepšanje tijela. I danas se divimo krasnim oblicima čovječjega tijela, što ih vidimo na kipovima starih majstora kipara. Ovi su svakako za tako lijepe kipove morali imati i lijepa tijela kao uzorke (modele). Njegu tijela potpomagale su i kupelji. Ponajviše su rabili kupelji tople. Kupelji bile su u Rimljana u vanredno raskošno uređenim zgradama. Dnevno su ih posjećivale tisuće ljudi. Imali su pače u njima ihramove, gde su žrtvovali bogu — zaštitniku one kupelji. Rimljani su se po nekoliko puta na dan kupali. Važnost svjetla, zraka i vode istaknuta je skoro u svim vjerama. Pogani imali su svoje bogove svjetla, sunca i vode. Kršćani se krste vodom, što bi se dalo rastumačiti kao označivanje (simbol) očišćenja i čistoće. Kršćanske su crkve prostrane i zračne.

Muhamed propisuje svojim vjenicima kao prvi zakon čistoću. Prije svake molitve mora se Muslim prati.

Kako narod shvaća veliki dojam svetla, zraka i vode na ljudski život, vidi se iz mnogih narodnih pjesama i poslovice, koje govore o toplom proljetnom zraku u nanovo probuđenoj prirodi i o veselju u to doba.

Kako priroda uopće osjeća potrebu svjetla, zraka i vode, vidi se najbolje iz toga, kako ih i bezrazumni stvorovi traže. Tako malena djeca kao i životinje i biljke. Dijete najrađe veselo skače i trči po svježem zraku i na sunčanoj njivi, Djeca, koja žive po tamnim stanovima, blijeda su i slaba. Goveda, koja mogu cijelo vrijeme da ostanu na svježem zraku po pašama, ravinama i planinama, najbolje uspijevaju. Krumpir, koji isključivo u podrumu, tjera klice prema svjetlu, koje u podrumu prodi.

Kod najstarijih naseobina ljudskih kada su odabirali svjetla i zračna mjesta po mogućnosti uz vodu i šumu. To je sigurno bilo zato, jer su osjećali, da im to tjelesnom napretku prudi. Ali kasnije, kad su izgrađivali svoje naseobine u velika sela i gradove, kada su na to zaboravili.

U sredovječnim zgradama prozori su maleni, sobe niske i mračne, a u gradovima ulice uske i nečiste.

Koliko se znade, u to doba počinje se razvijati sušica (tuberkuloza, sičija, ftizika). U novije doba ruše se uski dijelovi gradova i osnivaju se široke ulice, a kod gradnje kuća vrlo se pazi, da svaki prostor bude imao dovoljno neposrednoga svjetla i zraka.

Da se to posvuda postigne, stvoreni su posebni građevni propisi, koji određuju, koliko široke moraju biti ceste i ulice, koliki prozori, a podrumске stanove dozvoljeno je graditi samo onda, ako takav stan može bijj dosta zračan, svijetao i suh.

Svi moderni gradovi, a već i mnoga manja mjesta, imaju danas vodovod, koji dovađa dobru vodu često iz velikih daljina. Po gradovima grade se kupaonice i po kućaaia i javne za opću uporabu. Zahodi se prave na ispiranje, pa se tako i izmetine odmah odstranjuju iz stana i iz kuće kroz kanale, kroz koje odlazi i ostala nečista voda. U malo većim mjestima ulice se ljeti polijevaju vodom, metu i čiste, da se odstrani prašina, koja je prava propast za ljudska pluća sa onim bezbrojem bakterija, koji se u njoj znadu nalaziti.

Da stanovnicima gradova ne uzmanjka svježega zraka i sunčanih mjesta, nasađuju se perivoji i šetališta. Time se popravljia i čisti zrak, jer je dokazano, da biljka za svoj opstanak i porast treba ugljičnoga dvokisa, dok ona svojim životom izlučuje kisik, koji je prvi uvjet za Čovječji opstanak, za disanje pluća i čišćenje krvi. Dakle ono, šte je biljci dobro, za čovjeka je zlo i obratno, pa tako jedno drugo pomaže.

Ipak pored svega toga dugi boravak u većim gradovima nije zdrav, pa gradsko stanovništvo osjeća veliku potrebu, da proboravi jedan dio godine, osobito ljeti, u prirodi, na selu (ladanju). Oni građani, koji su si već pokvarili zdravlje, putuju u razne morske kupke i sanatorije (male privatne bolnice), kojih danas već ima tisuće po cijelome svijetu. Obično se u takovim sanatorijima liječi boravljenjem na zraku, ležanjem na suncu i kupanjem. U takovim sanatorijima liječi se j najteža zarazna bolest sušica. Sedmi dio ljudi umire baš od te zarazne bolesti. Za njihovo liječenje treba čistoga i svježega zraka. Zato liječnici šalju takove bolesnike rado na more, ili na brdine, gde je zrak čist, bez prašine i svjež, a gde vlada jako svjetlo. Imade zato takovih lječilišta i po visokim gorama (do 3000 metara visokim).

Studeni mirni zrak manje hladi, nego li vrući vjetar, jer se čovjek od ovoga uznoji, a uznojenom je čovjeku i na vrućem vjetru hladno.

Zrak je prije svega potreban za disanje. On nam uvijek iznova Čisti krv, koja se na svom putovanju kroz tijelo neprestano troši i kvari. Ali zrak ne dolaz, samo disanjem u naše tijelo, nego i kroz kožu, koja ima bezbroj malih rupica (pora). Kad bi čovječja koža izgubila tu svoju prozračnost, morao bi čovjek un rijeti. Veće opekline i jesu radi toga tako opasne, što zine kožu nepropusnom 'za zrak. Naše se tijelo zrači kroz

odijelo, pa su zato zdrava lahka, za zrak propusna široka odijela. Gumirana odijela su štetna, jer su nepropusna, pa tijelo ispod njih ne može disati, a znoj ostaje u obliku pare na tijelu. Ne samo na tijelo, nego i na čovječju dušu djeluje svježii zrak povoljno. To je već svatko na sebi osjetio.

Čistoća je prvi uvjet zdravlja i najbolja obrana od raznih prljepčivih bolesti. Da podržavamo čistoću, potrebna nam je u prvom redu voda. Zato nam je voda i najbolja čuvarica zdravlja. Pranjem tijela zapriječujemo, da nam znoj i druge nečistoće zatvaraju rupice (pore) u koži, što je, kako smo već spamenuli, vrlo važno za naše zdravlje. Znamo, kako je ljeti ugodno, kada se čovjek može osvježiti kupanjem. Nakon kupanja dobiva se izvrstan tek (apetit) i uopće se vaaredno dobro osjeća. Kao piće za nas je najvažnija voda. I sve vrsti hrane sadržavaju po prilici 90 % vode.

Sunce nam daje potrebnu toplinu, koja omogućuje tok krvi. Svjetlo osebito ljekovito djeluje na rane. Rane brzo zacijeljuju i ujedno se raskužuju. Mnoge bolesti kao sušica, slabokrvnost, neke bolesti kože, upala živaca itd. liječe se svjetlom ili suncem.

U današnjoj liječničkoj znanosti imade već mnogo sprava, kojima se sustav temelji na ljekovivosti svjetla, zraka i vode. Za liječenje rana upotrebljuje se kremeno svjetlo. Voda se upotrebljava na mlazove (tuš), kao sredstvo za masažu itd.

Za dovod i čišćenje zraka u razne prostorije osobito u podzemnim sobama, upotrebljavaju se sprave nazvane ventilatori, kojima se pospješuje izmjena izrabljenoga zraka sobe sa svježim vanjskim zrakom.

U koliko smo evo istakli korist, ovih prirodnih darova, ipak ne smijemo poći predaleko, kad se njima služimo, jer i ove blagotvorne sile prirode mogu naškoditi, vrlo naškoditi zdravlju, ako se prekomjerno i nerazumno izrabljuju. Ako se na primjer suviše sunčamo, opali nam se koža, oslabi tijelo i živci, a možemo i od sunčanice stradati. Tako isto može nam predugo ležanje u vodi i vlazi, ili ino prekomjerno upotrebljavanje vode za liječenje naškoditi.

Kada bi čovjek htio, da se liječi samim kisikom, koji mu je u smjesi s drugim zrakom ne samo koristan, nego i potrebit, izgorio bi si pluća i krvne žile.

Za liječenje dakle i svjetlom i vodom i zrakom treba da se predademo vještačkomu liječenikovomu savjeta; i vodstvu.

Zdravlje pojedinca ovisi o kraju, kojemu pripada i o zanimanju, kojim se bavi. Narodi, koji su još na niskom stupnju kulture, zdraviji su, jer žive prirodnije. Zar onaj da bude zdrav, koji cio dan sjedi kraj stola, a prirodu jedva da poznaje? Isto su tako oni zdraviji, koji se bave na pr. ratarstvom, šumarstvom itd., nego stolari, dimnjačari rudari, cipelari i slični, koji po cio dan rade u zatvorenim prostorijama, a jedva da imaju malo prilike doći na svježii zrak: Zato treba da budu prostorije, u kojima obrtnici rade, čiste, svijetle i dobro zračene (ventilirane). Trošak

za takove uredbe dobro se naplaćuje već i time, što će manje gubiti radnih sila, što će biti žustriji i bolje raspoloženi za posao. Neraspoloženom čeljadetu ne ide posao onako od ruke, ma inače bio i sposoban i marljiv.

Liječenje svjetlom, zrakom i vodom preporuča se već s toga razloga, što je najjednostavnije i najprirodnije. Liječiti se može najveći simorah, kao i najveći bogataš, jer ti lijekovi stoje svakome jednako na raspoloženje. Treba samo volje i truda, ustrajnosti i savjesnoga pokoravanje liječnikovim odredbama.

Zdravomu i bolesnomu preporučuje se pako uopće neka se drži ovih pravila:

Disanje neka bude osobito na čistom zraicu što dublje. Dišite uvijek kroz nos, a usta neka budu uvijek zatvorena. To je osobito važno zimi, da si čovjek ne nahladi grlo i da se zrak nešto stopli prije no što dospije u pluća, a uopće da prašina ne dolazi u pluća, već da se zaustavi u nosu. Svi poslovi, koje je moguće obaviti vani na zraku, neka se vani i obave. Ako je čovjek prinuđen sjediti u sobi, nek'a uvijek izabere mjesto kraj prozora, da ima dosta svjetla, da ne kvari očiju. Voda, koju pijemo, neka bude čista, bez mirisa i bez boje. Bolje je i iz daljega nositi vodu, nego piti iz svoga zdenca pokvarenu.

Prati se je najbolje mlakom vodom i sapunom, a trti se po mogućnosti hrapavim ali mekim ručnikom (obrisačem). Prije jela i poslije jela valja oprati ruke. Ako se na čovjeku promoči odijelo, valja ga odmah zamijeniti suhim. Stanovi neka nam budu čisti, zračni i suhi, prozori veliki, a okolina kuće po mogućnosti zasađena vrtom. Spavaće je sobe dobro smjestiti prema jugu, da može u nje doprijeti sunce. Dobro je, da budu u svakom stanu barem dvije prostorije, jer nije zdravo spavati u sobi, u kojoj se kuha.

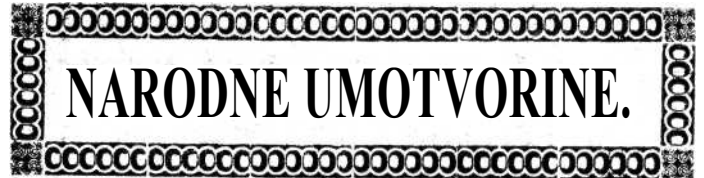
Obdržavanjem ovih pravila mnogo ćemo doprinijeti k očuvanju zdravlja, koje je najveće čovječje blago. Zdravlje je samo jedno, a ima hiljadu bolesti. U zdravom tijelu zdrav je razum.

Nije samo obzir prema nam samima, da si treba da čuvamo zdravlje, nego to morame Činiti i s obzira prema bližnjima, napose i prema svojoj obitelji, prema

svojoj družini i prema narodu. U obitelji bo gde ne ima zdravlja, ne može biti ni sreće, ni zadovoljstva, ni pravoga blagostanja, ni veselja; ni radosti. To vrijedi i za narod, jer narod sastoji od obitelji.

Zato je sveta dužnost svakoga, da i on doprinese svoj dio k tomu, da budemo svi, da bude sav narod jak i zdrav, i dušom i tijelom! »Život i Zdravlje«

Majka kara gondže Mehmeda.

Majka kara gondže Mehmeda:

»Bog t'ubio, gondže Mehmede,
Štogod steče, sve djevojci dade!«

»A šta sam joj, mila majko dao:

Dva fesića biserom kilčena,

Dva biserom, a dva dukatima,

Dvije dibe, četiri kadife

I tenluike zlatom navezane

I papuče srmom 'potkovane

Sve sam dao vidio je nisam,

Već tri puta kroz devet godina.

I to sam je nehate vidio.

Jednom dogjoh dragoj pod pendžer«,

Kad mi draga hitar vezak veze.

U ruci joj igla od biljura,

A u igli dubrovačko zlato.

Na gjergjefu sarajevsko platno.

Drugi put joj pod pendžere dogjoh,

Kad mi draga jaciju klanjaše.

Treći put joj dogjoh pod pendžere,

Kad mi draga anteriju skida

Kad joj vidoh u mišici ruku,

Koliko jeknuh sva kula pozveknu

Kolik huknu, takta džama pucnu.«

Zabilježao: Ebul Mnksin.

LI S TAK

Književnost.

Dva merhuma.

Ovogodišnji maj pun je tuge za nas muslimane. Proguta nam jednu „riznicu ilma“ i kao da mu bijaše malo, pokosi još i jedno produktivno pero. Azabagić i Serdarević nijesu više među živima. I za velike narode to bi bio osjetljiv gubitak, a kamo li za nas, neznatnu šaćicu b. h muslimana.

Prvi bijaše već iznemogao starac, nu drugi je bio zelena i jedra grana, koja obećavaše mnogo.

Da, mnogo. I slomi je vjetar baš u vrijeme, kad poče davati prve zrele plodove. Oh, kad li će se naknaditi šteta, što je ovaj strašni vihor smrti nanese ovom napaćenom milletu!

Merhum Azabagić bijaše izrazit tip naše stare generacije; pun znanja i svestran u poznavanju Islama i islamskih znanosti. Alim u pravom smislu te riječi. Nu na žalost samo to. Ogromni duševni kapital leže u grob sa njegovim staračkim tijelom. Krivnjom nesavremenog i nepraktičnog prijašnjeg sustava, Azabagićevo je djelovanje ostalo ograničeno na uski krug njegovih učenika. Nu smrt mu je ipak velik gubitak, jer nam pokosi učenjaka i kapacitet, na koji se pri potrebi mogasmo obratiti. Njegovom smrću zatvorena je jedna živa knjižnica. Knjižnica i po. Ko će n. pr. nastaviti njegovo tumačenje „Buharije“?...

I Serdarević bi možda postao jedna taka „hazna“ i „knjižnica“. Jer imagaše dosta podloge za usavršenje, snažnu volju, žilavu istrajnost i — jer bijaše čedo novog, duha i ispravnijeg shvatanja alimskih dužnosti. U solidnosti znanja i stručnoj spremi ne mogaše „ni dovikati“ merhum Azabagiću, nu književna mu je ostavština kudikamo nadvisila Azabagićevo. A šta bi još napisao, da mu je podijeljen Azabagićev umr? Eto to je uzrok, da ga stavljamo uz bok jednom alimu Azabagićevo kova. Nije ispravno rečeno. Valja reći: Serdarević je radi svog pera iznad Azabagića, on je daleko zaslužniji...

Jer koja nam fajda od pokopanog ilma i sada već mrtvog kapitala? Bio i prošao. A Serdarević je mrtav samo tijelom, dočim će radi svog „asara“ živjeti još dugo i dugo : ta prvi je produktivniji pisac naše mlade islamske književnosti. To mu je neprolazna zasluga i radi toga je s pravom zaslužio da se vrsta u prvi red naših kulturnih radnika i narodnih prijatelja. Ne tvrdim da se njegovim radovima nema i štošta prigovoriti, nu — Bože moj — ko je bez nedostatka i pogrešaka? Ali jedno stoji i to niko ne može nijekati: Serdarević je uradio više nego li iko od naše uleme. A zaslužan je naročito s toga, što je nastojao ispuniti strašnu i kobnu prazninu u našoj nastavnoj književnosti. Što u tom nije uspio, nije toliko krivnja na njemu, koliko na nesregjenim prilikama, u kojima je djelovao. Da naše aut. oblasti imaju smisla za a n k e t a r a n rad, Serdarević bi bio poštećen od neuspjeha, kao što ga je doživio n. pr. sa „Usuli-dinijjom“. I „Fikhul-ibadat“ bi mu onda drukčije ispao.

Ovom primjedbom ne želim niukoliko potcijeniti Serdarevićevih zasluga, kao što sam daleko i od tog, da bih radi ilma merhum Azabagića progutao silne nedostatke njegova djelovanja u svojstvu reisul-uleme. Želim samo upozoriti da je nužno potražiti spoj izmegju dvaju naraštaja naše uleme: starijih, što z n a j u , a manjka im put i način djelovanja i mlagjih, što v l a d a j u perom, ali im —opet krivnjom sistema— manjka solidna stručna naobrazba. Starijih po malo nestaje, pa je vrijeme, da se njihovo znanje i iskustvo makar u zadnji čas iskoristi.

Dvama merhumima, kao tipičnim predstavnicima naših dvaju naraštaja neka je rahmet i magfired Blagoga i Milostivoga, a njihov gubitak nek nam je opomena i ozbiljna pobuda da izgragjujemo most izmegju ova dva naraštaja.

Rastarimo drjmovne oči!

S. Korkut,

Mehrum Muhamed

Seid ef. Serdarević

U nedjelju na 26./5. 1918. poklopila je muslimanski elemenat naše domovine jedna velika žalost. Taj dan poslije podne (u 7 sati ala franga) preselio je sa ovog na onaj svijet njihov najmarljiviji radenik, najviši dobroželitelj i najpopularniji alim, merhum Muhamed Seid ef. Serdarević.

Merhum je rođen u Zenici 1882. Početne nauke svršio je pred svojim ocem Abdul Hamid ef. (Munla ef.), zeničkim muderrisom, a 1899. došao je u Sarajevo i nastanio se u Hanikahu (jedna Gazina medresa), a ders je učio pred merhum Mehmed Tevfik ef. Mufićem. Tom prilikom svršio je i „Darul mualimiri“ sa odličnim uspjehom. Još dok je bio u medresi vidjelo se, da će ovo biti jedan veliki talenat

Kao gl^{ak} počeo je pišati u „Beharu“ razne članke vjerskog karaktera, koji su od svačije strane toplo primljeni. Kad je svršio nauku u medresi, posvetio se je mualimskoj struci. Kao mualim vrlo je mnogo uradio za ibtdaije. Tom prilikom napisao je „Makjtebski red“ »Talimi tedžvid“. Tad je bio i saradnik „Tarika“ (ovaj list izdavao je tog vremena današnji reis-ul-ulema). Još se je više pokazao kad ga je izabralo Mu-alimsko-imamsko udruženje za glavnog urednika lista „Mualim“. Kao urednik i glavni saradnik evoga lista takih je stvari u njemu napisao, koje su zaslužile da budu napisane zlatnim slovima. U njemu se je raspravljalo o raznim pitanjima, koja se tiču vjere, naših socijalnih prilika, uređenja nastave na našim nižim i srednjim školama (osobito darul mualliminu) i t. d. „Muallim“, kao njegovo čedo, mogaše se natjecati sa najpopularnijim listovima onog vremena, koji izlažahu

u našoj domovini. Prije pet godina (1913.) naimenovala ga je vis. zem. vlada imamom zeničke kaznionice. Pošto mu je tog vremena i otac umro, stupio je u medresu kao muderris mjesto svoga oca. Kroz 5 godina svoje službe kao imam i muderris učinio je mnoge usluge u kaznionici, medresi i javnom životu, da ga je svako, i u kaznionici i u njegovu mjestu ljubio kao svoga roditelja.

Kroz kratko vrijeme svoga marljivog rada napisao je ova djela: „Dvije opasne socijalne bolesti“, „Istinitost Božjeg bivstva i Muhamedova poslanstva“ „Jedan hadisi šerif“, »Kratka povjest islama“, Fikhul ibadat“ „Pitanja i odgovori“, „Talimi tedžvid“, „Usuli dinije“, „Kratka uputa u povjest Islama“, „Nauka Islama“ i komentar na „Banet Suad“ kasidu od Kjab bin Zuhejra (ovo zadnje djelo nije još prepisano niti je u štampu dato.) Kad bismo, sabrali još one razne članke koje je Merhum napisao u „Beharu“, „Biseru“, „Muallimu“ i u drugim mjestima i od tog bi se materijala mogla štampati jedna debela knjiga. (U jednom posebnom radu mislim prikazati njegova djela i njegovu zaslugu*). Merhum Muhamed ef. ne samo da bijaše dobar i plodan alim, nego bijaše još vrlo pobožan čovjek, a njegov moral bijaše na najvišem stupnju. On je posjedovao sve vrline, koje gizdaju jednog alima. Osobito se svojom plodnošću razlikovao od druge naše uleme.

Mi muslimani u Bos. i Herc. imamo priličan broj uleme, ali ih, na žalost, nemamo plodnih kao što on. Kad koji od njih umre, umre s njime i njegov ilumin. pr. Alajbegović, Azapagić, a tako će biti i sa Šarcom, Korkutom i t. d. Njih će spominjati samo oni, koji su pred njima nešto naučili, a kad i ovi umru sve će se zaboraviti. Tako neće biti sa merhum Muhamed ef., ser će se njega na vjekove sjećati i rahmet mu predavati naša buduća ulema, književnici, đaci i djeca u mekjetebima

Dakle merhum bi se mogao prisposobiti na jednu voćku, koja svake godine davaše 2—3 različita ploda i koje plod ostaje i iza njezine pogibelji, dočim naša druga ulema može se prisposobiti ili na onu voćku, koja nikako ploda ne daje (čast iznimkama) ili na onu, koja daje nešto sasvim malo i tako slabo i zakržljalo, da za kraiko vrijeme propadne i ugine. Još ih ima koji sebe nazivaju muellifima (autorima) ali bolje bi ih bilo nazvati mutlifima (upropastioci). Nije dosta samo biti plodan, nego je još potrebno da bude plod vrijedan jer se svake tiče meso ne jede. Neka sad poštovani čitaoci uvide razliku između prvog i drugog primjera. Merhum Muhamed ef. vladaše se po onoj arapskoj rečenici koja veli: „Lekad garesu hatta ekjelna ve innena lenegrisu hatta jekjulen nasu ba'dena“ - Stari su sadili, a mi njihov plod jedemo, tako isto (zaista) i mi trebamo saditi, pa da naši potomci jedu“.

*) »Biser će s osobitim zadovoljstvom ustupiti mjesta ovom prikazu i od g. pisca očekuje što skorije ispunjenje ovog obećanja.
Op. ur.

Njegova je smrt najviši udarac za zeničku ehaliju. Njegovom smrću oni su izgubili ono, što ne mogu nadoknaditi, jer izgubiše vrsna muderrisa i vaiza, najvišeg dobroželitelja i nasiha (savjetnik). Ali neka se oni tješe time, što su ga znali cijeliti dok je živ bio (premda ga danas mnogo više cijene) i što su ga pazili kao ženicu u svom oku. Vrlo je teško, da čovjek doživi u svome rodnom mjestu onu čast, koju je on doživio. Naravna je stvar da oni ne bi ovliko ni cijelili merhuma, da nijesu u njegovoj osobi vidjeli nešto, što naša druga ulema ne posjeduje.

Prilikom njegova pogreba vidjelo se je da su ga cijelili i gajri ruuslimi (druge ispovjesti). Na njegovoj denazi sakupilo se je mnogo nemuslimana (činovnika iz kaznionice i drugih), a kad je gosp. direktor izrekao svoje saučešće i zadnji se put oprostio sa merhumom, tad i njima poletješe suze niz obraz. Može se reći da je ovo prvi slučaj gdje su tako užasrio bila dirnuta naša braća druge vjere zbog smrti jednog muslima.

Dakle prava ulema mora se poštivati, jer oni i ako nijesu božji poslanici, jesu njihovi nasljednici „El ulemau veresetul enbijai“.

Ja kao njegov prijatelj i poznavao njegovih vrlina oplakujem ga i žalim, a uvjeren sam, da će i sva, braća moje domovine meni se pridružiti u žaljenju. „Felev kjanet ed dunja tedurau livahidin lekjane resul-ullahi fiha muhalleden“. (Da je iko na ovom svijetu ostao, ostao bi Božiji poslanik).

Rahmetullahi alejhi rahmeten vasial! M. T.

Studi di Storia Orientale.*)

(Svršetak.)

Ovaj je kontinuitet lebdio pred očima Caetaniu već kod opisanja velikih događaja prtijaišnjih Ajekova, »Može se uzeti za sigurno, da svi pokušaji za formiranje država, što su se zbili od stoljeća do stoljeća do arapskog pokreta na istoku, — svi ovi pokušaji nijesu ništa drugo, već težnja, da se uskrise okolnosti sumer-sko-semitskog carstva Sargona I, (3800. pr. Isata). Dru-gim riječima: kao što povoljan položaj kotline Eufrata i Tigrisa ovisi ponajviše o posjedovanju trgovačkih pu-teva na prostoru između Perzijskog zalijeva i Sredozemnog mora, išlo je tako bio potrebno, da se spomenuta oblast sjedini pod jednom vlasti i pod jtdnim zakonom. Ova je okolnost bila unutarnji uzrok krvavim ratovima, što su ih imali babilonski imperijum, svladan Asirije i Kaldeje, Rim i Parti, Bizant i Sasanidi sve do velikih osvajanja muslimana. Politički uvjet, od kojih je zavisio dobrobit velikih prastarih država bite su isto

*) Vidi početak na 169/ str. u 11. broju i nastavak na 243. str. u 15—16. broju prošle godine »Bisera«.

onaki, kao su oni u Prednjoj Aziji za vremena arapskih osvajanja. Batoilomija, Arabija, Mezopotamija i Sirija mogle su samo cvasti pod jednim gospodarom, Pojedina Carstva Omejevića i Abasovića, a u najnovije vrijeme i osmanlijsko carstvo nisu ništa drugo, već uskršnuće stare babilonske tradicije, a ova potonja je prilika prarastva Sumerskoga« (strana 175.)

Već u Annalima tvrdi, da u prvom širenju Islama i u osvajačkim uspjesima, s kojima su nomadske čete Arapa prenijeli vjeru Muhamadovu preko granice Ar. poluotoka' u Siriju, Perziju i Egipat, učinivši ujedno i kraj gospodstvu velikih država i starih vjera, — u svemu tome malo je uloge igralo vjersko oduševljenje. U oba svoja djela neprestano naglašuje, da je glad »il fame« onaj motiv, koji je najveći dio Arapa' okupio oko Muhameda i raspirio u njima ratobornost. Gospodarstvene prilike, prirodni uvjeti Arabije postali su sve to gori i nepovoljniji. Samo zapadni i jugozapadni primorski krajevi su mogli izdržati nešto gušćeg stanovništva, ovdje je blizina mora prouzročila; bolje uvjete: vlagu, pašnjake i dr., pa nadi toga tu je vodio i trgovački kopneni put za Mezopotamiju i Indiju.

Ovdje je narod živio u priličnom blagostanju, već odavna se razvio gradiški život i nastala neka kultura. Centri vjerske tradicije (poglavito središte u Meki) ovdje su se održali. Staru kulturu i cvatnju ove pokrajine svjedoče do danas naročito gragjevinske spomenici i mnoge hiljade natpisa u Jemenu. Nasuprot na nepreglednim ravninama na istoku od ove uske pruge sve je propadalo, promjene prirodnih okolnosti uništile su uvjete života pa zato je tu bio omogućen samo razbojnički život Beduina.

Škola priroda već od starog vijeka primorala je narod na iseljavanje sa ove oblasti, koja nije mogla pnužiti ni najpotrebnije uvjete za život. Ovo iseljavanje nije nikad prestalo. Samo je trebalo koji odlučni povod, te je znatni dio pučanstva ostario svoju domovinu, i tražio sebi novu, bogatiju, obilniju. Taki je povod dao na iseljenje Islam. Velikim su oduševljenjem pristajali Beduini na ove ratove, što su ih nasljednici Muhameda halifi vodili na susjedne zemlje, da ih opljačkaju. Prema C.-u nije vjerska revnost, nego materijalna bijeda bila uzrokom velikom oduševljenju. Sa ovoga gledišta, promatra i kritikuje C. vrlo oštro prve ratove Islama. (Svrani moje djelo: Vorlesungen über den Islam, Heidelberg 1910., 142. str.) Uspjesi su toga rata bez primjera: Arapa su za najkraćeg vremena oduzeli Grcima azijske i afričke im pokrajine, uništili Perziju, a na mjesto ovih zasnovali su muslimansku svjetsku državu, koja se sterala od granica Kitaja do unutrašnjosti Afrike i do Atlanskog oceana. C. sa pronicavosti historičara izlaže uzroke i milieu tih pobjeda.

Pokazuje na osvajački duh Arapa, na ratobornost i oduševljenje, koje je još povećavala njihova bijeda, na pokvarene unutarnje prilike Bizanta i Perzije, ne nesimpatiju semijskog kršćanskog stanovništva tih zemalja

prema bizantinskom nasadnom gospodstvu; pokazuje na okolnost, da su ovi semijski kršćani u Arapima vidjeli osloboditelja premda druge vjere ali istoga roda. Sve ove momente uzme u obzir C, kada konsiatuje uzroke uspjeha Arapa.

Najsajniji je dio njegovog djela poglavlje: »La psicologia delte grandii vittoire musulmane«.

Ovdje na temelju vlastitog iskustva razvija narod-nopsihološku sliku Arapa iz prilika pustinjačkog života; potanko karakteriše nadadje njihovu ratobornost, njihovo oružje za napadaj i obranu, duhovito rekonstruirao statističke prilike i broj vojske za vrijeme zavojevanja. Ova je pitanja s velikim aparatom raspravio u Aunailima, a ovdje oslobogjen od velikoga mnoštva izvora Ističe nove psihološke momente te sjajno rezumira rezultate svojih ispitanja. Promatramo li njegova originalna gledišta i onu metodu, kojom se on prvi služi bod napisanija ove važne epohe svjetske povijesti, — bez oklijevanja može pristati i stara škola uz nazor pisca, da će se na tom novom temelju sasvim, preobraziti naše shvaćanje arapske povijesti te da će je trebati sa ovalnog gledišta iznova napisati.

Po radu Caetania naročito se javljaju dva rezultata:

1. neprekidna veza povijesti Arapa sa prapovijesiti Semitekog roda;
2. novo shvaćanje i razumijevanje Arapa i njihove svjetske povjesne uloge u srednjem vijeku.

Dojam tog novog pravca već se javlja u novijim djelima. Ne može se poreći, da su djela C.-ova stvorila novu epohu u historiografiji Istoka. Stoga valjda nije bilo suvišno, što smo i na tom mjestu svratili na nj pozornost naše publike.

Islamski svijet.

Ukidanje kapitulacija u Persiji.

Nedavno je donio carigradski »Tanin« interesantan intervju jednog svog saradnika s poslovogjom perzijskog poslanstva tičući se po perzijskoj vladi odregjenog ukidanja kapitulacija.

Na upit saradnika kako je uslijedila odluka vlade odgovorio je poslovogja kako slijedi:

Vlada je slijedeći po narodu predani joj emanet, da ga kulturno i gospodarski podigne na visinu dostojnu njegovih pregja, a u spoznaji, da je u tome najviše priječena po evropskim vlastima nametnutim kapitulacijama konačno odlučila da ih ukine. Taj svoj zaključak, donesen u ministarskoj sjednici od 7. Muharema 1336. (po Hidžretu) je odmah saopćila najprije engleskom i ruskom poslanstvu u Teheranu, a onda je obavijestila sva svoja inozemna poslanstva s nalogom da to saopće vladi kod koje su akreditirani

Na pitanje saradnika kakovi su bili ti ukinuti ligo

vori i što je sve vlada poduzimala, da tu ljagu na narodnom tijelu izbriše odgovorio je poslovogja:

Ogovori, kojima se htjelo perzijski narod do stepena potpunog ropstva ponikli su uvijek nametanji od predstavnica kršćanskog zapada i istoka, Engleske i Rusije, s navodnom svrhom, da se zaštiti život, imetak i sigurnost njihovih državljana.

Prvi ovaki ugovor se sklopio s Rusijom god. 1243. (1825.) i to nakon dugotrajne borbe, u kojoj amo pod pritiskom grube sile morali popustiti. Mir, sklopljen u Turkman-Čajiu donio nam je gubitak dvaju vilajeta Ejevana i Nahgjevana.

Početak uvogjenja pogubnih kapitulacija pada u doba vlade šaha Fethi-Alije. Za njegova su vremena došle kapitulacije, kojima se počelo potkopavati temelje državne samostalnosti. Po ugovoru u Turkmain-Čaj-u mogla se Rusija miješati u sve poslove trgovačke, vojničke i gospodarske naravi, čak se imala (pravo miješati i u unutarnje poslove samog šaha.

Rusi su s ovim otvorili put nezasiťnoj požudi ostalih evropskih vlasti za tugjim dobrom, požudi koja je naročito a gotovo i jedino upravljena prema islamskim zemljama. Zaredali su ultimatum. Ako se samo jednog prostog zlikovca uhapsilo jer ga se zateklo na djelu, nije to bilo pravo državi čiji je podanik; ultimatum je odmah slijedio. Vrhunac bezobraznosti je dosegao ugovor od 1907., kojim evropske vlasti dijele Perziju na interesne sfere

Kruna svega grubog militarističkog nasilja jest to, da je Rusija bila formirala posebne ruske divizije, sastavljene od poludivljih Kozaka, koji su sve odredbe ruske vlade provodili na svoj način.

Ruska vlada nije megjutim stala ni kod ovog, nego predaje ultimatum, kojim traži od naše vlade, da se iz Amerike dobavljeni financier Morgan Scuster smjesta odпусти. Bojeći se oružanog konflikta vlada je popustila i nakon uslijegjenog sporazuma Engleske i Rusije su postavljeni Belgijanci, koji su po intencijama svojih zagovarača pošteno okrali državne financije. U niz nasilja ide i samovlasno osnivanje banki, ruske i engleske, preko kojih su pljačkali narod, a državno zlato izvukli u svoje države.

Na koncu je saradnik upitao poslovogju o tome, tko je sad na vladi i kojim pravcem politike je ista udarila.

Poslovogja je o tome ovako izvijestio:

U ovaj momenat je na čelu vlade Mustevful-Memalik. Kabinet je sastavljen od slobodoumnih i najvršnjih muževa. Megju njima se nalaze dvojica pravnika, i koji u narodu uživaju veliku popularnost.

Veze naše s vladom skroz na skroz usljed ratom stvorenih prilika su oteščane; odluka o ukidanju kapitulacija je stigli pet mjeseci nakon što je poslata.

Poštanski i brzojavni promet se obavlja preko Amsterdama na Englesku, preko Afrike na Indiju i prelo Beludžistana ili na Bender-Bušir u Iran, isto i obratno.

Saopštenje o ukidanju kapitulacija nosi potpis Princa Alaussaltaneta, sadašnjega ministra vanjskih posala.

Kako je saobraćaj sa zemljom poremećen, teško je vrlo pratiti razvoj prilika, nu sudeći prema govoru Lorda Carsona, koji je naglašavao status quo u Iranu, izgleda da je odnošaj prema ententi prijašnji.

U Teheranu je još uvijek poslanik carsko-ruske vlade; boljševici nemaju dosad svoga pretstavnika.

H. M. Kulenović.

Kulturne bilješke.

Školstvo u Turskoj.

(Svršetak.)

Ispiti.

Na turskim mektebima i medresama postoje u opće tri vrste ispita: godišnji (razredni=sunuf imtihani), maturalni (ru' us mulazemet imtihani) i strogi (doktorski = ru' us intihani =- doktura intihani). Njihovi su i razredni ispiti veoma strogi, jer se skoro u svakom mektebu i medresi na koncu školske godine polažu na onakav način i onakom obsegu, kao što se polažu u srednjim školama maturalni ispiti kod nas. Ovi ispiti traju 20—30 dana. Svaki đak polaže iz svakog predmeta pred posebnom za to ustanovljenom komisijom (dva asistenta — murnejjiza i učilj — mualim dotičnog predmeta) Na ispit dolazi po jedan, dva ili tri đaka zajedno. Mature polažu se na isti način samo pred većom komisijom. Doktorski ispiti polažu se iz svih predmeta zajedno i to samo po jedan đak ulazi na ispit. U nekim zavodima za doktorski ispit mora se uz usmeni ispit izraditi i posebna radnja kao u „Medre-setulvaizinu" (doći će o tome dolje).

Ocjene se sastoje iz deset stupnjeva, koji su brojkama označeni:

- 10 - 9 vrlo dobro (alijjul-eala)
- 8 dobro (eala)
- 7 gotov dobro (karibi eala)
- 6—5 dovoljno (vesat)
- 4 nedovoljno (gajri kafi)

3—2—1 —0 sasvim nedovoljnd. Od 10—5 prolazi, od 4 — 0 pada. Kada učitelj zada đaku pet pitanja, to na svako pitanje dođu po dvije note, zada li pak deset pitanja, to onda dođe po jedna nota na svako pitanje, ako zada više pitanja, onda se prema tome dalje računa. Osim ovih gradacija imaju i tri pohvale (klauzule): „takdir", „tahsin" i „imtijaz", koji se daju obično manjim đacima.

Na „Darul ehilafi" provode se ispiti na isti način kao i na ostalim mektebima. Samo, što se je na Darul hilafi polagao „ru'usi humajun" po prvim propisima

na koncu prvog sveučilišnog odjela, a od kako Musa Kjazim ponovno preuredi medrese uvede se „ru' us mulazemet imtihan“ za prelaz iz prvog sveučilišnog odjela u drugi (Mutehassisin), a ru' usi humajun prenese se na svršetak Mutehassisina.

Tko svrši početna tri godišta „Darul chilafe“ dobije „tasdiknamu“ (svjedočba, koja je javna svjedočbi petog razreda gimnazije), tko svrši šest godišta (donji stupanj), dobije „šehadetnamu“ (svjedočba, koja je ravna maturalnoj svjedočbi gim.), tko svrši sveučilišni prvi odjel („Sahin“) da mu se ipak šehadetnama, tko svrši gornji sveučilišni stupanj (Mutehassisin i dokaže sposobnost na ru' usi humajun imtihanu dobije idžazetnamti i „ru-usi humajun“ (carski doktorat) sa nagradom (muderislukom) Ferhadije medrese. Velim nagrada za to, jer plaća nije vezana zakonom za službovanje i posjednici ovog doktorata kaku god službu prime opet na ime ove medrese posebno plaću primajji. Osim ovoga ovaki jedan zavod i nepostoji. Posjednik cve idžazetname po zakonu Darul chilafe nosi i počasno ime „muderris“ a na temelju nje i doktorata imade pravo na sve vjerske službe od muftije, muderrisa do šejchul islama. Tko nema ovoga ru-usa nemož» u Carigradu muderris biti.

Disciplina i uprava na Darui chilafi.

Škole u Turskoj su većinom zajedno s internatom, te je đaku zabranjeno svako nedostojno mjesto pohađati. U nekim mektebima ne smije đak ni kojim da nom izlaziti van osim petkom. Sveučilištarci i daci sve učilišnog cdjela Darul chilafe medrese uživaju građanske slobode.

Svaki đak Dami chilafe imade legitimacija („džuzdan“) od dvadest stranica, u kojem je ubilježeno ime i prezime i ostalo dotičnoga. A od ovih praznih stranica dvanaest je rezervirano za predmete i ocjene svake godine, koje se od strane direkcije unesu i potvrde. Na daljne četiri stranice upisuje liječnik dotičnog zdravlje, a na posljednje četiri direkcija bilježi đakovo ponašanje. Ovaj je džuzdan na taj način đakovo ogledalo, te kada svrši zavod zadrži ga kao svjedočbu, u kojoj je potanko opisan u tančine đakov život za tih dvanaest godina. Svi daci srednjih škola imadu legitimacije slične legitimacijama ovdašnjih đaka. Sveučilištarci imadu posebne legitimacije sa fotografijama („huvijjetvereka“)-

Na svima mektebima postoje nadzornici („mufetiši umumije“), zatim mufetiši (kontrolori, pazitelj nad đacima, kada se vani kreću). Ovo isto postoji i na „Darul chilafi“.

Na đacko zdravlje polaže se osobita pažnja, te za svaku školu imade liječnik. Na Darul chilafi imade više liječnika, koji kao i njezini inspektori imadu svoju kancelariju na „Mešichatu“.

Svaka medresa, koja pripada Darul chilafi, imade svog upravitelja. Od četiri odjela svaki imade svoj rektorat (mudirijjet umumije). Ova četiri rektora sa-

činjavaju vijeće, kojemu sejchul islamov zamjenik za nastavu (Ders vekjil) presijeda. Svakog odjela upravitelji na prama potrebi pod predsjedništvom rektora obdržaju sjednice, dok rektori svakoga četvrtka sastanu se na Mešikatu kod Dersvekjila.

Kako na ministarstvu prosvjete postoji „Medžlisi kjebir“ (veliki zbor, koji se brine za mektebe), tako i na Mešichatu imade „Medžlisi muderrisin“, a sudjeluju rektori, inspektori, „Fetva emin“ (zam. šejchul islamov u pogledu izdavanja fetvi), „Tedkikari šer'ijje reis“ (zam. šejchul islama u pogledu štampe šer. knjiga) i više muderrisa. koji se brinu za Darul chilafe medresu.

Đaci su na Darul chilafi, kao i po ostalim mektebima, vrlo dobro opskrbljeni. Dobivaju dobra jela, koja liječnik pregledava, zatim odijelo i cipele jedan put na godinu. Đaci dobivaju i neke knjige. Knjige Mešichat daje štampati u vakufskoj štampariji, u tu svrhu otvorenoj, kao i predavanja muderrisa (skripta). Đaci slušači Mutechassisina primaju mjesečno još 150 groša (K 33) plaće.

Plaća muderrisa na Darul chiiafi počinje sa 6 lira (K 132), te izlazi do 50 lira (K 1100). Na Mutechassisinu se računa sat 2 lire. Na „Sahinu“ se računa sat 1 liru, Muderissi, koji sa na Darul chilafi prate đake postepeno iz odjela u odjel, ali tek nakon duljeg službovanja može predavati i na Mutechassisinu,

Na Darul fununu (sveučilištu) su profesori iste tako dobro plaćeni, plaća je naime između 25 i 60 lira mjesečno. Na sultanijama je plaća od 9 do 25 lira mjesečno.

Dodatak.

Osim Darul chilafe ima još šer, sudačka škola, zatim („Medresetu-1-kuddat“), medresa za vaize („Medresetu-1-vaizin“) medresa za krasopis raznih načina arapskoga pisma i arap. slikarije („Medresetu-1-chattatin“) i kurz za imame i ehatibe („Medresetul ehutaba“) Nakon ustava zadnje su tri otvorene, a prva reformirana. Šeriatska škola imade četiri godišta. Za upis na šer. školu potrebno je položiti prijamni ispit (duehulijje imtihan) iz slijedećih predmeta: 1. arapski jezik (oblikoslovlje, sintaksa, stilistika, retorika), 2. logika 3. isl. dogmatika, 4. šer. pravo, 5. izvori i način crpljenja šer. pr., 6. povjest islama i Osmanlija, 7. zemljopis, 8. račun. (1)

Na šer. školi nastavni su predmeti slijedeći: 1. šeriatsko pravo (građanski zakon 2), šer. pravo,³⁾ tes'amentalno i nasljedno pravo, šer. pravna stilistika) 2. državno pravo (upravno pravo, kazneno pravo, kazneni zakon, kazneni i 'pravni parbeni postupnik, trgovačko pravo, međunarodno specijalno pravo, zemaljsko i vakufsko pravo, izvršni postupnik, ekonomija i financije), 3. krasopis („Tealik“).

»1) zadnja tri predmeta kašnje su dornetnuta,
 »2) „Medžella“
 »3) „Durer“

U zadnje vrijeme bio je Mešihat zaključio da se šer. sud. škola prenese u Mutechassisin nu pošto su kadije sada dodijeljene pravosudju, prenijeti će se na sveučilište i biće jednim odjelom pravnim. Naravno da će pri prenosu poprimiti neke reforme. Medresa za vaize isto imade četiri godišta. Za upis u oju medresu polagao se je onaki prijamni ispit kao i za šer. školu. Đaci na ovoj medresi imali su hranu i 140 groša (30 K) mjesečne plaće. Na ovoj su medresi bili nastavni predmeti slijedeći: 1. nauka 3 kufanu i značenju njegovu, 2. nauka o Hadisu, 3. i si. dogmatika, 4. isl. moral, 5. šer. pravo (ibadat) i pravni izvori, 6. matematika, 7. geometrija, 8. zemljopis, 9. povjest opća, islamska i povjest vjera, 10. pri-rodopis, U. kemija, 12. fizika, 13. predavanja i go-vornništvo („Chitabet“), 14. povjest arapske literature i pjesništvo, 15. higijena, 16. ekonomija. Svaki predmet po 1—2 sata na heftu. Apsolventi ove medrese moraju polagati doktorat. Ova medresa, izgleda da je pretrpana nastavnim gradivom, ali ako se uzme u obzir da u nju dolaze đaci koju su vrlo dobro upućeni u arapske, šeriatske nauke i turski jezik opaža se, da baš nije tako.

Nakon otvaranja Darul chilafe zaključeno je da se ova medresa ukine. Jer će ona (mutechassisinski tefsirski i hadiski odjel) davati savremene i s potpunom spremom vaize.

Osim carigradskih medresa u provinciji po važnijim mjestima kao Brusi, Edreni itd. reformirane su medrese, naime otvoreni su donji stupnjevi kao što je donji stupanj Darul chilafe medrese.

Osim ovih medresa i mekteba postoji veliki broj privatnih mekteba kao „Mektebi tefejuz“, „Gjulšeni mearif“, „Hadikai mešveret“ sultanije i t. d. Dalje postoji u Carigradu škola za risanje i pravljenje kipova „Ressam mektebi“, koja iza evropskih ne zaostaje. Ona je još za vladavine Hamidove osnovana. Iza proglašenja ustava su osnovane mnoge glazbene škole (musiki mekatibi).

Pri ovom radu uz povjest služio sam se i djelom glasovitog M. Šemsudina: „Zulmet-den nura“ U članku „Muterekki medreseler“ vrlo je lijepo obradio medrese Zatim Darul fununskog tealima 1329. (malijje) iadanog i ostalih školskih i Darul chilafe propisa i zakona..

A. Č

nog rada, koji je uprava razvila oko izgradnje i konsolidiranja ovoga zavoda u pet godina opstanka. Osnovana u zemanu, kad su se na Balkanu dizale tmurne oblačine, kad je usljed nestalnih prilika bio na tržištu uzdrman rad i djelovanje ovakvom poduzeću, znala je uprava dalekovidnim mjerama čvrsto pribaviti kormilo mlade ove lagje i okupiti već u početku znatni dio muslimanskog kapitala.

Odmah iza toga nadogje svjetski rat, a tim krize i osilac'je na novčanom tržištu. Ta je banka znala i ovu najtežu opću novčanu krizu sretno prebroditi, te si u gospodarskom životu glavnog grada i zemlje izvoštiti važni položaj.

U poslovnoj su godini 1917. trpjele sve banke na istim posljedicama rata. Veliko obilje novca na tržištu i pomanjkanje novih trgovačkih i industrijalnih poduzeća nije bankama dozvoljavalo da svoje obilate pretičke koristonosno ulože. Ipak je ova banka znala velikom susretljivosti prema mušterijama placirati u zajam još više novca, nego li prošaste godine. Kad promislimo, da su mnoge starije banke na sarajevskom tržištu iskazale ove godine za milijune smanjenu lisnicu mjenica i svotu danu dužnicima, a da je Muslimanska banka ove dvije stavke prema prošastoj godini za blizu 3 milijuna kruna povećala, rekli smo dovoljno za obilježjenje žive djelatnosti, koju je banka razvila u ovoj grani poslovanja.

Dužnici banke uz mjenice i u tekućem računu od postanka zavoda prikazuju se, kako slijedi:

dužnici banke uz mjenice:

1913., 2,476.715 kruna; 1914., 2,531.965 kruna; 1915., 1,959.187 kruna; 1916., 1,355.001 kruna; 1917., 2,231.337 kruna;

dužnici banke u tekućem računu:

1913., 2,379.719 kruna; 1914., 3,677.391 kruna; 1915., 3,830.838 kruna; 1916., 4,820.949 kruna; 1917. 6,790.888 kruna.

Da je banka mogla ovim naglo povećanim potrebama udovoljiti i još k tome imati u gotovini i kod banaka za preko 2 milijuna kruna' ima da zahvali velikom povjerenju, koje je uživala na tržištu i uslijed kojeg su povjerenja i ove godine znatno porasli ušci na štednju. Ulozi na štednju stranaka kod banke, koji' su se u prvoj godini poslovanja kretali oko 1,400.000 kruna porastoše u slijedećoj godini za 190 hiljada kruna, u trećoj godini poslovanja iznašaju 3,088.465 kruna u četvrtoj godini 5,261.133, a u zadnjoj poslovnoj godini 7,403.316 kruna. Porast bi u zadnjim godinama bio daleko veći da nijesu bankine mušterije znatne svote pridigle, te ih uložile u ratne zajmove. Ulošci su na štednju za svaku banku mjerilo povjerenja i solidnosti, oni su ujedno korijen, koji jedna banka hvata u publici, a taj u iznosu od preko 7 milijuna kruna nadasve čvrst i razgranjen.

Gospodarstvo

Muslimanska Centralna Banka.

Mlada se ova domaća ustanova razvija postepeno i stalno u velebanku. Nije to nerazmjerni skok silom tražen, da bez obzira na prilike i razvitak postigne neku visinu, već je produkt samih prilika i velikog požrtvov-

Drugom je polovicom poslovne godine raspisana uplata na ostali dio temeljne glavnice koja je izuzetkom malog iznosa članova na ratištu bila potpuno uplaćena. Banka je ove godine povisila dividendu dioničarima na 5^{1/2} po sto. Usprkos trijeznog bilanciranja mogla se dividenda povisiti, jer su pričuvne zaklade bile i onako dotirane sa 10 po sto čistog dobitka. Oprezna se ova politika bilanciranja mora najljepše pozdraviti, tim više, što će poslije rata samo banke s jakim pričuvnim zakladama moći odoljeti svim osilacijama valute i eventualnim gospodarskim krizama.

Banka je i u minuloj godini živo sudjelovala kod upisa ratnoga zajma. Megju muslimanima je glavnoga grada i zemlje povela jaku agitaciju, koja je i bila okrunjena željenim uspjehom. Od prvog ratnog zajma do konca poslovne godine upisano je kod ovog zavoda preko 10 milijuna kruna na ratne zajmove, a u zadnjoj godini preko 2 milijuna kruna. Novčana snaga i patriotsko čuvstvo bos. herc. muslimana govori i ovim činom najrječitije.

Nova podružnica banke, koja je početkom ove godine u Tuzli osnovana, ima sve preduvjete razvitka, pak se ovaj ogranak mora tekom vremena uzdignuti na središte čitavog gospodarsko-kreditnog života u tuzlanskom okružju.

U muslimanske je kulturne i dobrotvorne svrhe e ratne svrhe podijelila banka 150.000 kruna, iz priroda konzorcijalnih poslova.

Nadalje je isplaćeno u ime dobrotvorne svrhe preko 21 hiljada kruna i otrta mnoga sirotinjska suza.

Muslimanska se centralna banka, kao novčani i gospodarski centrum muslimanskog življa u Bosni i Hercegovini razvila se do zamjerne visine i danas predstavlja u gospodarskom životu zemlje činbenik, bez kojeg se ne bi dalo zamisliti nikakov gospodarski procvat ovih zemalja.

U zadnjoj je glavnjoj skupštini dobila uprava ovlast da dioničku glavicu povisi na 5 milijuna kruna Veliki zahtjevi, koje će izgradnja narodnog gospodarstva poslije rata postaviti na sve veće banke, naći će i ovu banku spremnom da s jakim vlastitim kapitalom dogje u susret svim tim potrebama. Vrijeme i način nove emisije pripušteni su sasma upravi, dok je od početka ove godine počela banka već raditi s dioničkom glavicom od 3 milijuna kruna.

Pričuvna je zaklada na koncu lanjske godine iznašala 238.499 kruna. Usvojenjem predloga glede podjele čistog dobitka povisila se ova zaklada za tek. godinu na 300.000. — U razmjeru s temeljnom glavicom predstavlja ova svota sigurnost od 20 %, kojom se ni daleko stariji zavodi ne mogu pohvaliti. U lanjskoj je poslovnoj godini iznašala ta sigurnost 16 %, te je po tome porasla za 4 % Već na početku tekuće poslovne godine, sa čitavom uplaćenom glavicom od 3 milijuna kruna, pokriva pričuvna zaklada jednu desetinu temeljnog imetka,

Čisti je dobitak, koji je omogućio te pričuve, rastao u razmjeru razgranjenja i već rečenog konsolidiranja banke.

Čisti dobitak.

God. 1913., 36.060 kruna ; god. 1914., 126.245 kruna; god. 1915., 219.866 kruna; god. 1916., 257.484 kruna; god. 1917., 262.133 kruna. - ,

U razmjeru s uplaćenom temeljnom glavicom predstavlja čisti dobitak slijedeće postotke:

God. 1913., 7 po stotinu; god. 1914., 8.5 po stotinu; god. 1915., 14.5 po stotinu; god. 1916., 17.2 po stotinu; god. 1917., 17,5 po stotinu.

„H. D“.

Organizacija muallima.

Ponovna predstavka privremenog odbora podnesena je zemaljskoj vladi dne 6. o. mj. u kojoj je zemaljska vlada zamoljena da povuče svoje riješenje od 6. aprila 1918. broj 70.563 i dozvoli organizaciju. Ovaj put je molba predana zamjeniku zemaljskog poglavara i uručio ju je osnivački odbor pod i vodstvom g. dra Mehmed ef. S p a h e, koji je u kratkim crtama objasnio nesnosno stanje naših muallima. Zamjenik poglavara je s osobitim interesovanjem saslušao izvode g. Dra. Spahe i očito je bio iznenagjen izjavom, da najviša muallimska beriva iznose tek 77 kruna mjesečno.

Da potkrijepi ove izvode uzeo je riječ i član odbora Al i b e g o v i ć i potvrdivši ovaj strašni fakat još je sa nekoliko riječi osvjetlio prilike, koje tište ove napuštene naše prosvjetitelje. Istakao je da autonomna uprava nije gotovo ništa učinila za poboljšanje materijalnog stanja muallima i da sva njena regulacija sastoji u desetak — petnaest kruna povišice. Za vrijeme rata — reče Alibegović — dobili smo svega dvomjesečnu plaću kao potporu u 1916. godini, te 50% doplatak u godini 1917. I to je sve. Pozvani se za nas ozbiljno ne brinu, a nama nije moguće da se intenzivnije štitimo jer je obustavljena djelatnost udruženja ilmije, s kojim se na svoju nesreću fuzioniramo. Lišeni smo organa, u kojem bismo zastupali svoje staleške interese, pa je li onda čudo, da smo ko niko živ izvrgnuti pomoru i umiranju od sušice kojoj se u strašnoj oskudici ne možemo otimati. Pomor muallima u zadnje dvije — tri godine trostruk je i četverostruk, a uza sve to se pozvani ne bave ovim strašnim pojavama, i drže da je dovoljna njihova prazna riječ obećanja ili godišnja potporica, koja nije dolična ni običnih slijepaca, a kamo li ljudi, za koje reče saborski odbor da na njima počiva opstanak Islama u ovim zemljama.

Njegova preuzvišenost zamjenik poglavara sa živim je interesovanjem i očitim saučešćem saslušao naše izvode i obećao da će nam izići u susret što je

više moguće. To je obećanje ispunio već time, što se je prilikom bajramskog čestitanja kod reisul-uleme raspitivao kako bi nam se dalo pomoći. No budući od strane Presvj. g. reisul-uleme nije bio informiran po nas utješljivo, osnivački je odbor podnio donju spomenicu i čvrsto se nada da će je i Njegova presvjetlost pomno pročitati i u njoj naći dosta gradiva za promjenu svog držanja prilikom ovogodišnjeg pretresanja vakufskog proračuna. Dosta nam je obećanja i kuru-maženja. Na djelu se poznaje prijateljstvo. Predana naša predstavka glasi:

Spomenica osnivačkog od
bora za organizaciju muallima u
Bosni i Hercegovini.

Njegovoj Preuzvišenosti

Maksu pl. Đurkoviću,

zamjeniku poglavara zemlje itd. itd.

u Sarajevu.

Vaša preuzvišenosti

Dobrohotni prijem, kojim nas je počastila Vaša preuzvišenost prilikom predaje ponovne molbe za dopuštenje naše organizacije ulijeva nam smjelosti, da Vašoj preuzvišenosti podastremo neke podatke o našem žalosnom i beznadnom stanju. Sa osobitim smo veseljem doznali za intervenciju Vaše preuzvišenosti kod pročelnika ulema medžlisa i predsjednika vak. m. sabora, presvjetlog g. reisul-uleme za Bos. i Herc. kao što smo se razočarali i nad odgovorom, što je dat Vašoj preuzvišenosti.

Tenor je tog odgovora: „Ne može im se pomoći,“ pa nam dozvolite da ga sa nekoliko riječi objasnimo.“ Ako se pitanje našeg života i egzistencije posmatra kao sporedno i ako se nastavi sa dosadanjim postupkom, odgovor je presvij. g. reisul-uleme tačan i zaista nam se ne može pomoći. Nu ako se to pitanje metne na svoje pravo mjesto, onda će dobiti sasvim drugi; izgled. Treba samo promijeniti dosadanje ishodište i uvažiti dva momenta, radi kojih se mualimi suprotstavljaju sadanjem mjerilu pri upotrebi v. m. prihoda.

Treba već jednom priznati, da nama pripada prednost u obziru prvo stoga, što smo Stalni namještenici v. m. uprave, a drugo stoga što se cilj v. m. uprave potpuno poklapa sa dovoljenjem naših čednih i opravdanih zahtjeva.

§ 5. „Štatuta“ za autonomnu našu upravu glasi: „Cilj je vakufsko mearifskoj upravi: 1. da osniva i uzdržaje džamije i druge islamske vjerske, prosvjetne i humanitarne zavode, 2. da odgaja i uzdržaje potrebni broj vjerskih zvaničnika i muallima, 3. da odgaja muslimansku mladež u vjeri i u islamskom duhu i 4. da što moguće više proširi i učvrsti poznavanje vjere u islamskom narodu.“

Na riječi se, istina, uvažuje naše stanovište i, vakufska direkcija daje novinama saopćenje, koje sadrži i ove stavove: „Kakav je teret mualimima mektebi ibtidaia, lako je pojmiti kad se zna, da pred njih dolaze djeca, koja u najviše slučajeva ne donesu sobom gotovo nikakva kućnog odgoja, nego je dužnost muallima, da uz najveći napor zasade u tu našu djecu klicu uljudbe i islamijeta.

„Kakvo je stanje tih naših mualima, od kojih tako mnogo tražimo?

„Beriva bi mualima u najmanju ruku trebalo mjeriti prema berivima učitelja osnovnih škola, pa kakav se pokazuje srazmjer? Beriva muallima ne iznose ni jednu trećinu beriva učitelja narodnih osnovnih škola!“ ... Nu djela su oprečna sa gornjim riječima, premda se zna da se od riječi ne da živjeti. Evo kako na djelu izgleda briga vakufske uprave za našu egzistenciju:

Cjelokupne potrebe ibtidaia u 1914. godini iznosile su K 345.021, a ove su godine predvigjene sa K 372.485. Razlika je dakle u svemu za K 27.464 i od tog nije ništa otpalo na povišicu naših beriva. Mi smo u četvrtoj godini rata plaćeni isto kao i prije njegova početka. Primamo po 540, 600 i 720 K godišnje sadake. U okružnim mjestima imademo još godišnji doplatk od 120 K. I to je sve A kako je sa drugima? Evo kako: Potrebe v. m. sabora i saborskog odbora bile su u 1914. god. K 18.300, a ove su godine K 34.600. Dakle skoro duple. Većinom bogatim ljudima iz ovih tijela duplirana je dnevnic a i znatno povećani putni troškovi.

Manjak na srednjoškolskim konviktima iznosio je u 1914. godini K 36.023, a ove godine iznosi K 114.000 Povećan je dakle za nješto više od tri puta Slično je i sa sirotištem. U 1914. godini bile su mu potrebe K 45.550, a sad je predvigjeno K 146.540. Razlika je dakle preko sto hiljada kruna i niko ne vodi računa o tom, što sama hrana sirotišnog pitomca premašuje beriva ne samo trećih, nego i prvih muallima na ibtidaia ma.

Ne ćemo se upuštati u daljnja nabranja, jer će i gornje cifre biti dostatne, da Vašoj preuzvišenosti bude jasna slika postupanja sa nama muallimima. Šta bi bilo vakufskim bogatašima, da svoje dnevnic e povisiju u razmjeru sa povišicom naših beriva? Zar se u sirotištu i konviktu ne bi mogla uskratiti ili bar reducirati mesna i mrsna hrana i zar je pravo, da oni gotovo ne znaju za rat, a mi da ne možemo ni kruha nabaviti? Da, ni kruha Vaša preuzvišenosti! A zar i nama ne treba odjeća, obuća, svjetlo i ogrijev? Kad koji muallim hoće, da tokom ferija štagod privrijedi prodajući luk, zelje i zelen vele nam: to ne dolikuje. A dolikuje nas dovesti na prosjački štap i sveudilj nam davati milostinju od 40 do 70 K mje-

sečno! Dolikuje vakufskoj upravi, da joj službenici obolijevaju i umiru od gladi!

Mi smo na početku istaknuli cilj vakufske uprave i njen zadatak, pa ni na mikroskop ne možemo naći opravdanja za luksuzne izdatke oko izdržavanja srednjoškolskih konvikata. Umjesto da se razvije snažan rad za „Gajret“ i upregnu sve sile oko povećanja njegovih prihoda, svaljena je briga za srednjoškolce na centralnu vakufsku zakladu i njene prihode, koji i po ljudskom i po Božjem pravu pripadaju nama muallimima. Dok mi muallimi gladujemo ko niko živ, niti je pravo, niti sa „Štatutom“ spojivo ono nerazmjerno povećanje deficita na konviktima za srednjoškolce. Ovdje nam je još napomenuti, da v. m. uprava nema nikakve protivusluge za žrtve, što ih na račun, nas i naših jadnih obitelji pridonosi našim srednjoškolcima. Uza sve to vakuf je i u ovo ratno vrijeme otvorio još jedan novi konvikt.

U „sirotištu“ je znatan broj šegrta na raznim zanatima, koji imaju stalnu zaradu ili dobivaju potporu sa druge strane. Ovaj se novac gomila u t. zv. „dječijem fondu“, umjesto da se upotrijebi za dotične šegrte, a sa postignutim uštedama priteče nama u pomoć. I srednjoškolskim sirotišnim učenicima mogla bi se naći sredstva školovanja sa druge strane, pa bi i tu bilo za nas obilne pomoći.

Konačno ističemo, da vakufski upravni aparat stoji godišnje K 177.173 dakle šesti dio ukupnih prihoda cent. zaklade. Zar nije vrijeme zabaviti se sniženjem ovog prekomjernog izdatka i potražiti načina, da se uprava pojednostavi na korist onih, koji izvršuju cilj i zadatke v. m. uprave?

Iz gornjih se podataka jasno vidi da je sadanji sistem v. m. uprave sašao sa prave kolotočine, pa je cilj podregjen sporednim zadacima. Vakufska uprava ne pokazuje nikakva smisla i zanimanja, da skrene sa ovih stranputica i popravi učinjene pogriješke i strašne nepravde, što ih je počinila prema najzaslužnijem dijelu v. m. službenika. Naše molbe i pretstavke ne piju vode; na naše se jadikovke gleda s osmjehom ciničnim nam se doskočicama zamazuju oči. A mi gladujemo i umiremo. Da, strašno umiremo od gladi. Polagamo nadu u svog vrhovnog vjerskog starješinu, nu i odatle nas ne ogrija obećano sunce. „Teško vam je, ali šta ćemo kad se ne da pomoći?“ Tako nas tješ i naša uzdanica.

Vaša preuzvišenosti!

Davno je rečeno, da glad nema očiju. I pod pritiskom te strašne nemani mi se odlučismo na ponovnu organizaciju, da ujedinjeno i unisono potražimo izlaza iz ćorsokaka, u koji nas dovedoše prazna obećanja.

Što gore istakosmo nije sve, što imamo reći.

Uz ostale nedostatke fali nam i službovna pragmatika, te mirovinski statut. Valja nam ih izvoštiti, jer ih vlastodršci ne daju dobrovoljno i predusretljivo. Strašno je da se ne vodi nikakva briga o siročadi muallima, što izdahnuše vršeći svoj blagosloveni poziv. Valja nam ih zaštititi. A može li se to bez organizacije?

Stoga se usugujemo još jednom zamoliti za zaštitu visoke ženu vlade, jer bi i ona trebala voditi računa o stanju ljudi, na kojima stoji dužnost prosječivanja jednog velikog dijela našeg naroda.

Vaša preuzvišenosti!

Dozvolivši nam organizaciju ne bi zem. uprava niukoliko narušila javnog mira i poretka. Naš bi rad bio čisto- kultarno-staleške naravi, a organizovani bili bismo od koristi i po ugled državne uprave u ovim zemljama. Naše je skromno mišljenje, da užasno stanje nas muallima tangira i ugled same državne vlasti, jer joj prema autonom. „Štatutu“ pripada pravo vrhovnog nadzora, a time i neka suodgovornost za stanje, koje gore izložismo.

Nadajući se da će Vaša preuzvišenost ovu našu spomenicu primiti k srcu onako, kako je od srca i pisana, častimo se unaprijed zahvaliti na predusretljivosti i u očekivanju što skorijeg povoljnog riješenja naše pređašnje molbe sa osobitom se odanošću potpisati

Osnivački odbor muallimskog udruženja.

Poruke uredništva.

Hajdar ef. Fazlagić. Od jednog našeg suradnika primili smo na uvrštenje ove retke: „U članku Hajdar ef. Fazlagića „Briga za nejačad“ čitam na str. 123. „Bisera“ i ovu tvrdnju: „Jedno stotinu naše islamske djece smješteno je zasebno u Vinkovcima, za koje se odbor iz Zagreba uz pri pomoć i sudjelovanje samih mješćana za njih stara i brine. To stotinjak naše djece više stoji i zapada isti odbor, nego li sva ostala djeca drugih vjera, kojih imade na hiljade na tamošnjoj prehrani i brigi. Stoga se ne možemo više na dati da bi se i nadalje mogla isl. siročad tamo udobno smjestiti. — Dižem prst! Molim za što?! To jest: ne, zašto se ne bi više mogli nadati da nam u nuždi prijeko prehrane na pr. još drugu stotinu islamske djece, jer kad bismo mi bili pravi muslimani i kad bi naši mogućniji ljudi htjeli pravo razumjeti one brige, kojim ih vjera Islam za nejačad zadužuje, to bi pita je inovjerskog staranja za našu djecu bilo za nas i sramotno i suvišno, — nego: za što više stoji uzdržavanje naše islamske stotinu djece, nego li sve hiljade drugih vjera?! Čuje se naime, da je prijeko od nas na prehrani do dvanaest hiljada djece i čisto fantastično zvuči, kad se kaže, da sto i dvadeseti, dio od njih (islamska djeca) više stoji odbor nego li sva druga. Stoga bi nam tu tvrdnju Hajdar efendija trebao razjasniti. Onako kako je njemu prikazana.“

Bujrunuz, Hajdar efendija!

Privilegovana Agrarna i Komercijalna Banka

za Bosnu i Hercegovinu.

Sarajevo, Crkveni trg Rudolfova ulica.

Dionička glavnica: 8.000.000 kruna.

Komercijalno odjeljenje:

Preuzima uloge na ukamataenje na štedovne knjige ili na tekući račun (Cheque-Conto).

Eskomptira ili reeskomptira mjenice i tražbine.

Kupuje i prodaje svoje i strane založnice i ostale obveznice, vrijednosne papire, devize, kovane novce i dragocjene kovine, te daje predujmove na njih.

Unovčuje mjenice, izrijebane vrijednosne papire i adreske.

Prodaje čekove, napunice i vjeresijska pisma.

Izvršuje burzovne naloge.

Pohranjuje svakovrsne depozite i upravlja njima.

Iznajmljuje uz sazator najamnika pretince u svojim oklopljenim blagajnama, koji su sigurni od požara i provale (Safe-Deposits).

Obavlja sve poslove koji spadaju u bankovnu struku.

Hipotekarno odjeljenje:

Daje hipotekarne zajmove, te zajmove gradovima, općinama i drugim jurističkim osobama.

Kupuje, prodaje, uzima i daje u zakup zemaljske i šumske nekretnine u svrhu provadanja parceliranja, te upravlja njima.

Kupuje, zalaže i prodaje koristonosne prvenstvene obligacije i dionice izdane od strane prometnih zavoda.

Izdaje zemljorasteretne obveznice, založnice, komunalne obligacije i druge zadužnice.

Robno odjeljenje:

Kupuje i prodaje svakovrsne robe i zemaljske proizvode.

DIONIČKA PIVOVARA U SARAJEVU

PREPORUČA SVOJE NAJBOLE
ODLEŽANO IZVOZNO PIVO
:-: PRIPOZNATO NAJBOLE VRSTI. :-:

RAZASILJE U BURADIMA OD 25 LIT. DALJE, KAO I U
SANDUCIMA OD 30 I 50 BOCA PO $\frac{5}{10}$ LIT. ILI 25 I 50
BOCA PO $\frac{7}{10}$ LIT.

OTPREMA U POKRAJINU FRANKO NA SVAKU STANICU BOS.-
HERC. ZEM. ŽELJEZNICA.

PRIVILEGOVANA ZEMALJSKA BANKA ZA BOSNU I HERCEGOVINU.

CENTRALA U SARAJEVU

Filijale: Banja Luka, Bješkina, Brčko, Mosrar i Tuzla. **Isposište:** Beograd, Bihac Derventa, Doboj, Bos. Gradiška, Livno, Bos. Novi, Bos. Samac, Travnik, Trebinje, Višegrad, Zenica i Zvornik. **Zastupništvo:** Bugojno, Gacko, Goražda, Konjic, Nevesinje, Bos. Petrovac, Rogatica, Banski Most, Srebrenica, Stolac i Visoko.

Ukupna prodaja država u svim spomenutim mjestima.

Uplaćeni dionički kapital **14 milijuna kruna.**

Redovne rezerve i fond za sigurnost založnica **6¹/₂ milijuna kruna.**

Bavi se svim bankovnim transakcijama, **prima novac** na priplod u tekući račun i na uložne knjižice. Prima vrijednosti svake vrsti u **pehranu** i upravu kao otvoren polog ili kao „Safe“ u za tu svrhu uređenom oklopljenom prostoru pod zatvorom stranke i suzatvorom banke. **Obavlja isplate i naplate** u svim glavnim mjestima Bosne i Hercegovine, Austro-Ugarske i inozemstva.

Kupuje i prodaje vrijednosne papire svake vrsti, poglavito **5%-ne založnice** i **komunalne oblige** svojeg vlastitog hipotekarnog kreditnog odjeljenja, koje su u Bosni i Hercegovini proste od poreza i imaju pupilarnu sigurnost, te se mogu upotrebiti **kao kaucije u trgovačkim zastupstima**; osim toga mogu u cijeloj Monarhiji služiti kao vojničke kaucije pri ženidbi.

Robno odjeljenje u Sarajevu kao i samostalno **prodakino odjeljenje u Vrčkom** bave se robnim poslovima svake vrsti, a osobito prodajom suhih šiliva i pekmeza.

HRVATSKA CENTRALNA BANKA

ZA BOSNU I HERCEGOVINU D. D.

SARAJEVO, Vlastita palača u ulici Franje Josipa. — Po-
družnice u Mostaru i Tuzli.

Potpuno uplaćena d. glav. 2,000,000 K. — Pričuvna zaklada 300.000 K

Ukupni ulošci oko 3,000.000 K.

Preuzima ULOGE na uložne knjižice uz najpovoljnije ukamataenje — Eskomptira i reeskomptira MJE-
NICE. — Daje ZAJMOVE na tekući račun. — Naredbom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu ozna-
čena je HRVATSKA CENTRALNA BANKA PUPILARNO OSIGURNIM ZAVODOM, u koji se mogu ulagati
pupilarni novci (masa malodobnika i slično). Ovo je najbolja preporuka za ostale ulagatelje

MJENJAČNICA:

Kupuje i prodaje vrijednosne papire, devize i valute.
Unovčuje mjenice, izriježane vrijednosne papire i kupone.
Pohranjuje svakovrsne depozite i upravlja njima.

Izvršuje isplate i naplate na svim trgovačkim središtima tu- i inozemstva
Izdaje kreditna pisma. — Iznajmljuje SAFES DEPOSITS uz najamninu po-
čevši od K 1— MJESEČNO.